

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KAZAKİSTAN DEVLET ETNİK POLİTİKASI VE
ASAMBLE**

Minara AKHMETOVA

2501121080

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Muharrem Hilmi ÖZEV

İstanbul, 2015

Y Ü K S E K L İ S A N S
T E Z O N A Y I

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : MINARA AKHMETOVA Numarası : 2501121080

Danışman : YRD. DOÇ. DR. MUHARREM HİLMİ ÖZEV

Anabilim/Bilim Dalı : SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Tez Savunma Tarihi : 24.08.2015

Tez Savunma Saati : 13:00

Tez Başlığı : "KAZAKİSTAN DEVLET ETNİK POLİTİKASI VE ASAMBLE"

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. BURAK SAMİH GÜLBOY		KABUL
2- YRD. DOÇ. DR. MUHARREM HİLMİ ÖZEV		KABUL
3- YRD. DOÇ. DR. RÜSTEM MÜRSELOĞLU		

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- YRD. DOÇ. DR. LEYLA ŞANLI		
2- YRD. DOÇ. DR. NERGİS AZİZ		KABUL

ÖZ
KAZAKİSTAN DEVLET ETNİK POLİTİKASI VE
ASAMBLE

MİNARA AKHMETOVA

Tez’de Kazakistan’ın Tarihinden bu güne kadar önce millet olarak oluşumunu, etnik gelişimini ve bugünkü etnik politikasının alt yapısını oluşturan faktörleri araştırarak açıklıyorum.

Kazak halkı Çarlık ve SSCB döneminde zor günler yaşamıştır. En büyük kayıpları bu dönem yaşayan halk vatan haini ve ya farklı suçlamalarla katledilmiştir. Yine bu dönemler Kazakistan göç bölgesi olarak kullanılmıştır. Yüz binlerce farklı millet Kazakistan’a farklı sebeplerle göç ettirilmiştir. Böylece Kazakistan’ın etnik yapısı değişmiştir.

Bugün Kazakistan acı dolu tarihine rağmen bağımsız ve hızlı gelişen bir ülkedir. Ve kendi topraklarında 130’den fazla farklı milleti birlik ve beraberlik içinde barındırıyor. Farklı milletin ortak çatısı olan Asamble kurumu Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından kurulmuştur. Asamble bugün Kazakistan’ın çok önemli sivil kurumudur. Bunu tez içeriğinde de açıkladım.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in yürüttüğü etnik politika sayesinde Kazakistan’da yaşayan her milletin kendi dilini, dinini, adetlerini ve kültürünü geliştirmeleri için imkanlar sunuluyor.

Anahtar kelimeler: Kazakistan, Etnik, SSCB, Göç, Bağımsızlık, Asamble.

ABSTRACT

THE ETHNIC POLITICS OF KAZAKHSTAN AND ASSEMBLY

MİNARA AKHMETOVA

In my thesis I research and trying to explain the information of Kazakh nation since the early years of its history until today's and the same time the factors that make up the infrastructure of the ethnic politics.

Kazakh people have experienced hard times during the Tsarist and USSR regime. At that time Kazakhstan was used as the migration area. Hundreds of ethnoses were migrated to Kazakhstan by different reasons.

Today despite the painful history Kazakhstan is an independent and faster growing country. In Kazakhstan more than 130 different nationalities live in unity and solidarity. Assembly institution which is roof of different nationalities was found by President of Kazakhstan. Assembly today is one of the most important civil institutions of Kazakhstan.

By the ethnic politics of Nursultan Nazarbayev the President of Kazakhstan republic he gives an opportunity to all nationalities in Kazakhstan to live and develop their language, religion, customs and culture.

Keywords: Kazakhstan, Ethnic, USSR, Immigration, Independence, Assembly.

ÖNSÖZ

Kazakistan Devlet Etnik Politikası ve Asamble konusunu ele almamın sebebi, Kazakistan'ın tarihten bu güne önce Kazakların millet olarak oluşumunu, etnik gelişimini ve bu günkü etnik politikasının alt yapısını oluşturan faktörlerini araştırmak, incelemek ve tanıtabilmek için bu TEZ'İ yazmaya karar verdim.

Çarlık Rusya ve SSCB dönemi Kazakistan'da yaşanan zorluklar ve acı dolu dönemlere rağmen bugün Kazakistan Bağımsız ve çok hızlı gelişen bir ülkedir.

Bu gün Kazakistan kendi çatısı altında 130'dan fazla farklı milleti birlik ve beraberlik içinde barındıran bir ülkedir. Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbayev tarafından uygulanan etnik politikası sayesinde Kazakistan'da yaşayan her milletin kendi dilini, dinini, örf âdetini ve kültürünü geliştirmeleri için her türlü imkânlar sağlanıyor.

Bu nedenle Kazakistan Cumhuriyeti temsilcisi olarak Kazakistan etnik politikasını araştırıp güzel bir şekilde sunmayı amaçlıyorum.

Bu Tez'i yazma konusunda benden bilgilerini ve tecrübelerini esirgemeyen TEZ danışmanım Sayın Yrd. Doç.Dr.MuharremHilmi ÖZEV'e,

Kaynak bulma konusunda yaşadığım zorlukları aşmamı sağlayan Türkiye'de 29 Mayıs Üniversitesi İslam Araştırmaları Merkezi ve Yıldız Teknik Üniversitesi IRCICA Kütüphanesi çalışanlarına, Kazakistan'da Taraz bölgesi Kazakistan Halkı Asamblesi çalışanlarına,

Desteğini benden bir an olsun esirgemeyen başta eşim Kerim RÜŞTÜ ve ailelerimize, arkadaşlarıma çok teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
TABLolar LİSTESİ	vii
GİRİŞ	1

1.KAZAKİSTAN'DA ETNİK OLUŞUMUNUN TARİHÇESİ

1.1.Kazakların Tarih Sahnesine Çıkışı	5
1.1.1. Kazak Halkının Oluşması	6
1.2.2. Kazak Cüzleri ve Boyları	8
1.2.Kazakların Siyasi Tarihi	10
1.3. Kazak Topraklarının Moğollar Tarafından İşgali	12
1.4.Kazak Topraklarının Ruslar Tarafından İşgali	15
1.4.1. Rusların Kazakistan'ı Kontrol etme Çabaları	17

2.KAZAKİSTANIN DEĞİŞEN ETNİK YAPISI

2.1. Sovyetler Dönemindeki Kazakistan Etnik Yapısı	22
2.2.Kazakistan'da Çok Kültürlülük	25
2.3. Kazak Milli Kimliğini Oluşturan Faktörler	28
2.4. Kazakistan'a Göç ve Kazakların Azınlığa Düşmelerine Neden Olan Faktörler	31
2.4.1. Kazakistan Nüfusunun Yabancı Ülkelere Göçü	39

2.4.2. Kazakistan Dışında Yaşayan Kazak Nüfusu ve Göç Etme Sebepleri.....	40
2.5. Kazakların Tekrar Çoğunluğu Oluşturmaları	44
2.6. Kazakistan’da Etnik Nüfusun Bölgesel Dağılışı.....	49
2.7. Günümüzde Kazakistan Nüfusunun Etnik Yapısı.....	53

3.KAZAKİSTAN DEVLET ETNİK POLİTİKASI VE ASAMBLE

3.1. Kazakistan Etnik Politikasının Temel Özellikler.....	59
3.2.Kazakistan Etnik Gruplar arası İlişkileri Kuran N.A. Nazarbayev	65
3.2.1. Kazakistan Etnik Gruplar Arasındaki Uyum ve Birlik	68
3.2.2. Sovyetlerin Dağılmasıyla Kazak Dilinin Statüsü.....	70
3.2.3. Etniler arası İlişkilerde Devlet Dilinin Statüsü ve Önemi.....	74
3.2.4. Kazakistan’ın Etnik Temsilcilerinin Konsolide Edilmesinde Dinin Rolü	78
3.3. Kazakistan Halkı Asamblesi Kuruluşu ve Amaçları.....	82
3.3.1. Kazakistan Halk Asamblesi Toplumsal ve İdeolojik İşlevi	87
3.4. Uluslararası Arenada Kazakistan	89

SONUÇ	92
--------------------	----

VI. KAYNAKÇA	96
---------------------------	----

KISALTMALAR LİSTESİ

AB - Avrupa Birliği

ABD - Amerika Birleşik Devletleri

AGİT - Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı

a.g.e - Adı Geçen Eser

a.g. m. - Adı Geçen Makale

BDT - Bağımsız Devletler Topluluğu

BM - Birleşmiş Milletler

KC - Kazakistan Cumhuriyeti

KHA - Kazakistan Halkı Asamblesi

RF - Rusya Federasyonu

SSCB - Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

s - Sayfa

STK - Sivil Toplum Kuruluşu

STÖ - Sivil Toplum Örgütü

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.4.1.	Rus Çarlığı Dönemi Nüfus Sayımı	33
Tablo 2.4.2.	1916-1945 arası Kazak Nüfusunun Kayıpları.....	38
Tablo 2.4.2.3.	Rusya Federasyonundaki Kazak Nüfusu (1989).....	43
Tablo 2.6.4.	Kazakistan'ın İdari Bölünüşü.....	49
Tablo 2.7.5.	1999-2004 arası Kazakistan'a Göç Edenler ve Kazakistan'dan Göç Edenler	57

Giriş

Dünya ülkelerinin birçoğunda hâkim otorite ile bir şekilde çatışma içinde olan etnik grupların varlığı sosyal bilimciler tarafından yoğun bir şekilde araştırma konusu haline gelmiştir. Araştırmaların merkezi konusu, etnik grup kavramının tanımlanması, etnik yapıdan kaynaklanan çatışmaların sebeplerinin tespit edilmesi ve etnik çatışmaların önceden tahmin edilmesi üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Toplumların demografik yapılarının tek başına çatışma sebebi olamayacağı toplumlardaki yapısal farklılıklar, etnik ayrılıklar, ideolojik farklılıklar ve diğer çevresel faktörlerinden kaynaklanmaktadır. Toplumların birbirleriyle olan ilişkilerini olumsuz etkilemesi halinde silahlı çatışmaya ve hatta iç savaşa kadar tırmanan olayların meydana gelmesine katkıda bulunduğu bilinmektedir. Dünya son 25 yılda milyonlarca insanın hayatını kaybettiği etnik çatışmalara sahne olmuştur.

Bir grubun etnik bilincinin olması veya bunun zaman içerisinde gelişmesi, diğer grupların da etnik bilincinin gelişmesine neden olmaktadır. Diğer faktörlerle birlikte bu durum etnik çatışmalara uygun ortam sağlamaktadır. Örnek olarak; eski Yugoslav Cumhuriyetlerinde yaşayan Sırp'ların etnik bilincinin Federal Devlet yöneticilerinin kısırtmalarıyla gelişmesi ve buna karşılık olarak Hırvatların ve Boşnakların bu duygularının uyanması sonucunda sonucu parçalanmaya varan bir iç savaş yaşanmıştır. Etnik aidiyet duygularının sömürgeci ülkeler tarafından da uyarılması, etnik bilincin çeşitli sebeplerle geliştirilmesi de mümkündür. Örnek olarak, İngiltere, Hindistan'daki etnik çatışmaları insanların kendilerini Hintli, Sih veya Müslüman olarak kabul etmelerini sağlayarak gruplar arasındaki çatışmaya sebep olmuştur. Benzer şekilde, Belçika, Almanya, Fransa ve Hollanda ülkeleri, sömürgelerindeki küçük etnik grupları kendileri ile işbirliği yapmaları için etnik bilinç kazandırmayı menfaatlerine uygun görmüşlerdir, ancak sömürge yönetimi bittiğinde geride ülkelerin bölünmesine veya soykırıma varan etnik çatışmalar başlamıştır. Rwanda, Burundi, Sri Lanka, Lübnan, Mısır, Doğu Hint Adaları, Burma bu tür ülkelere örnek olarak gösterilebilir.

Çok etnikli yapıya sahip bir devlette politik gücün ve idari yetkilerin adil paylaşılmaması ve bir etnik grubun yönetiminde diğer etnik grupların söz sahibi olması etnik çatışmalara sebep olabilir. Örnek olarak, Eski Yugoslavya'yı oluşturulan etnik yapıya dayanan federe devletlerin yönetimlerine karşılıklı olarak diğer grupların üyeleri getirilmiş ve yönetimdeki hatalar bu kişilere ve dolayısıyla yöneticilerin ait olduğu etnik gruplara karşı hoşnutsuzluk duyulmasına sebep olmuştur.

Asıl konu Kazakistan politikası olduğu için bu ülkenin etnik durumunu da açıklamak istiyorum. Daha önce bahsettiğim sorunlar Kazakistan'da da yaşanabilirdi ama yaşanmadı. Bunu daha iyi anlamak için 130'dan fazla milleti kendi topraklarında barındıran bu ülkenin tarihine ve bugünkü durumuna bakalım. Millet kelimesini kullanmamın sebebi Sovyetler döneminde halk, etnisite, azınlık yerine tek bir kelime millet kelimesi kullanılmıştır. Bugün Kazakistan'da da bu kelime kullanılmaya devam ettiği için tez boyunca da millet kelimesini kullandım.

Kazakistan birçok milleti kendi topraklarında barındıran bir ülkedir. Bu durum birtakım güçlükleri de beraberinde getirmektedir. Çok eski zamanlardan itibaren Rusya, Çin ve Moğolistan tarafından ihtilaller olmuştur. En büyük işgal Rusya tarafından yaşanmıştır. Rusya Kazakistan'ı kontrol etmek için her türlü yolu denemiş ve farklı politikalar uygulamıştır. Zorluklarla baş başa kalan Kazak halkı Rusya tarafından uygulanan politikaya maruz kalmıştır.

SSCB döneminde Kazakistan'da büyük göçler yaşanmıştır. Komşu ülkelerden Kazakistan'a sürgünler ve ekonomik amaçlı yerleşmeler olmuştur. Rus Hükümeti köylü ve Rus akıncıları olan Kozakları Kazakistan'daki nüfusunu arttırmak için göçe teşvik etmiştir. Çin zulmünden kaçan Duyganlar ve Uygurlar da akın Kazak topraklarına gelmiştir. II Dünya Savaşı sırasında Kazakistan sürgün yerine dönüşmüş, Stalin emriyle birçok millet tehlikeli unsur addedilerek kendi vatanlarından Kazakistan'a sürgün edilmiştir.

Sadece II. Dünya Savaşı yıllarında Kazakistan'a 100 binlerce Alman, Çeçenler, Karaçay, Balkar, Yunan, Koreli sürgün edilmiştir. Son olarak Hruşev döneminde ise "Bakır Kazak topraklarını tarıma açma" sloganıyla SSCB'nin her tarafından insan Kazakistan'da ikamet etmeye başlamıştır. SSCB'deki hiç bir ülke

böyle yoğun bir göç akına maruz kalmamıştır. Kazak halkı sürgün edilenlere ve çeşitli sebeplerle göç ettirilenlere hoşgörü göstermiş, bunun neticesinde Kazakistan topraklarında çok uluslu bir toplum yapısı meydana gelmiştir. Kazakistan kendisine sığınan tüm halklar için gerçek bir vatan olmuştur. Böyle çok etnikli bir toplum elbette dengeli ve ferasetli bir yönetimle ancak idare edilebilir. Bir halkı bir diğerine üstün tutmak ve öbürünü aşağılamak birçok problemlere yol açabilir. Bağımsızlık döneminde Nursultan Nazarbaev'in liderliğindeki Kazakistan tüm etnik gruplara aynı ihtimamla yaklaşmış, yürüttüğü adil, etnik politikalarla bütün halklara eşit davranma konusunda son derece titiz davranmıştır.

Bu sebeple, SSCB dağıldıktan sonra birçok yerde insan kanı döküldüğü, senelerce beraber yaşayan milletlerin aniden birbirine düşman kesildiği, komşunun komşuya düşman kesildiği bir dönemde, Kazakistan'da bu tür olaylara rastlanmamıştır. Ancak, SSCB dağıldıktan sonra vatan hasretiyle ülkesine dönenler olmuştur. Buna karşın, kendi ana vatanına gidenlerin çoğu tekrar Kazakistan'a dönmüşlerdir.

Kazakistan'ın doğru politikası sayesinde Kazakistan'da her halkın kendi kültürünü, dilini, dinini muhafaza etmesi için farklı imkânlar mevcuttur. Kazakistan'da etnik gruplar, kendi okullarını açmaktadır, basın yayın faaliyetlerinde bulunabilmekte, kendi milli dernek ve vakıflarını kurabilmektedir. Kazakistan'da yaşayan çeşitli milletlerin kendi sorunlarını dile getirme ve kültürlerini muhafaza etmeleri için "Kazakistan Halkı Asamblesi" kurulmuştur. Bu kurum ülkede yaşayan halkların kültürlerini muhafaza etmeleri ve geliştirebilmeleri hususunda büyük rol oynamaktadır. Yine bu kurum sayesinde Kazakistan'da yaşayan etnik gruplar kendi anavatanlarıyla ilişki kurabilmektedirler. Kazakistan'da sekiz dilde gazete yayınlanmakta, yedi dilde televizyon ve radyo yayını yapılmaktadır. Kazakistan devleti aşırı milliyetçi eğilimlere ise engel olmaktadır. Çünkü böyle bir durum, ülke vatandaşlarının genelinin huzurunun kaçmasına neden olabilecek ve istikrarsızlığa sebep olabilir.

Kazakistan'da 70 yıl süren Sovyet yönetiminde Komünist Partisi'nin iktidarı tekelinde tutması, başka siyasal kurumların ortaya çıkmasına engel teşkil etmiştir. Bununla birlikte, Perestroyka yılları, siyasal alanda mühim değişikliklerin

meydana geldiği bir dönem olmuştur. İlk hareketler ve siyasal örgütler, bu dönemde ortaya çıkmaya başlamıştır. Ama bunların çoğu çıkar amaçlı olmuştur.

Ülkede i ve dış politikaya mühim tesiri olan kuruluşların başında, Sivil Toplum Kuruluşları (STK) gelmektedir. Sovyet dönemindeki sıkı devlet kontrolü, bu dönemde böyle oluşmaların varlığına engel teşkil etmiştir. STK SSCB içerisinde ortaya çıkmaya başlaması, Gorbaev’un başlatmış olduğu Glasnost politikası ile olmuştur. Kazakistan’da da, ilk STK olarak, ‘Nevada- Semipalatinsk’ sayılabilir. Bu hareket, bağımsızlık mücadelesine halkın harekete geçirilmesinde ve milli bir kimliğin meydana getirilmesinde büyük bir rol oynamıştır.

1. KAZAKİSTAN'DA ETNİK OLUŞUMUNUN TARİHÇESİ

Kazakistan'ın asıl halkını oluşturan Kazaklar, Orta Asya'nın en eski Türk Uluslularından biridir. Ulusal birlik adı olarak "kazak" terimini kullanmışlardır. Hür, serbest, mert, yiğit ve cesur anlamlara gelen Kazak kelimesi, 15.yy.geniş bozkırlarda göçebe Sibir kavimleri ve Moğolların da bir kısmını içine alarak oluşmuş bir Türk kavminin ismidir.¹

1.1.Kazakların Tarih Sahnesine Çıkışı

Kazaklar 15.yy. Ortalarında Desti Kıpçak Bozkırlarındaki Türk kavim ve kabilelerinin arasındaki iç çekişmeler sonucu etnik bir topluluk olarak tarih sahnesine çıkmıştır. Kazakların tarih sahnesinde rol oynamaya başlamaları Özbek hanları devrine rastlamaktadır. Kıpçak bozkırındaki göçebe Özbek Ulusunun hanı, Ebul-Hayr Hanın hâkimiyetini tanımayan Canibek ve Kerey (Urus Han'ın torunları) Araldaki yurtlarını bırakarak, kendilerine bağlı kabile ile birlikte Talas ve Çul ırmakları arasındaki bozkıra göç edip orda Kazak hanlığını kurmuşlardır. Bu hanlığın farklı Türk boylarından oluşan, hükümdara başkaldıran, kendi başına buyruk hareket eden bu topluluklara Kazak adı verilmiştir².

"Kazak" terimine, farklı dönemlerde farklı açıklamalar yapılmıştır. Önce bu Kazak terimi siyasi bir terim olarak kullanılmıştır daha sonra kazak halkının oluşmasıyla "kazak" kelimesi etnik terime dönüşmüştür. Bazı bilgilere göre Kazak kelimesi "kaspi" ve "sak" kabilelerinin adlarından gelmektedir, diğer bilgilere göre "kosoglar" ve "hazarlar" gibi başka etnik yapıya sahip olduğunu gösteriyor³.

---

¹ Nadir Devlet, Çağdaş Türkleri; **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**,1993, s. 306.

²Aldacumanov K.S. **Kazakistan Tarihi Oçerakter**, Alaş Yayınları, Almatı 1994, s. 148.

³ Nusupbekova A. N. **Kazak SSR Tarihi**; Almatı, 1977, s. 156-161.

Bir başka kaynağa göre, “kazak ” terimi, Türkçe “Kaz ” ve “Ak” sözlerinin birleşiminden türemiştir.⁴

Kazak ulusunun oluşumu hakkındaki efsaneleri oldukça fazladır. Çok yaygını “Alaşa Han” ’efsanesidir. Bu efsaneye göre kazaklar Alaşa Han’ın soyundan geliyorlar. Alaşa Han’ın aynı zamanda, Kıpçak bozkırlarındaki “Altı Alaş” olarak tanımlanan, eski Türk boylarının da atası olduğu biliniyor⁵.

Kazak mitolojisine göre, ” Alaş” kazak ulusunu oluşturan Türk boylarının ilk adıdır, onlar “kazak” adını daha sonra almıştır⁶. Bundan dolayı, Alaş kavramı kazaklar arasında son derece önemli ve birleştirici bir role sahip olmuştur.

1.1.1. Kazak Halkının Oluşması

Tarihi oldukça zengin bir yapıya sahip olan milletin oluşum süreci de uzun ve karmaşıktır. Bu millet, Asya'da yaşamıştır.

Kazak halkının oluşmasında Kıpçak boylarının Devlet teşkilatının (11-12 yy.) ve Karamanlı Devletin (10-12 yy.) in etkisi olmuştur. Araplar İslam dinini Türk toplulukları arasında yaydığı dönemlerde Türk boyları arasında kültür yönünden farklılıklar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bazı Türk boyları, İslam dinini benimsemekle birlikte Arapların milli kültürünü de kabul ediyor. Araplara kız verip kız almışlardır.

Türk dili yerine Arapça ve Farsçaya fazla önem vermişlerdir. O dönemler Arapça ilim dili, Farsça ise edebiyat dili haline gelmiştir. Böylece Türkçe yozlaştırılmıştır. Bazı Türk boyları ise İslam dinini kabul ederken Arap kültürünü değil, İslam dininin özü olan Kur'an-ı Kerim ve Hadis'i ve bununla birlikte Şamanizm'in bazı unsurlarını devam ettiriyorlar. Türk dilini sonuna kadar koruyup Arapça ve Farsçaya çok önem vermişlerdir. Eski ata töresini, gelenek göreneklerini,

---

⁴ Nusupbekova A. N. a.g.e. s. 156-161.

⁵Nusupbekova A. N. a.g.e. s. 248

⁶Nusupbekova A. N. a.g.e. s. 247

yaşam tarzlarını, milli giyişlerini, otağ geleneğini, müziklerini (kobuz, dombra), erkek, bayan eşitliğini koruyup kuşaktan kuşağa soy kütüğünü devam ettirmişlerdir.

Daima geçmişteki Türk büyüklerine: mesela Dede Korkut, Kültegin, Bilge Kağan, Tonyukuk, Manas vb. adına adaklar adayıp sürekli andılar. Nevruz bayramlarını sürdürüp eski Türk kültürünü yaşamakla birlikte onu geliştirmişlerdir. Böylelikle Türk kültürünün emanetçisi olan boylar daha çok kaynaşmışlardır.

13.yy başında Moğollardan baskı gören Naymanlar ile Kereyler'in Moğolistan ile Altaydan doğu ve güney doğu Kazakistan'a göç edip, çeşitli bölgelerine yerleşmesi bazı Türk boylarının oluşmasında önemli bir etken oldu. Daha sonra bunlara, Celayir, Konurat, Mangit, Barlaş v.b. boylar da katılmıştır.

Böylece, 13. yy. başına doğru göçebe, yarı göçebe, hayvan ticareti, yerleşik tarımcılık, o döneme göre şehir kültürü ve çok yönlü ticaret, devletlerarası yürütülen serbest siyasi, ekonomik ilişkileri sağlamlaşmış, buna ortak dili, kültürel yaşam birlikteliği, o bölgedeki halkların etnik özelliği de katılmıştır. Bunların hepsi Türk dilini konuşan büyük bir halkın oluşmasının ön şartlarını meydana getirmiştir. Fakat halkın etnik açıdan birleşmesini Moğol istilası engellemiştir. Onlar da yerli halka karışıp Türkleşmiştir. 15. yy. itibaren etnik süreç hızlanmıştı.

14. ve 15. yy. Kazakistan'da yaşayan halklar, bu bölgede kurulmuş çeşitli devletler olmasına rağmen tek dilde konuşmuştur. 15.yy.ın ikinci yarısında ve 16. yy. Kazak halkının esas etnik grupları ekonomi bölgesine birleştirip devlet oluşum sürecinin sona ermesini hızlandırmıştır. İdil vadisinden Altaylara kadar uzanan geniş bozkırların hâkimi olan Kazaklar, eski Türk Anayurdu olan bu bölgede hür ve müstakil olarak uzun zaman varlıklarını devam ettirmişlerdir. Yazlık ve kışlık olmak üzere geniş ve verimli otlaklara dolu olan bozkırlara kazaklar ülkesi manasına gelen Kazakistan adı verilmiştir. Daha önce bu geniş bozkırlara göç eden Türk kavimlerinin geride bıraktıkları insanlarla karışan Kazak halkı bölgenin ebedi sahibi olmuşlardır. Burada Türklerden başka kavimlerde vardı. Bir kısım Sibir ve Moğol asıllı kavimlerin kalıntıları da bu bozkırlarda yaşıyorlarmış. Onlarda, zamanla Kazak Türkleri ile karışıp, Türk kültürünü kabul etmişler ve bugünkü Kazak halkının bir parçası haline gelmişlerdir.

1.2.2. Kazak Cüzleri ve Boyları

Ebul'l-Hayr Han'ın idaresini beğenmeyerek Fergana'dan Canibek ve Gerey Sultanlar önderliğinde ayrılan ve kendilerine kazak adı verilen Türkler, Kazakistan bozkırlarına vardıkları zaman, ülkede Türk dilini konuşan Sakalardan, Üysinlerden, Kanglılardan, Oğuzlardan, Kıpçaklardan, Narmanlardan, Göktürklerden, Türdeşlerden ve Kerevitlerden oluşan bir Türk halkları topluluğu bulunuyordu. Moğol istilası esnasında bölgeye gelen Calayır, Kontrat, Mangır Barlas vb. gibi Moğol boyların bir kısmı da, bu geniş Türk topluluklarıyla kaynamış ve Türkleşmiş idi. Bilindiği gibi, Cengiz Han, imparatorluğunu kurarken, devlet teşkilatı olarak daha çok Türk devlet teşkilatını örnek almıştı. Cengiz Han'ın ortaya koyduğu yasalar da Türk yasalarına benziyormuş. Moğolların Türk yasalarına ve devlet teşkilatına benzer yasalar ve teşkilatlar oluşturmasına Uygur Türkleri olmuşlardır.⁷

Kazakistan'ın geniş coğrafyasına dağılan bu boylar ve oymaklar bir tek merkezden idare etmenin zorlukları çok geçmeden anlaşılmıştır. Sonunda uzun tartışma ve araştırmalardan sonra, Kazakistan'da kurulan son Kıpçak Hanlığı'nın, Altın Orda'nın ve Karahanlı idari teşkilatları esas alınarak bir yönetim şekli oluşturmuştur⁸. Bu yönetim şekline göre Kazakistan'da yaşayan boylar ve oymaklar üç Orda (Cüz) etrafında toplanmışlardır: Büyük Orda (Ulu Cüz), Orta Orda (Orta Cüz), ve Küçük Orda (Kıışı Cüz).

Büyük Orda: Sır- Derya nehrinden başlayarak, Yedisu'ya kadar olan bölgede yaşayan Kazak boyları ve oymakları bu Orda'ya idi. Büyük Orda'ya bağlı boylar ve oymaklar: Üyesin, Kanalı, Ablan, Suvan, Sırgeli, Esti, Oşatı, Çarpaştı, Sıygın, Çaçkılı⁹.

Orta Orda: Orta Kazakistan'ı ve Kuzey – Doğu Kazakistan'ın bir bölümünü teşkil eden bu Ordada'da: Kıpçak, Argın, Nayman, Kongrat, Kereit ve Karluk.

---

⁷Z. Togan, **Umumi Türk Tarihine Giriş**, s. 65-71 ve 112-215; M. Saray, **Doğu Türkistan Türkleri Tarihi**, İstanbul, 1998, I. s. 66-68

⁸ A. Levşin, **İstoriya Kazahstana** (Kazakistan Tarihi), Duar Yayınları, Almatı, 1993, s. 134.

⁹Z.Togan, **Bugünkü Türk İli Türkistan ve Yakın Tarihi**, s. 39

Kıpçaklar dört büyük oymaktan ibarettir. Kök Mürün, Küldenlen, Buçay, Karabalık. Bu oymaklar da çeşitli soy ve tirelere ayrılıyormuş. Argın boyu, dört büyük oymağa ayrılıyordu. Mümin, Suyunduk, Kara Kiysek, Kuvandık. Nayman boyu on iki ana oymağa ayrılıyormuş: Akbora, Bulatçı, Ters damgalı, Törtövül, Kökçarlı, Ergenektı, Semiz Baganalı, Sadır, Matay, Sarı Cumart, Kazay, Baltalı. Kongrat boyu da iki oymağa ayrılıyormuş: Köktin Oğlu ve Kütenci. Kereit boyu da iki oymağa ayrılıyordu: Uvak Gerey ve Morun. Karluk boyu ise sayısız oymak ve tirelere ayrılıyormuş¹⁰

Küçük Orda: Bu Orda, Sır - Derya nehrinin aşağı taraflarını, Aral Denizi sahillerini, Hazar Denizi'nin kuzey bölümlerini içine alıyordu, Baybaktı, Capps, Tozdar, Törtkara, Şektı, Karasakal, Kara kesek¹¹.

Bu üç Orda etrafında toplanan boylar, yazlık ve kışlak, sulanan ve sulanmayan arazileri eşit bir şekilde kullanacaklarmış. Verimli topraklar bazen dönüşümlü olarak kullanabildiği gibi, bazen de varlıklı kişiler bu arazileri uzun süre kiralamak suretiyle faydalanabiliyorlarmış. Her şey bu hususta ortaya konan kuralların adil bir şekilde tatbik edilmesine veya bu kurallara uyulmasına bağlı idi. Bazen bu kurallar sık aksadığı ve büyük tartışmalara ve huzursuzluklara sebep olduğu için Tauke Han (1680-1718) zamanında ‘‘Yedi Prensip’’ (JetıJargı) olarak yazılı kurallar getirilmiştir.

Ordaların yönetimi ise her boyun temsilcilerinin iştiraki ile seçilen Han tarafından gerçekleştirilip dürüst ve adil davranışlarıyla halkın sevgisini ve takdirini kazanmış kişiler Han olarak seçiliyormuş. Eğer Han'ın evlatları içinde bu vasıflara sahip olan var ise, o kişi babasından sonra Han olarak seçilebiliyordu. Bir dış tehlike çıktığı zaman bütün ordalar, Büyük Kurultay'da bir araya gelip, düşmana karşı nasıl mücadele edileceğini karar verilmmiştir.

---

¹⁰ A. Levşin, **Opisaniyem Kırgız-Kazaçih ili Kırgız- Kazatzkih Ord i Stepey**, S.Petersburg, 1832, III, s.7-5.

¹¹A. Levşin, **İstoriya Kazahstana**, s. 140, a.g.e. ,

1.2. Kazakların Siyasi Tarihi

Kazakların, hür ve müstakil (özgür) bir şekilde geniş bozkırlarda yaşamı başlattıkları yeni hayat, çok geçmeden merkezi bir idare ihtiyacını ortaya çıkartıyor. Önce Ulu Cüz, Orta Cüz ve Küçük Cüz üç merkezli idare sistemini deniyor ve bundan kalmadıkları için tek bir otorite etrafında toplanmayı düşünmüşlerdir.

Bazı Moğol kabileleri Kazak Türklerine katılıyor ve böylece Kazakların sayısı milyondan aşıyor. Önce Burunduk (1480-1511)önderliğinde merkezi bir idare kuruyorlar ama bazı ihtilaflar yüzünden bunda başarılı olamıyorlarmış. Ama Kazaklar mücadeleyi bırakmamış ve istedikleri lideri Kasım Han (1445-1523)'in yönetiminde bulunmuşlardır. Çok başarılı ve idareci olan Kasım Han, kısa zamanda Kazak halkının saygısını kazanıyor ve onları merkezi bir idare altında toplamayı başarmışlardır¹².

Kasım Han döneminde asker sayısı da çok kalabalık oluyor, 1521 yılında Sayram şehrini zapt ettiği zaman ordusu 300.000 kişiye ulaşmıştır.

Kasım Han'ın yerine geçen oğlu Tahir Han (1523-1533) babası gibi başarılı olamıyor. Bu dönem devletin ve halkın birliği bozuluyor ve halkı yeniden üç gruba ayrılıyor. Milleti bu parçalanmış durumdan kurtarmak ve yeniden birliğini sağlamak için Mamış, Barak ve Derviş Han mücadeleye girmiş ama çabalarına rağmen başarılı olmamıştır.

Bu durumdan Kazak halkını Kasım Han'ın küçük oğlu Hak Nazar kurtarıp yeni bir merkezi otorite altına sokmuştur. Milletinin birliğini sağlayan Hak Nazar Han, Nogaylar üzerine yaptığı başarılı seferden sonra onları da hâkimiyeti altına sokmayı becermiştir.

Bundan sonra Hak Nazar, güneye Türkistan bölgesine yönelerek Buhara hâkimiyetindeki Taşkent'i işgal ederek Özbek'lere karşı üstünlük sağlamıştır. Ama

---

¹² A. Levşin, **Opisaniyem Kırgız-Kazaçih ili Kırgız- Kazatzkih Ord i Stepey**, S.Petersburg, 1832, III, s.8.

bu işgalin sonu hiç iyi olmuyor çünkü iki kardeş kavmini bir birine düşürüyor ve bundan en çok zarar gören taraf Kazaklar olmuştur. Hak Nazar'ın genişleme siyaseti ondan sonra başa geçen Tevekkel Han (1583-1598) zamanında da devam ettirilmiştir.

Tevekkel Han, Buhara hanlığının içine düştüğü bunalımından istifade ederek Taşkent'in ardından Yesi ve Semerkant şehirlerini işgal ederek, Kazakistan'ın sınırlarını Maveraünehirin verimli topraklarına kadar genişletilmiştir.

1598'deki Tevekkel Han'ın son seferinde Buharada birliği yeniden sağlayan II Abdullah Han (1557-1599) tarafından yenilmiştir.

Kazakların güneyde genişleme siyasetleri çok gereksiz oluyor çünkü hem kardeşleri olan Özbeklerin düşmanlığını, hem de kazakların düşmanı olan bazı Moğol kabilelerin kazak topraklarına göz dikmelerini sağlamıştır¹³.

Tevekkel Han güneyde Buhara ile savaşırken yeğeni Oras Muhammed Han Ruslara karşı Batı Sibirya'da yaptığı mücadeleyi, kuvvetlerinin yetersizliği yüzünden kaybetmişlerdir. Bu ise, Rusların kuzeyden kazak topraklarını tehdit etmesi demek oluyor. Oras Muhammed, Ruslara yenilmekle kalmıyor, onlara esir de düşmüştür. Bunu Ruslar karlı bir işe dönüştürmek istiyor ve Sibirya Müslümanlarının istiklalini Buhara hükümdarı II Abdullah Han'ın yardımları ile m korunan Küçüm Han'a karşı savaşmak şartı ile Oras Muhammed'i serbest bırakacaklarını Tevekkel Han'a bildiriyorlar. Tevekkel Han, Rusların isteğine boyun eğiyor ve Küçüm Han'a karşı savaş açmıştır. Bu savaşta her iki taraf çok büyük kayıplar ve zarar görüyor, fakat Ruslar sözünde durmuyor ve Tevekkel Han'ın yeğeni Oras Muhhamed'i serbest bırakmamışlardır. Böylece yanlış siyaset Kazaklara pahalıya mal olmuştur.

Tevekkel Han'dan sonra Kazakların hükümdarı olan İşim Han (1598-1628) ile Tauke Han (1680-1718) zamanlarında Kazaklar çok büyük zorluklarla karşılaşmıştır.

---

¹³ A. Levşin, **Opisaniyem Kırgız-Kazaçih ili Kırgız- Kazatzkih Ord i Stepey**, S.Petersburg, 1832, III, s.12.

Moğollar ve Rus tehlikelerinin bulunduğu bir dönemde yöneticilik yapan Tauke Han, Kazak halkına medeni imkânlar sunabilmek için var gücüyle mücadele etmiştir. Geniş Kazak bozkırlarının verimli topraklarını ve otlaklarını adil bir şekilde Kazak halkının kullanabilmesi için, devrin kıymetli âlimlerini davet ederek çareler aramıştır. Bütün Kazak boylarının sulama ve otlak işlerinden eşit bir şekilde faydalanabilmesi için yedi maddeden veya prensipten oluşan bir yasa hazırlamıştır. Bu yasanın yapımında, kendisiyle birlikte yedim âlim çalıştığı için, onların sayısıyla anılan bir yasa çıkarmış ve adına ‘‘ CetiCarğa – JetıJarğı – Yedi Yargı’’ diye adlandırmıştır. Yedi yargı veya Han’ın adıyla bilinen Tauke Han kanunu, sadece hukuk kuralları derlemesi değildir. Ayrıca göçebe Kazak toplumunun özelliklerini ve o dönemdeki sosyal ve siyasi gelişmelerini yansıtmıştır.

Yedi Yargı temelde yedi geleneksel hukuki düzenden oluşan toplumsal münasebetleri düzenleyici dalların toplamıdır. Bir kelimeyle Yedi Yargı, yedi konuda verilmiş yedi emir veya kuralın adıdır. Bunlar: Yer davası, dul davası, hak davası, çocuk terbiyesi ve nikâh, cezayı mesuliyet (hırsızlık), rular (kabileler) arasındaki dava, halkın güvenliğini sağlamak gibi kurallardır. Böylece Kazak halkı tarihinde, hukuk normlarıyla hareket etme erdemliğini göstermiştir¹⁶.

17. yüzyılın sonlarına doğru Kazaklar büyük tehlikelerle karşı karşıya kalmışlardı. Bir taraftan Moğol asıllı Oyratlar, Kalmuklar ve Jungarlardoğu ve güney-doğu Kazakistan, diğer taraftan da Ruslar, kuzeyden Kazak sınırlarını zorlamaya başlamışlardır. Çin baskısına dayanamayan Moğol kabileleri sık Kazak topraklarına saldırmaya başlamışlardır.

1.3.Kazak Toprakların Moğollar Tarafından İşgali

16.yy. ikinci yarısında Moğol kabileleri arasında büyük bir iç karışıklık başlamıştır. Bu karmaşıklığın iki sebebi vardı: birincisi, Jungarlar olarak bilinen Oyratlar ile Kalmuklar arasındaki rekabet, ikincisi ise, doğudan Çinlilerin Moğol kabilelerine karşı başlattığı baskı. Bu iç karışıklık Oyratların lideri Altan Han’ı (1543-1583) bıktırıyor bu nedenle Doğu Kazakistan’a (Büyük Orda) hücum etmiştir

ama başarılı olamamıştır, Kazak Han'ı Haknazar Han, onlara karşı daha güçlü ve dayanıklı çıkmıştır. Fakat artan Çin baskısı dolayısıyla Oyratlar ile Kalmuklar, aralarındaki anlaşmazlık olsa bile birlikte hareket etme kararı almışlardır. Oyrat (Jungar) – Kalmuk birliğinin ortaya koyduğu 50 bin kişilik bir ordusu Kazakistan'a hücum ederek, Kazak bozkırlarını ve obalarını talan etmiştir. Khu Urluk kumandasındaki bu Moğol kuvvetlerinin hücumu ani ve beklenmeyen bir zamanda olduğu için, hem mal hem de can kaybı yönünden Kazaklar büyük kayba uğramışlardır.

Kazakistan'da elde ettikleri başarıdan sonra daha da kuvvetlenen Kalmuk ordusu, Kuntayji Galdan (1634-1653) kumandasında doğu Türkistan şehirlerini işgal ederek ülkede hüküm süren Hocalar idaresini haraca bağlamıştır¹⁴. Ama buna rağmen Moğolların Doğu Türkistan'daki hâkimiyeti uzun sürmemiştir.

Çin İmparatoru ShengTsu (1662 - 1722), Moğol kabilelerini kontrol altında tutabilmek için Moğolistan bölgesini kendine bağlamak istemiştir. Galda Buşuktu(1671-1697) önderliğinde Moğol ordularını 1690 ve 1697 yıllarında üst üste yenerek bütün Moğolistan'ı kontrolüne alan Çinliler, Kalmukları Doğu Türkistan'dan kovmuştur. Bu darbeden sonra Doğu Türkistan'da tutunamayan Kalmuklar, var gücünü toparlayıp Kazakistan'a yönelmişlerdir. Önceleri Doğu Kazakistan'a giren Kalmuklar, bu sefer ilerleyerek Batı Kazakistan'a kadar gitmişler ve Ural nehri ile Volga (İdil) nehirleri arasında durarak "Kalmuk Orda" adı altında bir devlet kurmuşlardır¹⁵.

Çıkardığı yedi yasa ile Kazak halkına medeni ve müreffeh bir hayat yaşatmak mücadelesi veren Tauke Han gibi büyük bir insanın zamanında bu Moğol istila ve işgalinin gerçekleşmesi, hem Tauke ve hem de Kazak halkı için büyük bir talihsizlik olmuştur. Tauke Han, bir taraftan koyduğu yasalara göre halkının adil bir şekilde yaşamasına yardımcı olmaya çalışmış, diğer taraftan da Kalmuk işgalcisiyle mücadelesini yürütmüştür. Tauke Han, Budist oldukları için Moğolların, Müslüman Kazak halkına daha fazla zarar vermemeleri ve onların Kazak topraklarını terk

---

¹⁴M. Saray, **Doğu Türkistan Türkleri Tarihi**, I, s. 79-85;

¹⁵M. Lemercier . " **The Kazakhs and The Kirghiz**", Central Asiya, London, 1969, s. 144-145.

etmeleri için ömrünün sonuna kadar mücadele etmiştir. Tauke Han'ın önünde 17 asrın sonlarına doğru Moğollar iki grup halinde durmuşlardır. Ural ve İdil nehirleri arasına yerleşen birinci grubun başında Ayuka (Eyuge) Han (1670-1724), Kalmuklardan ayrılarak yeniden müstakil bir şekilde hareket eden Oyratların başında ise Tsevan Rabtan (1697-1727) bulunmuştur.

Ayuka Han, takip ettiği çok yönlü siyaset ile Kalmakların, Kazak toprakları üstünde vatan edinmelerine imkân sağlıyor. Bazen Rusya, bazen Osmanlı Devleti ile ilişkiye girerek, bu devletlerin emrine girdiğini ilan etmiş ve Kazaklarla iyi olduklarını belirterek siyasi gücünü düşürmeye başarmıştır¹⁶.

Ayuka Han'ın bu hareketini öğrenen Kazak liderleri 1713 ve 1715 yıllarında İstanbul'a gönderdikleri iki elçilik heyeti ile Kalmuk lideri Ayuka'nın doğruyu söylemediğini, Müslüman Kazak halkına büyük zulümler yaptığını, Müslüman bir ülke olan Başkurdistan'ı işgal eden Ruslarla işbirliği halinde olduğunu belirtmişlerdir

Moğol kabilelerinden Oyratların lideri Tsevan Rabtan, 1698'de Balhaş Gölü civarından başlattığı işgalini 1717 yılına kadar aralıklarla devam ettirmiş ve Kazak bozkırlarını ve obalarını talan edip yağmalamış, direnen halkı ise insafsızca öldürmüştür. Tsevan Rabtan'ın yaptığı bu vahşet Cengiz Han'ın kendine direnenlere karşı yaptığı vahşeti gölgede bırakacak kadar insafsızdı. Tauke Han, bu öldürücü düşman işgaline karşı ümitsizce savaşarak halkını ve ülkesini korumaya çalışmıştır¹⁷.

Arka arkaya gelen acımasız Moğol istilaları Kazak halkına büyük kayıplar verdirmiştir. Kazak halkı parçalanmak ve yok olmak tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Tauke Han, ülkesinin uğradığı bu felakete dayanamayarak 1718 ölünce, Kazaklar arasındaki birlik de sona ermiş, halk Ordalar etrafında toplanmaya başlamıştır. Bu Ordalara ayrılış, geçici değil, bir nevi temelli ayrılışa dönüşmüş, olaylar, Ordaların ve Kazak Halkının bir daha birlik halinde olmasına izin vermemiştir. Her Orda veya Orda halkı kendini kurtarma ve koruma endişesine kapılmış, bundan istifade eden düşmanları onları hâkimiyeti almaya çalışmıştır. Bu

---

¹⁶M. Saray, **Rus İşgali Devrinde Osmanlı Devleti ile Türkistan Hanlıkları**, s. 11-15.

¹⁷ M . Lemercier . “ **The Kazakhs and The Kirghiz**”, Central Asiya, London, 1969,s. 145

felaketli günlerde, Küçük Orda'nın başına geçen Ebu'l- Hayr Han, Moğollara karşı Ruslarda yardım istemiştir. Bu ise, Kazak halkının kaderini tamamen değiştirmiştir.

1.4. Kazak Topraklarının Ruslar Tarafından İşgali

17. yy. ortalarından itibaren başlayan Moğol asıllı Kalmuklar ile Jungarlar kanlı istila hareketleri Tatarları, Başkurtları ve Kazakları son derece perişan etmiştir. Bu saldırılar neticesinde Türkölkelerinde birlik ve düzen kalmamıştı. Bu ise, Rusların, Türk ölkelerine doğru yayılma isteğini daha da çoğaltmıştır.

Ruslar kendi yarattıkları harp bahaneleri ile önce Tatarların ölkesini, sonra da Başkurtların ölkesini, devletlerarası hukuka aykırı bir şekilde bir işgal etmiştir. Başkurtlar ölkesinin işgalinden sonra Ruslar Kazak topraklarına göz dikmişlerdir.

Başlangıçta düşmana karşı cephe kuramayan Tatarlar, Başkurtlar ve Kazaklar, Rus istilasının acımasızlığını yaşadıkça birlikte hareket etme yollarını aramaya başlamışlardır. Fakat Rusların entrikalarla dolu politikası onların birlikte hareket etmelerine engel olmuştur. Bunun en iyi örneği 18 yy. başlarında Petersburg'dan Rus hudut kumandanlarına gönderilen emirde görölmektedir: ‘Eğer Kalmuklar bize karşı düşmanca bir tavır ederler ise, Kırgızları onlara karşı; Eğer Kırgız – Kazaklar bir şey yaparlar ise, Kalmuklar ve Başkurtları onlara karşı kışkırtıp kullanın. Rus ordularını savaştırmadan, bu şekilde hareket ederek onlar üzerinde kontrol ve otoritemizi muhafaza etmemiz daima mümkündür ’’¹⁸.

Rus politikası kısa zamanda neticesini göstermiş ve gruplar arasındaki birlik parçalanarak onların bir birine düşmeleri sağlanmıştır.

Bazı gruplar yardım için yine Rus Lada başvurmak mecburiyetinde kalmışlar ve çok geçmeden Tatarlar ve Başkurtlar Rus hâkimiyeti altında bulunmuşlardır. Rus hâkimiyetine düşen bölgeler, kısa zamanda, Rus göçmenleri tarafından işgale uğramıştır. Türk halkları buna büyük tepki göstermiş ve isyan etmişlerdir ama

---

¹⁸ A.I. Dobrosmislov, **Materialı po İstorii Rosii**, Orenburg,1960, I, s. 174.

ayaklanmalar Rus birlikleri tarafından kısa zamanda kanlı bir şekilde bastırılarak göçmen Rusların işgal ettiği topraklarda yerleşmeleri sağlanmıştır. Her ne olursa olsun Ruslar Kazaklar ve Kırgızların memleketlerini kendi himayeleri altına almak istemişler çünkü Kazak ve Kırgız bozkırları, bütün Asya'ya açılan en önemli kapılardır.

Kazakistan'daki olaylar Kazakların bir bölümü hızla Rusların içine girmişlerdir. Kalmukların ve Jungarların Kazakistan'da yaptıkları maddi ve manevi tahribat o kadar büyükmüş ki, Kazakların bir kısmı ne pahasına olursa olsun kendilerini koruyacak bir hami bulma yolunu seçmişlerdir. 1726 ve 1730 yıllarında, Küçük Orda Hanı Ebu'l-Hayr, Rus Çarına gönderdiği elçiler ile Kalmuklar ve Jungarlara karşı Rusya'nın yardımını istemiştir¹⁹. Bu Rusların büyük bir fırsatı olduğu için, Ebu'l-Hayr'ın bu ricasını Rus yetkilileri memnuniyetle kabul etmişlerdir. Bu dönemde Çarlık tahtının başında bulunan Çariçe Anna Ivanova (1730-1740), 19 Şubat 1831 tarihli bir tezkere hazırlattırarak, Ebu'l-Hayr Han'ın ricasını kabul ettiğini bildirmek üzere, Rus hizmetine giren Başkurt asıllı Mirza Tevkelev'i Ebu'l-Hayr Han'a elçi olarak göndermiştir. Elçiye verilen talimata göre, Ebu'l-Hayr Han, Rus egemenliğini kabul ettiğini ve Rusya'ya sadık kalacağını yemin ederek ifade edecek ve gerekli antlaşmayı imzalayacaktı²⁰. Ayrıca Tevkelev, Ebu'l-Hayr'ın sadakatının bir nişanesi olarak yakınlarından birinin Rus başkentine rehine olarak gönderilmesini ve Kazaklar ile Başkurtlar iç işlerine iyice tektik edip bu hususta rapor hazırlanmasını sağlayacaktı.

Tevkelev başkanlığındaki Rus elçilik heyeti Küçük Orda'ya geldiği zaman, Kazak halkının kendilerini endişe ve şüphe ile karşılaştığını görmüştür. Bağımsızlığını kaybetmek istemeyen Kazaklar, Aksakalları önderliğinde, Ebu'l-Hayr Han'ın kendilerine danışmadan ülkelerinin Rus hâkimiyetine sokmak istemesini şiddetle protesto etmişler ve hatta Ebu'l-Hayr'ı ölümle tehdit etmişlerdir.

Ebu'l-Hayr, 10 Ekim 1731'de Büyük Orda'nın Han Şurası'nı toplantıya çağırarak, " Rusya himayesine girilmesi" meselesini Sultanlar, Beyler ve Aksakallar

---

¹⁹; P.I. Riçkov, *İstoriya Kazahskoy SSR*, Almatı, 1957, Cilt I, s. 236, Orenburg, 1896, s. 5, 14-16.

²⁰P.I.Riçkov, *İstoriya Orenburgskaya*, s. 16-18.

ile tartışmaya açmıştır. Sonunda Şura, ‘‘Rusya ile barış içinde yaşayabiliriz, Lakin Rusya tabiiyetine giremeyiz’’ diye karar almıştır. Bu gelişme üzerine harekete geçen Tevkelev, ‘‘eğer sizler (Kazaklar) Rusya tabiiyetini Kabul etmezseniz, o zaman, Rusya’ya tabi olan Kalmuklar, Başkurtlar, Kossaklar ve Sibiryahalisi sizlere hücum edeceklerdir. Böyle bir durumda sizlerin yardımınıza kimse gelmeyecektir’’ diye Kazakları korkutmuştur. Sonunda Bögenbay, Eset Batur ve Hudaynazar’ı ikna ederek Rusya’ya sadık kalacaklarına dair yemin ettirmiştir²¹. Rusya’nın kendilerine anında yardım edebilmesi için de Or ile Ural nehirlerinin en çok yaklaştığı noktada bir askeri kale inşasına müsaade edilmesini rica etmiştir.

Çaresizlik içinde olan Ebu’l-Hayr Han ve arkadaşları, Rusların bu teklifini kabul etmek mecburiyetinde kaldıkları gibi, sadakatlerinin nişanesi olarak oğlu Nurali’yi Ruslara rehin olarak vermiştir.

Tevkelev, aldığı bu sonucu derhal amiri durumundaki Kiril’a bildirmiş ve o da durumu Petersburg’a rapor etmiştir. Raporda Kazak Hanı ile ileri gelenler Rus hâkimiyetine kabul ettiğini, Aral gölüne kadar olan yol onlara açıldığını ve Ebu’l Hayra Han kendi memleketinin yakında bir Rus kalesi yapılmasına müsaade ettiğini ve bu onların planlarını gerçekleştirmeleri için büyük bir fırsat olduğunu bildirmiştir²². Ebu’l-Hayr Han Kazak toprakları üzerinde Orenburg kalesinin inşasına izin vermekle iyi yapmadığını biraz geç olsa da anlamıştır çünkü bu askeri kalesini başka amaçla kullanıldığına yani bu kalenin Müslüman Başkurtların ülkesini almada kullandığına şahit olmuştur.

1.4.1. Rusların Kazakistan’ı Kontrol etme Çabaları

Orenburg kalesinin inşasından sonra, Ruslar Kazak hanlarıyla yapılan antlaşmaların aksine, dört hat üzerinde kale inşasına devam etmişlerdir. Bu hatlardan biri olan Yayık hattında 1720 -30 arasında Samarski ve İletzk yerleşim

---

²¹ B. Hayıt, **Sovyetler Birliğindeki Türklüğün ve İslam’ın Bazı Meseleleri**, İstanbul, 1987, s. 133-134.

²² A.I. Dobroslimov, **Materialı po İstorii Rosii**, Orenburg , 1960, s. 18.

birimleri kurulmuştur. Bu hat Orenburg hattı ile birleştirilerek 1745 yılında Kulağın ve Kalmukov kaleleri ile 18 karakol yeri inşa edildi. Orenburg hattında ise 88 adet mevki kurulmuştur. 1752-1755 yılları arasında kurulan İşim hattında ise 7 kale ile 17 askeri tabya bulunuyordu. İrtiş hattında ise, 1745' den itibaren 24 kaleve 3 askeri tabya inşa edilmiştir²³. Ruslar buralara binlerce Kossak ve Kalmuk süvari kuvvetini yerleştirmişti ve herhangi bir ihtilaf anında bu Kossak ve Kalmuk süvarileri, halkı haklı veya haksız olduklarına bakmadan Kazak halkına acımasızca müdahalelerde bulunmuşlardır.

Bazen Rus yetkilileri emirlerinde çalışan bu halka çok haksız davranmışlardır. Kossak ve Kalmuk kabileleri buna Dayanamayıp isyan etmişlerdir. Sadece Kazakların değil, diğer Türk kavimlerinin de yerleşim merkezleri olan Don-Volga çevresine önce Kossaklardan bir grup, sonra da Kalmuklar'dan bir grup yerleştirilmişti. Bu verimli topraklarda gözü olan Ruslar, bu bölgeye Rus köylüsü yerleştirmeye kalkınca, önce Pugaçev önderliğinde Kossaklar ayaklanmış, sonra da Kazaklar başkaldırmıştır²⁴.

Kossaklar ile Kazakların istekleri yerine gelmeyince, bu iki halkın oluşturduğu kuvvetler, Orenburg Rus üssünü kuşatmışlardır. Bu kuşatmaya, haksızlığa uğradığını iddia eden bazı Kalmuk ve Başkurtlar da katılınca Ruslar yeni bir askeri kuvvet göndererek isyanı bastırmıştır.

Pugaçev isyanından sonra Ruslar, Küçük Ordayı kontrol altına almak için Han Nurali'nin (Küçük Orda Hanı) bu zor durumdan çıkmaya gücünün yetersizliğini iddia ederek, Orenburg'da bir "Hudut Komisyonu" kurmuştur²⁵. Bu Komisyon, Küçük Orda'nın kuzey-doğu kesimlerini Ufa Valiliğine bağlayarak bu Kazak Hanlığını parçalama yoluna gitmiştir. Bu durum Kazak halkını çok mağdur bir durumda bırakmıştır. Nurali Han'ın ve yakınlarının bu duruma sessiz kalmaları, Küçük Ordaya bağlı olan Baybaktı Uruğunun başkanı Sırım Baturu çok üzüyor. Buna dayanmayıp Sırım Batır gayri memnun halkın önüne düşerek isyan etmiştir.

---

²³ Makşeyev, İstoriçeskiy obzor Turkestana, s. 84-86.

²⁴ Bodger, The Kazakhs and The Pugaçev Uprising. s. 1 -4

²⁵ A. Levşin, Opisanie Kirgiz-Kazachih. s. 276.

Bundan rahatsız olan Nurali Han Rus Hükümetinden yardım istiyor. Böylece Sırım Batur Nurali'nin hem de Ruslarla savaşmak zorunda kalmıştır. Ruslar Sırım Batur'un halkla iyi anlaşacağını görünce, aralarını bozmak için elinden geleni yapıyor ve Hudut Başkanlığına tayin ederek yardım istemişlerdir. Sırım Batur'un Halk desteği ile hareket ettiğini gören İgelstorm,1787'de Nurali Han ve yandaşlarını sürgüne göndererek Sırım batur ile anlaşma yapmıştır. Anlaşmaya göre Küçük Orda'nın toprakları, Orda'nın ana unsuru olan Jetiru (Yedi Uruğ), Bauk ve Alimulı boyları arasında bölünmüştür. Bu üç boyun oluşturacağı 'Halk Meclisi' Küçük Orda'yı idare edecekti. Küçük Orda Bu Meclisin aldığı karar ile Rusya hâkimiyetini kabul etmiştir.²⁶

Rusya'ya bağlı olmak Kazak halkı için çok üzücü oluyor ve halkın arasında büyük bir memnuniyetsizlik yaratmıştır. Halkın bir kısmı Sırım Han ve Halk Meclisi, diğer bir kısmı da yeniden hanlık sisteminin kurulması taraftarı olarak ikiye bölündü. Han taraftarların ağır bastığını gören Rus yöneticiler, Sırım Batur'a danışmadan Nurali Han'ın oğlu Erali'yi Küçük Orda Han'ı ilan etmişlerdir. Rus Siyasetine kızan Sırım Batur, Rus yetkililerine yazdığı bir mektup ile durumu şöyle protesto etmiştir: 'Sizin niyetinizin ne olduğunu anladık. Siz Rusyalılar halkı gümüş ve diğer hediyelerle kendinize bağlayarak köle yapmaya çalıştınız. Bundan sonra bizi kendinize dost bilmeyiniz, bizi hâkimiyetiniz altına alacağınızı zannediyorsanız yanılıyorsunuz...' ²⁷. Sırım Batur, Ruslar ve onlarla işbirliği yapan Kazak Hanları ile on beş yıla yakın savaşmıştır. Rivayete göre rakiplerinin adamları tarafından zehirlenerek öldürülmüştür²⁸.

Bu arada Ruslar, Nurali Han'ın oğulları ve torunları Erali (1784-1794), İşim (1794-1798), Ayçuvak (1798-1805), Cantora (1805-1811) ve Şirgazi(1812-1824) Küçük Orda'nın başına geçirmiş ise de, ülkede iktidarı sağlamak bir türlü mümkün olmamıştır. Hanların başarısız olmalarında kendi beceriksizliklerinden ziyade, Rusların her şeye müdahale etmelerinin büyük rolü olmuştur. Ruslar, kendi

---

²⁶ Levşin, a.g.e. s. 280-283.

²⁷ N.M. Bekmahanov, M.A. Zarifıva, **Kazakistan tarihinin Hrestomatiyası**, Neşir ravan yayınları, Almatı, 1992, s. 188-189.

²⁸ Kazakistan Tarihi Köne zamannan Buginge Deyin, s. 219.

istediklerini yapan Kazak ileri gelenlerinin oluşturduğu bir ‘‘İstişare Heyeti’’ ile Küçük Orda Hanlığı’nı idare etmeye başlamışlardır²⁹. Böylece 18 asrın sonları ile 19 asrın başlarında Küçük Orda’nın tamamı ile Orta Orda ve Büyük Orda’nın kuzey kesimleri Rus kontrolü altına girmiştir.

Kazakların 3’e bölünmesini fırsat bilen Budist Kalmuk’lar, Çinliler ve Ruslar Kazak topraklarına saldırılarına hız verdiler, ülke toprakları dış aktörlerin hâkimiyet kavgası sahasına dönüşmüştür. Ruslarla Kazaklar arasındaki münasebetler hızlı bir şekilde gelişmiştir.

Rusların bölgeye hâkimiyetine karşı bazı direniş hareketleri gelişse de 19. yüzyılda Kazakistan tamamıyla Rus hâkimiyetine girmiş oldu. Rusların hâkimiyetiyle birlikte Kazakistan’a Rus göçmenlerin akını hız kazanmıştır.

Rus göçmenlere karşı 1916 yılında büyük bir ayaklanma yapıldıysa da ayaklanma Rus ordusu tarafından kanlı bir şekilde bastırılmıştır.

19. yüzyılda Rusların yardımıyla Müslümanlık Kazaklar arasında yayılmaya başlamıştır. Rusların Kazakların Müslümanlaştırılması doğrultusundaki hedefi, bölge insanının tek parça haline dönüştürülerek daha rahat kontrol edilmesi ve bölgede Rus hâkimiyetinin kurulmasına yönelik bir hareket olarak değerlendirilmiştir. Ruslar bu doğrultuda Tatar beylerini Kazaklara yönlendirmiş cami yapımını teşvik etmiştir. Daha sonraları Rusların siyaseti değişmiş, cami yapımı izne bağlanmış, Hıristiyan misyonerlerin faaliyetleri desteklenmiştir. 1917 Sovyet devrimiyle birlikte Kazakistan toprakları Bolşeviklerle karşı devrimci Kazakların 3’e bölünmesini fırsat bilen Budist Kalmuklar, Çinliler ve Ruslar Kazak topraklarına saldırılarına hız verdiler, ülke toprakları dış aktörlerin hâkimiyet kavgası sahasına dönüşmüştür. Ruslarla Kazaklar arasındaki münasebetler hızlı yaz ordu mensuplarının çatışmasına sahne olmuştur³⁰.

1920’de Sovyetler hâkimiyetlerini pekiştirdi ardından 26 Ekim 1920’de ‘‘Kazakistan Özerk Sosyalist Cumhuriyeti’’ kurulmuştur. 5 Aralık 1936’da ise

---

²⁹A. Levşin, Opisanıye Kirgiz-Kazachih, s. 318-319.

³⁰ N.M. Bekmahanov, M.A. Zarifiva, **Kazakistan tarihinin Hrestomatiyası**, Neşir ravan yayınları, Almatı, 1992, s. 200.

“Kazakistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti” kurulmuştur. Sovyetler Birliği döneminde Stalin’in uygulamaları ve özellikle özel mülkiyetin ortadan kaldırılarak kolhozlaşma politikaları sırasında Kazak halkı çok büyük baskılara maruz kalmış, bu dönemde yüz binlerce Kazak vatandaşı hayvanlarına el konulması ve yanlış ekonomik tedbirlerden ötürü açlıktan ve yokluktan yaşamını yitirmiştir.

1978 yılında Rusların Kazakistan topraklarına göçüne ve Sovyetlerin bu yöndeki siyasetine itiraz etmek için ve Kazakların üniversite kontenjanında kendi sayılarının artırılması doğrultusunda Kazak gençleri dönemin başkenti Almatı’da bir yürüyüş gerçekleştirmişlerdir. Yine 1979 ve 1981 yılları arasında Almatı’da ayaklanmalar yaşanmış özellikle Kazaklar kendi vatandaşlarının Afganistan’a gönderilmesi ve bu ülkede ölmelerine karşı itirazlarını dile getirmişlerdir. Nihayet 16 Aralık 1986 yılında dönemin Kazakistan Komünist Partisi Genel Sekreteri Dinmuhammed Konayev, yolsuzluk gerekçesiyle görevden alınıp yerine Rus asıllı Genadiy Kolbin atanınca büyük bir halk ayaklanması gerçekleşmiştir.

Konayev, 1978’de Almatı’daki öğrenci olayları, yine 1979 yılındaki ayaklanmalar sırasında halktan yana tavır koymuştur.

Konayev Gorbaçov döneminde görevden alınarak yerine Rus asıllı Kolbin atanınca ülkede büyük olaylar yaşanmaya başlanmıştır. Kazakistan siyasal hayatında “Jeltoksan Hadisesi” diye anılan olaylar sırasında, yüzlerce Kazak vatandaşı öldürülüp, yaralandı. Bu olay büyük bir şoka sebep olunca nihayet 1989 yılında bu makama Nursultan Nazarbayev getirilmiştir ve ardından 1990 yılında Cumhurbaşkanlığına atanmıştır.

1989 yılında meydana gelen ekonomik krizler ve Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte Kazakistan 16 Aralık 1991 yılında bağımsızlığına kavuşmuştur.

Dinmuhammed Konayev, 1964 yılında başarılı hizmetlerinden dolayı Kazakistan Komünist Partisi Genel Sekreterliğine atanmıştır. Görevde bulunduğu 22 yıl süresince Cumhuriyet’in tamamen Rus istilasına girmesine karşın mücadele etmiştir. Bu nedenle Konayev bugün milli kahraman gibi anılmaktadır.

2. KAZAKİSTANIN DEĞİŞEN ETNİK YAPISI

Kazakistan Cumhuriyeti'nin halkı kendisinin vatan toprakları ile demografik yapısını oluştururken karmaşık ve güç bir tarihi süreçten geçti. Kazak Hanlığı'nın 14 yüzyılın ortasındaki nüfusu 200 bine ulaştı. Bundan sonraki 70 yıl boyunca, Hanlık toprakları ve tabii toplulukların artmasıyla nüfus hızlı bir biçimde büyüdü. 16 yüzyılın başında Kasım Han'ın hâkimiyeti altındaki insanların sayısı bir milyonu buluyordu.

2.1. Sovyetler Dönemindeki Kazakistan Etnik Yapısı

Kazakistan halkının çok uluslu yapısının oluşması 14 yüzyılda başlamıştır ve Çarlık Rusya ve Sovyet döneminde de artarak devam etmiştir³¹.

Bu süreç ve Kazakistan'ın çok milletli bir ülke haline gelmesi Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet döneminde hızlandı, çünkü bu dönemde göç politikasını uygulayarak Kazakistan'a farklı milletleri zorla göç ettirmişlerdir.

1939 yılında yapılan sayıma göre nüfusu 2.307.000'e düşerek Kazaklar ilk defa Kazakistan'da çoğunluk durumunu kaybetmiştir. Bu durum sadece Kazakların nüfus kayıpları değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin göçmen politikası da buna sebep olmuştur. Moskova'nın aldığı karar ile 1954-1962 yılları arasında Kazakistan'daki bakır toprakları tarıma kazandırmak için SSCB'nin Avrupa bölgesinden 2 milyon kadar göçmen Kazak topraklarına yerleştirilmiştir. Daha sonra, 1954-1955 senelerinde ise endüstri, yol yapımı ve inşaatta çalıştırmak üzere 500 bin göçmen daha Kazakistan'a getirilmiştir. Böylece 1959'da Kazakistan'da Kazak nüfusu düşük seviyesine % 29,8'e kadar düşerken, Rusların oranı en büyük seviyesine % 42,7'ye kadar çıkmıştır.

---

³¹ Vladimir F. *Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar*, s. 542.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ekonomik ve siyasi menfaatlerine bağlı bir nüfus politikası izlemiştir. Hâkimiyetleri altına aldıkları yerli ahaliyi seyrelterek, başka nüfuslar iskân ederek karıştırma ve idarede görev vereceği Rus nüfusunu yerleştirme esasına bağlı olarak bir dizi göç ettirme politikası izlemiştir. 1917-1938, 1939 – 1947 ve 1948’de üç büyük göç tertip etmişlerdir. 1980’den sonra ise SSCB’den Rusya Federasyonu’na küçük boyutlu bir göç olmuştur. Özellikle 1988 – 1990’n yılları arasında Rusya, Ukrayna ve Kazakistan’ın eşit olarak paylaştığı bir göç hareketi yaşanmıştır³².

1930 yılından sonra Kazakistan’a dışarıdan pek çok millet ya da Türk boyları, Rus egemenliği altındaki bölgelerden, mevcut nüfusları seyreltmek süreciyle mecburi göçe tabi tutulmuşlardır. 1937- 1944 yılları arasında ana yurtlarından sürülen pek çok millet Kazakistan’ın muhtelif bölgelerinde, Rus siyaseti ve ekonomik politikalarına uygun olarak iskân edilmişlerdir. Bunlardan biri Uzak-Doğu’dan sürülen Korelilerdir³³.

II Dünya Savaşı sırasında SSCB’nin dünyanın şartlarını kendine uygun hale getirme esasına dayalı siyaset uygulanmıştır. Uzak Doğu’da Rus egemenliği altında yaşayan Koreliler suni olarak Ruslar tarafından ihdas edilen sebepler ile ve özellikle de ‘’Japon ajanı’’ suçlaması ile 1937 ve 1938 yıllarında iki kademeli ve trajik bir göçe tabi tutulmuşlardır. Balıkçılık, çeltikçilikle madencilik uğraşlarda Kazakistan ve Özbekistan’da yerleştirilmişlerdir.

1940 yılı Ekim ayında ise Ukrayna ve Beyaz Rusya’nın batısından Polonyalılar Kazakistan’a göç ettirmişlerdir. 1943-1944 arası Karaçay Türkleri, Kuzey Kafkasyalılar ile Kalmuklar, Çeçenler ve İnguşlar, Kırım Tatarlar, Bulgarlar ve Rumlar, Gürcüler göçürülmüşlerdir. 1954-1956 yılları arasında muhtelif halklar Kazakistan’a gelip yerleşmişlerdir. 1959-1965 yılları arasında bunların sayısı bir hayli artmıştır³⁴.

---

³² Şimşir Nahide, **Kazakistan’daki Korelilerin tarihi**, Almatı, 2008, s. 18-19.

³³ Argınbayev, Bizakov ‘’**Kazakistan Milli Ansiklopedisi**’’ Almatı, 2003, s. 276-277.

³⁴ Argınbayev, Bizakov, a.g.e. s. 276.

1956 yılında 2.787.309 (% 30) Kazak, 3.972.042 (% 43) Rus. 659.751 (% 7,1) Alman, 761.432 (% 8,2) Ukraynalı, 135.932 (% 1,5) Özbek, 191.690 (% 2,1) Tatar, 107.348 (% 1,1) Beyazrus, 59.840 (% 0,6) Uygur, 38.362 (% 0,4) Azerbaycanlı, 74.091 (% 0,8) ve toplam 9.294. 741 nüfusu bulunmaktaydı³⁵.

1970 yılında 4.234.166 (% 33) Kazak, 5.521.917 (% 42) Rus, 585.007 (% 6,6) Alman, 933.461 (% 7,2) Ukraynalı, 216.340 (% 1,7) Özbek. 285.6890 (% 2,2) Tatar, 198.275 (% 1,5) Beyazrus, 20.881 (% 0,9) Uygur, 57.699 (% 0,4) Azerbaycanlı, 81.598 (% 0,6) Koreli ve toplam 13.008. 726 nüfusu bulunmaktaydı³⁶.

1979 yılında 5.289.346 (% 36) Kazak, 5.991.205 (% 41) Rus, 900.207 (% 6,1) Alman, 897.964 (% 6,1) Ukraynalı, 263.295 (% 1,8) Özbek. 312.626 (% 2,1) Tatar, 181.491 (% 1,2) Beyazrus, 147.943 (% 1) Uygur, 73.345 (% 0,5) Azerbaycanlı, 91.984 (% 0,6) Koreli ve toplam 14.684. 283 bir nüfus bulunmaktaydı³⁷.

1989 yılında Kazakistan'ın nüfus dağılımı şöyledir: 6.534.616 (% 39,7) Kazak, 6.227.549 (% 37,8) Rus, 957.518 (% 5,8) Alman. 896.240 (% 5,4) Ukraynalı, 332.017 (% 12) Özbek, 327.982 (% 2) Tatar, 182.601,1 (% 1) Beyazrus, 185.301,1 (% 1) Uygur, 90.083 (% 0,5) Azerbaycanlı, 103.315 (% 0,6) Koreli ve toplam 16.464. 464 kişi idi³⁸.

Sovyet döneminde Kazakistan'da Rusların demografik üstünlüğü Kazakların Türk Cumhuriyetleri arasında dil ve kültür olarak en çok Ruslaşan etnik grup olmasına yol açtı. Sovyetlerin dil politikasının yanı sıra, göçebe yaşam tarzının ortadan kaldırılması ve Kazak kültürel elitinin tasfiyesi, Kazakların dilleri ve geleneksel kültürleri ile ilişkisini önemli oranda zayıflatmıştır. 1980'lere geldiğinde Kazakların % 98'inin Kazakçayı ana dili olarak gördüğünü ortaya koymakla birlikte, dönemin Kazak aydınları tarafından bu oranın etnik kategorizasyon algısının bir sonucu olduğu ve gerçekte Kazakların % 40'mının ana dilini ya hiç bilmediği ya da

---

³⁵ Masanov, N.E. , Abilhojin J.B. **Kazakistan Tarihi, Halklar ve Kültürler**, Almatı, 2001, s. 588-589.

³⁶ Masanov, N.E. , Abilhojin J.B. v.d, a.g.e. s. 590-591.

³⁷ Masanov, N.E. , Abilhojin J.B. v.d, a.g.e. s. 594-595.

³⁸ Masanov, N.E. , Abilhojin J.B. v.d, a.g.e. s. 596-597.

çok az bildiği görülmüştür. Buna karşın Kazakistan'da Kazakça bilen Rus oranı % 1'in altındaydı, bu oranla Kazakistan tüm Sovyet Cumhuriyetleri içinde Ruslar tarafından yerli dilin en az bilindiği ülke konumundaydı.

Böylece bir zamanlar sadece Kazak yurdu olan bu Türk ülkesinin görüldüğü gibi farklı etniklerinde yurdu olmuştur.

2.2. Kazakistan'da Çok kültürlülük

Kazakistan 18. yy. başlayarak Rusya'nın işgalinin başlanması süreci boyunca, sömürü eksenli Rus göçüne neden olmuştur. Orta Asya'da tarih boyunca tek bir halk değil pek çok halk yaşamıştır. Türkler çoğunluk olmakla birlikte, mevcut etnik çoğulculuk, bugün özlenen ideal ilişkiler sistemini, yüz yıllar boyunca uygulamıştır. Halkların birbiriyle olan ilişkilerinde etnik kültürel, dini farklılıklar yönlendirici olmamıştır.

18.yy.dan günümüze son Kazakistan çok kültürlü ve çeşitli etnik grupların yaşadığı bir ülkeye dönüşmüştür.

Tarihi süreç içerisinde başta Kazakistan olmak üzere Türkistan bölgelerinde etkili bir Rus ve Hıristiyan nüfus ortaya çıkmıştır. Nüfus göçlerinin, işsizlik sorunundan çıkan isyanlarda sürülenlere kadar, çeşitli nedenler vardır. Kazakistan'da demografik yapıyı, kültürel ve dini bir kategorileştirmeye iki temel gruba ayırabiliriz. Birincisi Rusların çoğunluğu oluşturduğu Hıristiyan Slavyanlar, Yunanlılar, Koreliler, Almanlar vb. diğeri de Kazakların çoğunluğunu teşkil ettiği Özbek, Uygur, Tatar gibi Müslüman Türkleri.

Kazakistan'ın diğer Türk bölgelerine nazaran daha belirgin çoklu bir yapı kazanmasında Rusya'nın sınırında yer almasıdır. 19 yüzyıldan itibaren yoğunlaşan bir biçimde koloni ve Hıristiyanlaştırma-Ruslaştırma amaçlı göçlere maruz kalan Kazakistan, 20 yüzyılda da bu süreci bütün yoğunluğuyla yaşamıştır. Bu durum sınırda bulunuşuna ve toprak genişliğine bağlanabilir. Brejnev döneminde özellikle yoğunlaşan ve kitlesel göçlere teşvik edilen "Bakır Toprakların işlenmesi politikası nedeniyle Kazakistan Tarihinin en büyük kitlesel dış göçünü almıştır.

Kazakistan'a yabancı etnik grupların kitleleri halinde göçü Kazaklar üstüne iki farklı nitelikte ele alınabilecek bir işlikler sistemi oluşturmuştur. Bu farklılığın kaynağı ise iki değişik sosyo-kültürel örüntüye ve üretim biçimine sahip olmalarındandır. Kazak bozkırının ahalileri, Rus sömürmesine katılmanın başlamasından tamamlanıncaya kadar, iki kategoride ele alınabilecek bir yaşam biçimine sahip olmuşlardır:

1. Yerleşik halde yaşayanlar
2. Göçebe halde yaşayanlar

Yerleşik Kazakların sayısı daha azdı, şehirlerde ve köyde oturanlar çiftçilikle, ticaretle, balıkçılıkla ve diğer şeylerle uğraşan kesimdir. Yerleşik olmaları hasebiyle, Ruslara benzer sosyal yaşam biçimine sahiplerdi. Göçebelere göre karşılıklı sosyal ilişkiler ve etkileşimler daha yoğun olmuştur. Ruslardan çok etkilenmişlerdir.

Göçebe Kazaklar, Kazak halkının çoğunluğunu oluşturan kesim ve. Hayvancılıkla uğraşmışlardır. Yerleşik olanlara kıyasla kültürel etkileşim ve ilişkiler daha zayıftır³⁹.

Farklı etnik-kültürel topluluklar arasında ilişkinin sınıflandırılmasında Ekim 1917 ihtilal temelinde bir kategorileştirme yapılabilir. Çarlık Rusya'sında yaşayan bütün halklarda olduğu gibi Kazaklar açısından da büyük bir dönemeçtir. Bu noktayı nazardan hareketle değişim çok farklı bir boyut kazanması açısından şöyle bir dönemleştirme yapabiliriz:

1. Çarlık dönemi Kazakistan
2. SSCB dönemi Kazakistan

Çarlık dönemi için geçerli olan göçebe-yerleşik sınıflandırması SSCB döneminde önemini kaybetmektedir. Çünkü her devrimde görüldüğü gibi Bolşevik devriminde de toplumun, toplumsal ve kültürel Eskiye ait ne varsa büyük bir dönüşüme uğramıştır. Özellikle Kollektivizasyonu sonuçları itibariyle önemlidir.

---

³⁹ K.S. Aldajumanov., **Kazakistan tarihi**, Almatı, 1994, s: 184-275

Kollektivizasyonun ilk etkisi göçebe ve yarı göçebelige son verirken kırsal göç olanaklarının sınırlandırılıp kırsal cemaatleri de toprağa sabitlemek olmuştur⁴⁰.

Kazakistan'a Çarlık ve Sovyet devrinde önemli ölçüde bir göç yaşanmıştır. Kazak bozkırına 1960-1990 yılları arasında bakır toprakların kullanılması, sömürge askerlerin yerleştirilmesi, suçluların sürgün edilmesi, sürgün edilen halklar, memurluk, işçilik vb. sebeplerle farklı etnik kültürel gruplar gelmiştir. Bunların sayısı 7 milyon 600 bin kişidir. Bunların üçte biri geri dönmüştür. Bu tarihi zaman diliminde Kazak halkı, Congarlar ve Ruslarla yapılan savaşlar, Sovyetlerin ilk dönemindeki suni açlık, Stalin dönemindeki siyasi toplu cezalandırmalar, İkinci Dünya savaşı kayıpları gibi sebeplerle bağlı olarak 5 milyon 950 bin kişi azalmıştır⁴¹.

Kazakistan'ın etnik çoğulculuğunun en önemli sebeplerinin başında buranın suçlularını ve halkların sürgün edildiği bölgeye dönüştürülmesidir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası Kafkas halkları, Kırım Türkleri, Almanlar, Urumlar, Yunanlılar, Koreliler, Japonlar, Ahıskalılar vb. halklar Kazakistan'a sürülmüştür.

Kazakistan, bağımsızlığını ilan ettikten sonra dışarıya önemli, etnik nitelikli bir göç süreci başlamıştır. Rus, Alman, Yahudi vb. pek çok halk anavatanlarına dönmüştür. Bu süreç sonucunda doğal bir azalma gerçekleşmiştir. Etnik grupların nüfuslarındaki bu azalma Kazakistan'ın "çok kültürlülük" politikasına karşı çıkan ve mevcut azınlıkların ulus değil, bir diaspora ve başka halkların temsilcileri olduğu iddiasındaki yaklaşımı desteklemektedir. Bunlara göre Kazakistan'da yaşayan halklar imkân bulunduğu anda, sağlandığında anavatana göçebilmektedir. Amerika örneği gibi veya Kanada, Avustralya modelinde bir "çok kültürlülük" politikası söz konusu değildir. Çünkü yukarıda anılan ülkeler dışarıdan, yoğun bir şekilde gönüllü göç alırken, yarım asır önce sürgün edilerek Kazakistan'a gelen halklar tekrar geri dönebilmektedir⁴².

---

⁴⁰ Oliver Roy, **Yeni Orta Asya**, İst. 2000, s: 130.

⁴¹ Makaş Tatimov, **Kazak Alemi**, Almatı,1993,s. 15

⁴² Demograf Makaş Tatimov'un verdiği bilgilere göre

N. Nazarbayev 12 Ekim 2004 yılında Bilim ve Eğitim Çalışanları Kurultayında şöyle demiştir: 'Bizim halkımızı bizim ülkemizin bütün vatandaşlarını birleştiren Rus Dili birleştirmektedir. Tarihi oluşum böyle gerçekleşmiştir.

Ve bundan hiç kimse suçlu değildir. Kazak Dilinin böyle rolü yerine getirilmesi için vakit gerekmektedir. Bunun için acele ettirmenin gereği yoktur'⁴³.

Bu sebeplerden dolayı anayasada 7.babın 1.maddesi ''Kazakistan Cumhuriyeti'nde ki devlet dili Kazak Dili'', 2. maddesindeki ''Devlet kurumlarında Rus Dili resmi olarak Kazak Diliyle eşit kullanılır'' denmektedir. 3. maddesinde ise Kazakistan'da yaşayan halkların dillerini kapsayacak şekilde şöyle yazılmaktadır. ''Devlet, Kazakistan halkının dillerini öğrenmek ve geliştirmek için ortam oluşturmaya destek sağlar''.

2.3. Kazak Milli Kimliğini Oluşturan Faktörler

Etnik kimlikler konusu, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra yeni bir tarihsel sürece giren Orta Asya bölgesinin siyasi gündeminde önemli bir yer teşkil etmektedir. İdeolojilerin zayıfladığı ve kimliklerin ön plana çıktığı Soğuk Savaş sonrası süreç, şiddet eylemlerinin de yoğun olarak yaşandığı bir dönem olmuştur.

İki bloklu durağan yapıda, ertelenen ve bastırılan pek çok etnik talep, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla ortaya çıkan boşlukta etkisini hissettirmiştir. Sovyetler Birliği içindeki Müslüman topluluklar benzer tarihi süreçler geçirmelerine karşın, milli kimliklerinin oluşumu farklı iç dinamiklerle etkileşim içine girdiğinden kendine özgü nitelikler taşımaktadır.

Kazakların da dine (İslamiyet) ve özgürlüğe ne kadar düşkün olduklarını açık görebiliriz

8. yüzyıldan itibaren Abbasiler döneminde Orta Asya'da yayılmaya başlayan İslamiyet tarihsel süreç içinde bölgedeki gelenekler ile eklemlenmiş, bölgede

---

⁴³ Azim Baygalı, **Ömir Dergisi**, 2004, N:4

kendine has bir İslami anlayış ortaya çıkmıştır. Orta Asya'da İslam inancı etnik bilinç ile birlikte bütünlük arz etmiş, bölgenin sosyal dokusunun temel unsuru haline gelmiştir. Hoca Ahmet Yesevi'nin liderlik ettiği Yesevi tarikatının 12. yüzyılda ortaya çıkması bunun en belirgin özelliğidir. Yesevilik sadece inanç anlamında etkili olmakla kalmamış aynı zamanda. Kazak dilinin ve kültürünün gelişimine de katkıda bulunmuştur. İslamiyet bu nedenle Kazak milli bilincinin oluşmasındaki temel etkendir. 19. yüzyıldan itibaren Rusların hâkimiyetine giren Kazakların Müslüman kimliği Sovyet döneminde ise zayıflatılmaya çalışılmıştır. Felsefe olarak “bilimsel ateizmi” devlet politikası haline getiren Sovyet rejimi, İslamiyet'e “gericiliğin kaynağı” nazarıyla bakmış, Kazak halka yönelik bu doğrultuda politikalar izlemiştir.

Mabetleri yıktıran, dini eğitim müesseselerini kapatan Sovyet rejimi otoritesi altında yaşayan Müslüman halkların dini yaşam pratiklerini uzun vadede terk etmesine çalışmıştır. 1986 yılında Mihail Gorbaçov, Taşkent'te bölge liderlerine İslam'a karşı taviz vermeden mücadele etmelerini emretmiştir⁴⁴.

Baskı altına alınmasına rağmen İslamiyet Orta Asya genelinde ve Kazakistan'da varlığını sürdürmüş, bölgedeki kimliklerin parçası olmaya devam etmiştir. Bunun temel sebebi, Halk (folk) İslam'ı olarak adlandırılan Orta Asya'daki İslami yaşam biçiminin kurumsal alt yapısının olmamasıdır. Nitekim Halk İslam'ı bağımsızlık sürecinde milli şuurun canlanmasına hizmet etmiş, milli kimliğin yeniden ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır. Yerli kabile geleneklerini de içeren Halk İslam'ı ulus-devlet olma döneminde ise milli kültürün ve yaşam tarzının temeli haline gelmiştir.

1990'da Kazak Yazarlar Birliği'nin Hoca Ahmet Yesevi'nin Kazak kimliğinin temel kaynağı olduğunu belirtmesi, İslamiyet ile milli kimliğin birbiri ile ne kadar sıkı bir ilişki içinde olduğunun en temel göstergesidir. Bağımsızlık ile birlikte ülkede çoğunluğu Türkiye, Mısır, Katar ve Suudi Arabistan tarafında finanse edilen dev camiler yapma süreci başlamıştır. 2005 yılında Astana'da yapılan ve

Katar Emirliği'nin destek sağladığı Nur-Astana Camii (aynı zamanda Orta Asya'nın en büyük camii) bunun en belirgin örneğidir.

Kazakistan diğer Orta Asya Cumhuriyetleri gibi İslam İşbirliği Teşkilatı'nın üyesidir. Ancak İslamiyet milli kimliğin ayrılmaz bir parçası olmakla birlikte, Kazak siyasi karar mercileri devlet yönetiminde seküler bir tutum benimsemiş, din ve vicdan hürriyeti anayasal güvence altına alınmıştır. Nitekim ülke nüfusunun yaklaşık % 30'una yaklaşan Slav asıllı topluluklar ve diğer azınlıklarla (Alman, Koreli) yaşanabilecek gerginlikler düşünüldüğünde Kazak liderlerin temkinli tutumu daha kolay anlaşılabilir. 1993 anayasasından sonra ülkede dini temelli siyasi partilerin kurulması yasa dışı kabul edilmiş, 1995 anayasası ile ırksal, siyasal ve dinsel anlamda ayrımcı uygulamalara yol açabilecek faaliyetler yasaklanmıştır.

İslamiyet'in ardından Kazak milli kimliğinin oluşumunda bozkırın rolünde değinilmelidir. Bozkırın Kazak milli kimliğinin oluşmasında temel etkilere sahip olmasında bozkıra yüklenen anlam vardır. Bozkır hem kaybedilen ve sömürgeleştirilen bir vatan hem de yeniden kazanılmaya çalışılan bir alandır. Rusların bozkırda hâkimiyet kurma hedefi, bozkırı Slavlaştırma teşebbüsü Kazak milli kimliğinde tepkisel bir tutuma yol açmıştır.

Bozkır, bu nedenle Kazak kimliğinin, varlığının ve değerlerinin yeniden üretildiği toplumsal bir alan olarak görülmüştür.

Kazak stepleri daha 17. yüzyıldan itibaren Slav ve Alman kâşiflerin etkisiyle bu unsurların yerleşimine açılmıştır. 16. yüzyılda kurulan Kasım Hanlığından beri, merkezi bir yönetim altına girmeyen Kazak stepleri, yerleşimci kâşiflerin bölgeye gelmesi ile büyük değişikliğe uğramıştır. 1716-18 yılları arasında Orta Asya'nın ilk tahkimli yerleşim birimi olan Orenburg'un kurulmasıyla başlayan Slav göç dalgası 2 asır boyunca aralıksız sürmüştür. 1731 yılında, Kazak Hanı Ebu-Hayri Han'ın "bütün Kazaklar adına" Rus egemenliğini kabul etmesi ile bölge Rus sömürgeciliğine açık hale gelmiştir. Bütün Kazak steplerinin Rus egemenliği altına girmesi 1848'i bulmuştur. 1897 verilerine göre, steplerde yaşayan 4.147.800 kişinin % 81,7'si yerli Kazak iken, bağımsızlık arifesinde bu oran % 40,1 civarındaydı.

Sovyet dönemi de Kazak stepleri için sıkıntılı geçmiştir. Oryantalist bir bakış açısıyla bölgeyi “medenileştirmeye” ve “özgürleştirmeye” çalışan Sovyet zihniyeti sosyal ve siyasal anlamda pek çok değişikliğe gitmiştir.

Tarımsal alanların kolektifleştirilmesi, göçebeleri zorla yerleşik hayata geçirme siyaseti, 1929 ve 1933 yılları arasında 2,3 milyon Kazakın yani bütün nüfusun %40'nın hayatına mal olmuştur. Steplerin bu şekilde yağmalanması Kazak milli kimliğinin oluşumunda ve algılanmasında ciddi bir sarsıntı doğurmuştur. Ünlü Kazak şarkısı “elim-oy” topraklarından sürülen Kazakların yaşadığı acıları anlatmaktadır. Bağımsızlıktan sonra bu şarkı, Kazakların gayri resmi milli marşı haline gelmiştir.

Kazak steplerine asıl sistematik Slav nüfusun aktarılması Nikita Hruşev döneminde hız kazanmıştır. Bu dönemde hububat üretimini artırmak amacıyla “Bakir Topraklar siyaseti” (1953-1963) takip edilerek milyonlarca Rus, Ukraynalı, Ermeni ve Beyaz Rus bölgeye yerleştirilmiştir. Sovyet döneminde böylece Kazakistan’a diğer Sovyet Cumhuriyetlerinden toplam 6,2 milyon kişi göç ettirilmiştir. Bugün de Kazakistan’da bulunan Slav topluluğunun büyük çoğunluğunu bu yerleşimciler oluşturmaktadır.

2.4. Kazakistan’a Göç ve Kazakların Azınlığa Düşmelerine Neden Olan Faktörler

Kazakistan’ın 18 yüzyıldan itibaren Rus tehdidi altına girmesi yaklaşık 200 yıl devam etmiştir. Buna karşı yürütülen Kazak Milli Mücadelesi maalesef, Kazakların aleyhine sonuçlanmıştır. Bu uzun süreç Türkistan bölgesindeki Kazak nüfusu devrinin şartlarından büyük ölçüde olumsuz bir biçimde etkilenmiştir. 20. yüzyılın başlarında Rusya, öteden beri Kazakistan topraklarında ilerlerken oluşturduğu garnizonların etrafına Rus nüfusu yerleştirmeyi, daha sistematik hale getirmiştir⁴⁵.

---

⁴⁵ Kayaoğlu, Şevkli, “**Türkistan Meselesi**” İstanbul 2005, s. 105.

Ruslar Kazakistan'ı işgal ettikten sonra bu topraklara tamamen sahip olabilmek için her yolu denemiştir. 1869'daki ayaklanmayı bastıran Rus askerleri 71. 000 aileye ait yüz binlerce hayvanı öldürerek Kazakları açlığa mahkûm etmişlerdir. 1889'da çıkarılan toprak kanunu ile Rus köylülere istedikleri bölgelerde yerleşme ve toprak sahibi olma hakkı verilmiş, 1891'de bu kanuna yeni bir madde eklenerek, Rus yetkililerin istediği gibi topraklarını işlemeyen Kazakların topraklarına el konulması yasallaştırılmıştır. Bu ve benzeri kanunlar ve keyfi uygulamalar sonucu yaklaşık 20 yılda 1,5 milyon Rus köylüsü Kazakistan'ın geniş bozkırlarına yerleştirilmiştir.

Kazak Cumhuriyeti günümüzde 2.724.900 kilometrekarelik yüzölçümüne sahip olup, kapladığı alan itibarıyla dünyanın dokuzuncu en büyük ülkesidir. Kilometre kareye düşen insan miktarı ortalama 5 kişi civarındadır⁴⁶.

Kazakistan'ın nüfusu ile ilgili bilgiler, 15 Yüzyılakadar geri gitmektedir. Bu yüzyılın sonunda Kazakistan'ın yaklaşık olarak 1.000.000'a yakın bir nüfusa sahip olduğu tahmin edilmektedir. Kazakistan'da nüfus sayımı ilk olarak, Rus Çarlığı ile birlikte 9 Şubat 1897'de yapılmıştır.

18 Yüzyıldan itibaren başlayan Kazak topraklarındaki Rus ilerleyişi, 19 Yüzyılın son çeyreğinde bir düzeye ulaşmıştır. 3.392.800 kişilik Kazak nüfusu karşısında, 454.400 kişilik Rus nüfusu meydana gelmiştir.

---

⁴⁶ Kayaoğlu, Şevkli, "Rus Göç Siyaseti'nin Yeni Uygulamaları Karşısında Türkistan'ın Görevi" İstanbul, 2005, s. 116.

Tablo 2.4.1. Rus Çarlığı dönemi nüfus sayımı⁴⁷.

	1897		1926	
	Sayı	%	Sayı	%
Kazak	3.392.800	81,8	3.627.612	58,5
Rus	454.400	11	1.275.100	20,6
Diğer	300.600	7,2	1.293.700	20,9

Diğer etnoslar oranı çoğalırken Kazak milletinin azaldığı görülmektedir. Bu mevcut nüfusun korunamadığı gibi yeni doğumlarında olmadığı anlamına gelmektedir. Rusların suni olarak yarattığı kıtlık ve açlık Kazak nüfusunun azalmasındaki temel sebeplerden biridir⁴⁸.

Savaşta önce Rusya’da halkın nüfus artış oranı % 1,5 iken, savaşta sonra % 1 artmaya devam etmiştir. Şartların Ruslar için iyileştirilmesi onların nüfuslarının artmasına sebep olurken, Türkler için aynı durum söz konusu olmamıştır. Bolşevik hükümeti tarafından alınan bir kararla Rusya’nın Avrupa kesiminde meydana gelen bu büyük Rus nüfus artışının en az 5.000.000’nun Asya içlerine göçürülmesi planlanarak, uygulamaya konulmuştur⁴⁹.

1927 yılı Rus politikası Türkistan’ı nüfus olarak Ruslaştırma, aynı zamanda su ve üretim ile ilgili bütün kaynakları Rusların elinde toplama, netice itibarıyla Rusları hâkim nüfus haline getirip, yerel isyanların önünü alma gibi bir dizi siyaset

⁴⁷Ahmetov K. ‘‘Demografialık Dağdarısı’’ Alamatı, 2003, s.253.

⁴⁸ Ahmetov K. a.g.e. s.253.

⁴⁹ Kayaoğlu, Şevkli, ‘‘ Rus Göç Siyaseti’nin Yeni Uygulamaları Karşısında Türkistan’ın Görevi’’ İstanbul, 2005, s. 115.

ile neticelenmiştir. Bütün bu gelişmeler Kazakistan'da nüfusun azaltılması, Rus nüfusunun artırılması ve diğer milletler ile muhtelif Türk boylarının mecburi göç ve iskân politikasına tabi tutulması sonucunda, kozmopolit yapı oluşturmuştur.

Daha önce bahsedildiği gibi Kazak nüfusunun diğer etkin kıyasladığında azalmasının başlıca sebebi, göçmen Ruslar ve Slav milletlerin sayısı artmıştır.

Göçmen köylülerin Kazakistan'ı sömürmesi özellikle 19 yüzyılın son on yılında ve 20 yüzyılın başında Stolipin'nin reformu dolayısıyla güçlendi. 46 yıllık bir zaman diliminde (1871- 1917)1,6 milyon insan Kazakistan'a göç ederek yerleşmiştir. Bu sebeple 19.yüzyılın sonunda ve 20 yüzyılda Kazakistan halkının çok uluslu yapısının oluşumu hızlanmıştır⁵⁰. 20 yüzyılın başında ülkede 60 kadar milletten insan yaşıyordu. Bunların içinde Türkçe konuşan halklardan (Özbek, Uygur, Kırgız, Karakalpak, Tatar, Başkurt ve diğerleri) başka Alman, Leh, Mordovalı, Dungan, Tacik, Yahudi ve diğerleri vardı.

I Dünya Savaşı sırasında kazak nüfusu oldukça azaldı. Buna doğumların azalıp ölümlerin çoğalması sebep olmuştur. Bu ölümleri 1916'n isyanının daha da arttırdı. İsyen sırasında yüz binlerce Kazak Rus tenkil kuvvetlerince öldürüldü veya Rusya İmparatorluğu sınırları dışına çıkmak zorunda kalmıştır. 1916'da sadece Yedisu Vilayetinden 105 bin Kazak yurt dışına çıktı. Böylece Kazaklarının kendi anayurtlarında azınlığa dönüşmesinin temelleri atılmıştır.

Etno demografinin gelişimindeki bu ve diğer eğilimler, özellikle Kazakistan'ın çok milletli bir ülke haline gelmesi Ekim Devrimi'nden sonra Sovyet Döneminde hızlanmıştır. Bu durum sosyalist endüstrileşeme, kolektifleştirme ve diğer sosyoekonomik yeniden yapılandırma ve II Dünya Savaşı'ndan sonra kaynaklandı. Kazak halkının demografik gelişmesini, göçmen politikası bütün alanlarda olumsuz etkilemiştir.

1920 Ekim'de Rusya Federasyonu içinde Kazak Muhtar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilan edildi. Başkenti olarak Orenburg şehri belirlendi. Böylece

---

⁵⁰ F.N. Bazanova “Formirovaniye Etničeskogo Sostava Naseleniya Dorevolucionnogo Kazahstana”, Vestnik AN Kaz. SSR, 1977, No:7, S.65.

Kazakların etnik topraklarının bir bölümünün bir devlet çatısı altında birleşmesi sağlanmıştır.

1924'te Orta Asya Cumhuriyetleri'nin milli sınırları çizilmiştir. Bunun sonucunda, Türkistan Kazakların yaşadığı bölgeler (Sırderya ile Yedisu Vilayetleri) Kazakistan'a dâhil edilmiştir. Orenburg idari bölgesi Rusya Federasyonu'na verilmiştir ve Kazak başkenti 1925'te Orenburg'tan Kızılorda'ya taşınmıştır⁵¹.

1926'daki nüfus sayımına göre, Kazakistan'ın bugünkü sınırları içinde 6.198.400 kişi yaşıyordu. Bunların %58,5'i Kazak, %20,6'sı Rus, %13,9'u Ukraynalı, % 2,1'i Özbek, % 1,3'ü Tatar, % 1'i Uygur, %0,8'i Alman ve diğerleri oluşturuyordu. Bu rakamları 1897'deki tüm Rusya nüfus sayımı ile karşılaştırırsak, 29-30 yıl içinde Kazakistan halkının yaklaşık 1,5 misli arttığını görürüz. Bunların içinde Ruslar 2,8 misli, diğer halklar 4,3 misli ve Kazaklar ise 234.800 kişi artarak sadece %7 çoğalmıştır. Başka bir açıdan bakarsak, kazakların ülke geneli % 23,2 oranında azalırken, Ruslar % 9,6 ve diğer milletler 13,7 oranında artmıştır.

1925-1926 yıllarında göç edip gelenler ile gidenler arasındaki denge belli oldu. Zamanla göçüp gelenlerin sayısı, gidenlerden fazlalaştı. 1926 nüfus sayımı sırasında ülke sakinleri 6.268bin iken, göçüp gelenler 1.601 kişiye ulaşmıştır. Bunların yarısı getirilen köylüler ile 1916'ya kadar göçüp gelen Kazaklardı⁵². Böylece, 1926 Aralıkta 1916'ya kadar 800 binden fazla yerli halktan olmayan milletlerden insanların geldiği anlaşılmaktadır.

1926-1929 yıllarındaki Kazakistan'da nüfusun büyümesi hızlı bir biçimde devam etti. SSCB ile Kazakistan'daki demografik eğilimler arasındaki farklılık göze çarpmaya başlamıştır: Sovyetler Birliği'nin sanayisi gelişmiş ve şehirleşmiş bölgelerinde doğum oranları düşerken, bu oran güneydoğu bölgelerinde artmıştır. Kazakistan'da doğum oranları Rus ve Ukraynalı ailelerde azalma görmemiştir.

1928-1934 yıllarında Kazakistan'da açlık felaketi baş göstermiştir. Bu felakete, konargöçer ve yarı konargöçer halkı yerleşikleştirme ve suni şehirleştirme

---

⁵¹ A.N. Nusupbekov, **Obyedeneniye Kazahstanskikh Zemel ve Kaz SSR**, Almatı, 1953, s. 70-74. Kazahstanskaya Pravda 28 Ekim 1990.

⁵² "Vsesoyuznaya Perepis Naseleniya Kazahstana", Vestnik AN Kaz. SSR. 1979, No: 5, s. 54-56.

ile zorla kolektifleştirme tedbirlerinin birlikte yürütülmesi sebep olmuştur. Yüz binlerce Rus, Ukrayna, Uygur ve diğer halklar ölüme mahkûm olmuştur.

Ancak, ölenlerin büyük çoğunluğu Kazaklardan olmuştur. 1929-1934 yıllarında 1.610.000 Kazak ölmüştür. 1935-1938 yıllarında sosyal ve siyasi baskıların sonucunda 135 bin kişi imha edildi. Kazaklarda toplam kayıp 1.750.000'e ulaştı.

1939'a doğru Kazakistan'da etnosların tamamen yeni bir durumu oluştu. Göçmen yayılmacılığının genişlemesi hızlı bir şekilde devam etmiştir. Kazakların oranı 1926 yılı ile karşılaştırıldığında, % 20,5 düşerek % 38 oldu. Ukraynalıları oranı % 13,9'dan % 10,8'e, Özbekler % 2,1'den %1,7'e, Uygurlar % 1,0'dan % 0.66'ya kadar azalmıştır. Ruslar Kazakistan'daki en büyük etnik gruba dönüştü. Onların oranı % 20 artarak % 40,2'e çıkmıştır. Almanlar %1,5, Koreliler % 1,6, Tatarlar % 1,6 ve Belaruslar % 0,5 olmuştur.

Savaş yıllarında Kazakistan'a göçmen akını hızlı bir biçimde artış gösterdi. Kazakistan'a Sovyetler Birliği'nin batı kısmından göçmen olarak getirilen 536 bin kişiden başka, lağvedilen muhtar yönetimlerin bütün halkları da buraya sürgün edilmiştir. Kitlemel sürgünleri arifesinde, 1939'da yapılan nüfus sayımına göre, Kazakistan'da 696 Leh, 3.560 Letonyalı, 808 Litvanyalı ve diğerleri yaşamaktaydı. Sovyetler Birliği'ndeki Almanların da kaderlerinde Kazakistan'a yerleşmek vardı. 1941 Ağustos'ta Kazakistan'a 349.713 Alman göç ettirilmiştir. Bunların toplam nüfusu 441.713 idi. Almanların kalanı da 1944-1945 yıllarında göç ederek gelmiştir. Bundan başka Kazakistan ve Sovyetler Birliği'nin diğer bilgelerinde toplam sayısı 2,5 milyon olan Alman ve Japon savaş esirleri çalıştırılmıştır.

Orta Asya ile Kazakistan'a 1944 Şubat'ta Çeçenler ile İnguşlar, Mart ayında Balkarlar, Kasım ayında Ahıska Türkleri, Kırım Tatarları, Karaçaylar ve diğer halklar zorla göç ettirilmiştir. Kazakistan'da göç hareketlerinin Kazakların milli menfaatlerinin aleyhine bir gelişme göstererek göçmen sayısının sürekli artması II Dünya Savaşı devrinde ve sonra da güçlü bir şekilde devam etmiştir⁵³.

---

⁵³ **Kazahstanskaya Pravda**, 18 h, Haziran 1989: KCMDA, F 698, op. 14, Dosya 244,s. 50.

Nüfus hareketlerinden Kazakistan'da 1939, 1959, 1970 yıllarında nüfusu devamlı halkın Ruslar olduğu görülmektedir. 1939-1970 yılları arasında Ruslar, Ukraynalılar, Belaruslar nüfus çoğunluğunu oluşturmuştur.

Kazak Türklerinin azınlığa düşmelerinin diğer bir sebebi 1926-1941 yılları arasında kolhozlaşmanın sebep olduğu göç ve ölüm ile Rusların buraya gayri hukuki olarak Rus göçmeni iskân etmeleridir. İkinci beş yıllık plan devresinde (1928-1932) uygulanan katı kolhozlaşma politikası sayesinde Kazak halkın % 70'i kolhozlara yerleştirilmiş, halkın elindeki mallar alınıp, topraklar devletleştirilmiştir. Göçebeler zorla yerleşik hayata geçirilmiş ve şehirlerde yaşamaya zorlanmışlardır. Karşı koyanlar milliyetçilikle ve rejim düşmanı olmakla suçlanarak idam edilmiştir.

Bu dönem de yerleşik bölgelerde ki halkın elinden topraklar alınıyor ve yeri olmayanlara dağıtılıyordu, bunu halka zorla kabul ettirdiler ama bozkırda otlakların ve sürülerin dağıtılması öyle kolay olmamıştır. Nitekim Ruslar toprakları dağıtma yoluna değil, göçebeleri, hayvanları ile ortadan kaldırma yoluna gitmişlerdir. Bu dönem de Kazak nüfusunun azaldığı görülmektedir. Bu dönem yalnız insanlar değil hayvanlar da katledilmiştir. 1928'den 1934'3 kadar geçen 6 yıl içinde sığırların % 73'ü, koyunların % 87'i ve atların % 83'ü telef olmuştur. Her şey olup bittiğinde bozkırda kalan tek şey, ataları yarım asır önce Kazakistan'a sokulmuş Rusların oluşturdukları tek tük köyler olmuştur.

Bazı Kazak demografları Sovyet dönemindeki olumsuzluklar yaşanmasaydı, Kazakların bugünkü nüfusunun en 25-30 milyon civarında olması gerektiğini ifade etmektedir. Kazakistan'ın önde gelen demograflarından biri MakaşTatimiov Sovyet dönemindeki Kazak Türklerinin nüfus kayıplarını şu şekilde vermektedir:

Tablo 2.4.2.1916-1945 arası Kazak Nüfusunun kayıpları⁵⁴

150.000	1916 İsyancıları sırasında
50.000	1917 Şubat ve Ekim İhtilalleri
900.000	1918 Bolşevikler ile Aklar arasında yapılan iç savaşta
15.000	1922 Komünizm baskısından yurt dışına çıkanlar
2.920.000	1930 – 1933 Kolektifleştirmeden kaynaklanan açlık felaketinden ölenler
100.000	1927 – 1939 idam ve sürgün cezasına çarptırılanlar
500.000	1941 – 1945 İkinci Dünya Savaşı'nda cephelerdeki kayıplar

Böylece, bir taraftan kolonilerin artması, diğer yandan Kazakların göçebe hayattan yerleşik hayata geçmek için zorlaması ve yaşayan açlık ile zor şartlar nedeniyle birçok Kazak nüfusun ölmesi, Kazakistan nüfus yapısını epey değiştirmiştir.

Yukarıda verilen tabloda görüldüğü gibi seneler ilerledikçe Kazak nüfusunun kayıpları da çoğalıyor. Tüm bu olaylar ve kayıplar Kazaklar için çok ağır gelmiştir ve Kazakların kendi ülkelerinde azınlık durumuna düşürmüştür.

---

⁵⁴Makaş Tatimov, **Kazak Alemi**, Almatı, 1993, s. 17

2.4.1. Kazakistan Nüfusunun Yabancı Ülkelere Göçü

Cumhuriyetler arası göç karşılaştırıldığında, 1970 ve öncesi göç ile nüfus artışın pozitif bir sayı olduğu oldukça açıktır. 70'li yılların sonundan başlayarak, Kazakistan'dan ayrılıp diğer cumhuriyetlere giden insanların sayısı, gelenlerin sayısını geçmeye başlamıştır. Bu eğilim, eksilmenin % 15,2 -8,8 arasında değiştiği 1990 yılına kadar devam etmiştir. Buna rağmen, 1991 yılında gelenlerin sayısı ayrılanların sayısından % 7,2 oranında fazla olmuştur, sonraki yıllarda ise nüfusun yakın ve uzak yabancı ülkelere ciddi bir göç başlamıştır. 1992 yılında Kazakistan'dan ayrılanların sayısı % 51,7 fazla iken, 1993'de bu oran çoğalıyor. Yabancı ülkelere göç edenlerin sayısı artış cumhuriyetin genel nüfusunun olumsuz etkilemiştir. Sadece 1988-1993 yılları arasında 439.757 kişi göç ederek ayrılmıştır. Oysa gelenlerin sayısı 56.416 idi.

1970'ten 1990'a kadar Kazakistan BDT Cumhuriyetlerine göç edenlerin içindeki kentli nüfus oranı % 68,1 ile % 76,2 arasında değişmekteyken, aynı dönemde cumhuriyete gelenlerin sayısı % 71,1 ile % 62,7 arasındadır.

Göç akını etnik açıdan incelendiğinde, 1990'dan önceki göçmenlerin milliyetlerine ilişkin tam bilgi içermediği belirtmek gerekmektedir. Devlet istikametlerini yapan kurumlar, son ana kadar göçmenlerin milletlerini göz önüne almamıştır. Ancak geldikleri veya gittikleri yerlere ilişkin kayıttan etnik kökenlerine ilişkin çıkarımlarda bulunabilir. Dolayısıyla, 1970'de bütün göçmenlerin % 61,4'ü Rusya'dan gelmiş ve % 57,6'sı oraya gitmiştir, 1979'da ise Rusya'dan gelenlerin oranı % 72,5, gidenlerinki % 70,6'dır.

90'lı yıllar boyunca, Kazaklar hariç bütün milliyetlerde göçmen durumu eksi sayılarla ifade ediliyordu. 1990'dan 1993' kadar yakın ülkelerden 139.466 Kazak gelmiştir ve 57.792 Kazak ise dışarı göç etmiştir, yani Kazak nüfusunun göç ile artışı 81.647 kişiydi.

Uzak yabancı ülkelerle olan göç süreçlerine ilişkin olarak ise, 1993 yılında gelenlerin sadece % 45'nin yeri halktan olduğunu belirtmek gerekir. Bu ülkelere gidenlerin büyük çoğunluğunu ise %78 ile Almanlar oluşturmuştur. Bölgelerle göç dağılımı açısından bakıldığında ise, Kazakistan'ın tüm bölgelerinde göç edenlerin

sayısının gelenlerinkinden daha az olduğu gör÷lmektedir. G÷ç ile eksilme miktarı o bölgede yaşayan nüfus sayısı ile doğru orantılıdır.

Nüfus göçü sorununa ilişkin olarak, incelenen dönem içerisinde de değişime uğrayan etkenlere dikkat etmek gerekir. 80'li yılların sonuna kadar insanlar Cumhuriyete, bir tek devlet içindeki işgücünün yeniden dağıtımını nedeniyle gelmiş ve gitmiştir. Son zamanlarda ise ekonomik ve psikolojik etkenler değişmiştir. Rusya ile Pazar ilişkilerin gelişimindeki yüksek hız ve görece yüksek nüfusu, Kazakistan'daki Rusça konuşan nüfusun göçünü kolaylaştırmıştır. Buna ek olarak sanayi krizi, birçok sanayi kuruluşunu faaliyetlerinin durdurulması ve Rus nüfusun ağırlıkla olduğu kentlerde işsizliğin artması, nüfusun daha elverişli koşulları olan bölgelere göçüne neden olmuştur. Kazakistan'ın bağımsızlığını ilan etmesi, devlet dilinin ve Kazak kültürünün geliştirilmesine yönelik bazı yasaların kabulü ve ulusal para biriminin kullanılmaya başlaması ve diğer gelişmeler, Kazak kökenli olmayan nüfusun bir kısmını psikolojik açıdan huzursuz ermiş ve geçmişteki anavatanlarına göç etmelerine neden olmuştur. Göçmenlerin büyük kısmının, SSCB'nin dağılmasından sonra kendilerini farklı devletlerde bulan akrabalarına kavuşma mücadelesi vermesi de etkili olmuştur.

Gelen ve giden göçmenler arasındaki uçurum, son zamanlarda doğal artış hızının düşmesi nedeniyle de büyümektedir.

2.4.2. Kazakistan Dışında Yaşayan Kazak Nüfusu ve Göç Etme Sebepleri

Kazakistan'ın dışında diğer ÷lkelerde de Kazak yaşamaktadır. Özbekistan'da 2.000.000, Çin'de 2.500.000, Rusya'da 1.500.000 Kazak nüfusu yaşarken, Amerika Birleşik Devletlerinde, Fransa'da, İngiltere'de, Almanya'da, İsveç'te, Türkiye'de, Hollanda'da, Afganistan'da, Moğolistan'da ve İran'da önemli miktarda Kazak göçmen nüfusu mevcuttur.

Kazakların 16 yüzyıldan başlayarak 20 yüzyılın ikinci çeyreğine kadar karşılaşmış sert politikalar, onları vatanlarını terke zorlamıştır. Bu durum Kazakistan'ın dışında, dünyanın muhtelif bölgelerinde Kazak nüfusunun

çoğalmasına sebep olmuştur. Asırlar boyunca Kazaklara uygulanan baskıları sadece göç ile açıklamak mümkün değildir. Rusya ve Çin'in yüzyıllar boyunca Kazak topraklarında izlemiş olduğu totaliter ve zalim yayılma ve talan siyaseti, 1916-1953 yıllarında Kazaklara yönelik düşmanca ve zorbaca politikalar ölüm, baskı, şiddet, sürgün gibi uygulamalar Kazakları yerlerinden, yurtlarından edip dünyanın dört bir tarafına yayılmalarına sebep olmuştur.

20. yy. başında özellikle 1920-1963 arasında Kazaklar SSCB'nin Çarlık Rusya'nın aşındırdığı geleneksel yerleşim biçimi ve ekonomik yapısını, tamamen ortadan kaldırma niyetindeki, yeni rejimin ideallerine uygun sert ve şiddetli şekillendirme politikası ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu tarihlerdeki büyük sayıda ölüm ve sürgün cezaları ve korkutma politikalarından sonra da, Sovyet siyaseti devam etmiş olduğundan, çok sayıda Kazak vatanından başka topraklara göç etmiştir. Bu yıllarda 500.000 kadar Kazak'ın öldüğü, 1.000.000'dan fazlasının da göç ettiği görülmektedir. Bunlardan 600.000 kadarı Çin'e, Afganistan, İran ve Moğolistan'a kaçmışlardır. Daha sonra da bunlardan Batı Avrupa, Kuzey Amerika, Türkiye ve Ortadoğu'ya geçmişlerdir. Geriye kalan 453,000 kadar Kazak ise Özbekistan ve diğer Sovyetler Cumhuriyetlerine dağılmışlardır. Yaklaşık 400,000 göçmen Kazak, Kazakistan'a geri dönmüş, ancak diğerleri yurtdışında kalmayı tercih etmişlerdir.

1959 'da nüfus sayımına Kazakistan'daki Kazak nüfusu 2.800.000'e düşmüştür. 1926 yılında ise, Kazak miktarı 3.622.000 iken, arada 350.000 kişilik bir açık ortaya çıkmıştır⁵⁵.

Türkiye'ye Kazaklar 1952 de göç etmeye başlamışlar. Dünya Göçmenler Cemiyetine başvurarak, Türkiye Cumhuriyetine sığınmak istediklerini bildirmişlerdir. Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti almış olduğu 3/14595 numaralı ve 13 Mart 1952 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Kazak Türklerinin isteklerini müspet cevap vermiştir. Neticede ilk aşamada 1850 Kazak Türkü'nün iskânı gerçekleşmiştir. Türkiye'ye gelen Kazaklar çok sıcak karşılanmışlardır. İstanbul Zeytinburnu'ndaki

---

⁵⁵Ş.Akiner, **Sovyet Müslümanları**, İstanbul 2007, s 17, Masanov v.d. 2001: 586-587

misafirhanede toplanmışlar ve meslekleri göz önünde bulundurarak gruplara ayrılmışlardır. Böylece, Kazaklar mesleki ve yerleşecekleri yerdeki coğrafi şartlar ve iklim dikkate alınarak Niğde'ye başlı Ulukışla Kazası'nın Altay köyüne, Niğde Aksaray'ın Sultan hanı Nahiyesi'ne, Manisa'nın Salihli İlçesine, Konya'nın İsmail Köyüne, Urfa'ya bağlı Ceylanpınar Köyüne, Kayseri Merkez'e, İstanbul Zeytinburnu Mahallesi ve İstanbul Güneşliye iskân edilmişlerdir.

2003 yılı itibarıyla Türkiye'de yaşayan, yaklaşık olarak 20.000 Kazak bulunmaktadır. Türkiye'deki Kazakların'' Türk Kazakları Derneği'', ''Türk Kazaklarının Sosyal ve Kültürel Gelişmesine Yardım Derneği'' ve yeni Kazak nesillerine aktarılmasına hizmet eden sosyal yardım kuruluş ve dernekleri bulunmaktadır.

Özbekistan'da yaşayan 900.000 kadar Kazak nüfusun yaklaşık yarısı, 1926'ya kadar Kazakistan'a bağlı olan Özerk Karakalpakistan Cumhuriyetinde bulunmaktadır. Rusya Federasyonunda yaşayan 600.000 kadar Kazak'ın yarıya yakını da önceden Kazakistan sınırları içinde olan bir ara Kazakistan'ın başşehri olan Orenburg eyaleti ile Astrakhan eyaletinde yer alır. Kazak nüfusun 1/3'ü de Omsk, Saratov, Volgograd, Kurgan ve Altay Krayı gibi Kazakistan ile sınırı olan eyaletlerde bulunmaktadırlar.

Tablo 2.4.2.3. Rusya Federasyonundaki Kazak Nüfusu (1989)⁵⁶

İdari Birim	Nüfus	Kazak Nüfustaki Oranı (%)	İdari Bilimlerdeki Oranı (%)
Astrakhan	126.500	19,9	12,8
Orenburg	111.500	17,5	5,2
Omsk	75.000	11,8	3,5
Saratov	73.000	11,5	2,8
Volgograd	41.500	6,5	1,6
Altay Karayı	21.700	3,4	0,8
Kurgan	15.800	2,5	1,5
Altay Cumhuriyeti	10.700	1,7	5,6
Moskova	8.200	1,3	0,1
Saint Petersburg	6.300	1,0	0,1
Kalmuk Cumhuriyeti	6.300	1,0	2,0

⁵⁶Halük Ölçekçi, Bilig Dergisi, s. 58, sayı 2, Minpa Matbaacılık, Ankara, 1996.

İrkutsk	2.900	0,5	0,1
Habarov	2.500	0,4	0,2
Çita	1.800	0,3	0,2
Diğer	131.800	20,7	-

29 Eylül 1992 tarihinde Almatı'da Dünya Kazakları Birinci Kurultayı yapılmıştır. 23/24 Ekim 2002' de ikinci Kurultay Türkistan şehrinde toplanmış Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı N.A. Nazarbayev, dünyanın değişik yerlerinde yaşayan Kazakları hem dillerini, kültür ve geleneklerini korumaya, hem de ana vatanlarına dönmeye davet etmiştir. Bu davete uyarak 2003-2007 arasında, 500.000 yurtsever geri dönmüştür.

2.5. Kazakların Tekrar Çoğunluğu Oluşturmaları

Kazak halkının demografi gelişmesinde 1969-1970 yılları bir dönüm noktası oldu. Bu, göreceli olarak doğal nüfusun artışının yükseldiği, göçmen yayılması hızının düşmesi, göç edip gelenlerden gidenlerin fazla olması gibi unsurlardan kaynaklanmıştır. 1980'li yıllara gelindiğinde Kazakistan'ın demografik gelişmesi Kazak Türklerin lehine bir durum olmaya başlamıştır.

1970-1990 yıllarında cumhuriyetler arası göçmen hareketlerinde, gidenlerin sayısı gelenlerden fazla olmuştur. 1970'te 35 bin olan göç edip gidenlerin sayısı 1988'de 95 bine çıkmıştır. 1985-1988 yıllarında Kazakistan'daki göç hareketlerinin diğer cumhuriyetlere göre farklılığı, ülkedeki siyasi süreçlerin, kendileri için uygunsuz olacağını düşünen bazı Ruslardan dolayı fazla sayıda dışa göçün meydana gelmesiydi. Kazakistan'da 1983-1987 yıllarında Sovyetler Birliği sınırları ötesine göç hareketlerine konan kısıtlamaların kaldırılmasıyla, bu süreç hızlandı ve aynı yıl

Kazakistan'dan 92,3 bin kişi göç ederek Sovyetler Birliği dışına gitmiştir. Bunların çoğunluğunu Almanlar, Yahudiler ve Yunanlılar oluşturmuştur.

Kazakistan'dan 1988-1990 yıllarında diğer Sovyet cumhuriyetlerine göç edenler arasında Ruslar % 53-55, Ukraynalılar % 9-12, Almanlar % 6-8, Kazaklar % 6-9 ve Kazakistan'a göç edip gelenler arasında ise Ruslar % 48, Ukraynalılar % 8, Almanlar % 5, Kazaklar % 20 oranındaydı. Böylece 1990'da Cumhuriyetler arası göçte Rusların sayısı 17,7 bin, Ukraynalıların 4,1 bin azalırken Kazaklar 16,6 bin artmıştır. Kazak etnosunun tarihi vatanlarına toplanma süreci hızlanmıştır.

Bağımsızlığın ilanından bu yana sürekli olarak Kazakistan'dan dışa göç ederken, BDT cumhuriyetleri, Moğolistan, Çin ve başka ülkelerden gelen Kazaklar hükümetin himayesinde anayurtlarında yeniden iskân edilmektedir. Cumhurbaşkanı Nazarbayev yönetimi, Kazakistan'da Kazak nüfusunu arttırmak için politika izlemektedir.

Cumhurbaşkanı Nazarbayev, Kazakistan'da Kazak diasporası ve dış ülkelerde yaşayan Kazaklara özel bir ilgi göstermektedir. Diğer ülkelerde yaşayan Kazakların ana yurtlarına dönmesi için imkânlar sağlanmıştır.

1992 Eylül ayında Almatı'da hükümetin girişimiyle I Dünya Kazak Kurultayı toplanmıştır.

Bu kurultaya Kazak diasporasının değişik ülkelerden gelen temsilciler katılmıştır. Dış ülkelerde yaşayan Kazakların Kazakistan'a geri dönüşünü sağlamak için ve bu süreci hızlandıracak bir "Daimi Komite" kurulmuştur. Nazarbayev kendisi başında bulunduğu bu komite, anayurtlarına dönen Kazakların yeniden iskânına engel olan sorunları belirlemekle çözüm yolları araştırmakla görevlenmiştir. Kurultay kararında tüm dünyadaki Kazaklar Kazakistan topraklarında, tek bayrak altına toplanmaya çağırılmıştır⁵⁷.

Bu kurultayın Kazak diasporasına etkisi büyük olmuştur. Dış ülkelerdeki Kazakların anayurtlarına dönüşü hız kazanmıştır. 1991 yılında 30.000 Kazak başka ülkelerden Kazakistan'a dönmüştür. 1993'te bu sayı daha da yükselmiştir ve 45 bin

---

⁵⁷ J.Janabel, "When National Ambition Conflicts With Reality: studies on Kazakhstan's ethnic relations", Central Asian Survey, 1996, Volume 15, No 1, s.7.

Kazak anayurtlarına yerleşmiştir. 1994'e kadar Moğolistan'da yaşayan 140.000 Kazak'ın çoğunluğu Kazakistan'a göç etmiştir. İran, Afganistan, Karakalpakistangibi ülkelerden göç eden Kazakların çoğunlukla Kazakistan'ın güney kesimlerine yerleşmiştir. Küçük gruplar halinde Doğu Türkistan ve Türkiye'den de göç yapan olmuştur⁵⁸. Ancak, bugün kendi tarihi vatanlarında büyük bir asimile tehlikesi ile karşı karşıya bulunan Doğu Türkistan Kazaklarının, Kazakistan'a daha çok sayılarda göçüne Çin hükümetinin engel olduğu düşünülmektedir⁵⁹. Doğu Türkistanlı Kazakların, Kazakistan'a göçüyle ilgili Kazak ve Çin hükümetleri arasında bugüne kadar bir anlaşma yapılamamış olması da bu görüşe bir bakıma haklılık kazandırmaktadır. 10 yıl içinde Kazakistan'a göç edebilmiş Doğu Türkistanlı Kazakların sayısı 15 bin kişiye ulaşabilmiştir⁶⁰. İkinci Dünya Kazak kurultayı Ekim 2002 de yapıldı. Bu kurultaya 34 dış ülkede yaşayan Kazakları temsilen 400 delege katıldı.

Açılış konuşmasını yapan Nursultan Nazarbayev, dış ülkelerde yaşayan Kazakların anayurtlarına dönüşüne çok önem verdiklerini belirterek, onlar için belirlenen kotaları açıklamıştır. Buna göre, 2002 yılı için dış ülkelere Kazakistan'a göç edecek Kazaklara belirlenen kota 2650 aileden oluşmaktadır.

Bu kotanın 2003 yılında 5000 aile, 2004 yılında 10.000 aile ve 2005 yılında 15.000 aileden oluşması öngörülmektedir⁶¹.

Kazakistan dışında yaşayan Kazakların toplam nüfusunun 4,5 -5 milyon kişi civarında olduğu düşünüldüğünde, bu kotaların arzulan sonuca vermeyeceği bilinmektedir. Resmi açıklamalara bakılırsa, geçen, on yıl içinde dış ülkelere yaşayan Kazaklardan sadece 216.500 bin kişi anayurduna geri dönebilmiştir⁶². Geçiş döneminin getirdiği ekonomik ve sosyal zorluklar yüzünden Kazakistan Yurttaşı Kazaklar azımsanmayacak sayılarda dış ülkelere göç etmekte ve yeni diaspora

---

⁵⁸ Beate Eschment, Hat Kazachstan ein, "Russisches Problem" Köln, Februar 1998, s.95.

⁵⁹ K. Naymanbay, Dünya Kazak Kurultayı Daimi Komitesi başkanı birinci yardımcısı yazar Kaldarbek Naymanbay ile yapılan özel söyleyişi. Mühin, 24.6.1999.

⁶⁰ Esengül, Kepkızı, "Bukıl Kazak Bas Kostı", Türkistan, 31.10. 2002, s.2.

⁶¹ N. Nazarbayev'in "İkinci Dünya Kazak Kurultayında" Yaptığı konuşma, Türkistan, 2002.

⁶² K. Bodavhanulı, "Ultın Birliğı", Köş. No.9, 2002.

birimleri oluşmaktadır. Bu da dış ülkelerden gelen Kazakların, Kazakistan'daki demografik dengeyi Kazaklar lehine çevirmesini ters yönde etkileyebilir. Örneğin, 1993'te dış ülkelerden Kazakistan'a göç eden Kazak göçmenler, Kazakistan'dan dışarıya göç eden Kazaklardan 23,500 kişi fazla iken, 1994'te bu rakam 2.406 kişiye gerilediği gözlenmiştir. 1996 yılının ilk dokuz ayında ise dışarıdan Kazakistan'a gelen göçmen Kazaklar 12.227 kişi iken, Kazakistan'dan dış ülkelere göç eden Kazakların sayısı 7.173 kişiyi bulmuştur.

Kazakistan'a gelen Kazakların sayısı, ülkeden göç eden Kazaklardan sadece 5074 kişi fazla idi. 1997 yılında, bu kez süreç aksi yönde işlemiş, Kazakistan'dan dış ülkelere göç kazakların (9.113 kişi) sayısı, Kazakistan'a dışarıdan gelen Kazakların (8.586 kişi) sayısını biraz geçmiştir⁶³. Kazakların dış ülkelerden Kazakistan'a, Kazakistan'dan dış ülkelere olan bu iki yönlü göç bazen azalarak bazen artarak değişik oranlarda günümüze kadar sürmektedir.

Görüldüğü gibi göçmen kotalarıyla dış ülkelerdeki 4,5-5 milyonluk Kazak kitlesinin anayurtlarına dönmesini tam anlamıyla sağlam biraz zor. Bunun için Kazakistan hükümetinin ciddi göç yasalarının çıkarılmasını sağlaması, göçmen kotalarını büyük miktarda arttırması veya tamamen kaldırması gerekmektedir. Diğer türlü her 10 yıl da bir yapılan Dünya Kazak Kurultayları, bu konudaki beklentileri büyük olan Kazak kamuoyunu tatmin etme gösterisinden başka bir anlam taşımaz.

Bu konuda atılacak yeni adımları Cumhurbaşkanı Nazarbayev Kurultaydaki konuşmasında açıklamıştır. Kazakistan Kazaklarına bir çağrıda bulunan Nazarbayev, önümüzdeki yıllarda dış ülkelerden gelecek Kazak göçmenlere uygulanan kotaların kaldırılabilceğine ve yüz binlerce Kazak'ın aynı anda anayurtlarına dönebileceğine işaret etmiştir. Kazakistan Kazaklarının ekmeklerini ve sularını, tıpkı II Dünya Savaşı sıralarında ülkelere toplu olarak sürgün edilen halklarla Bakı Topraklar Kampanyası sırasında gönderilen yüz binlerce Slav kökenlilerle paylaştıkları gibi dışarıdan gelecek soydaşlarıyla, yani göçmen Kazaklarla da paylaşmaya hazır olmalarının söylemiştir. Kazakistanlı her aile dışarıdan gelecek iki göçmen Kazağı

---

⁶³ M. Aleksandrov, *Uneasy Alliance: Relations between Russia and Kazakhstan in The Post-Soviet Era, 1992-1997*, s 110-117.

barındırma fedakârlığına bulunursa, bu meselenin kısa zamanda çözüme kavuşacağını belirtmiştir⁶⁴.

İkinci Dünya Kazak Kurultayıyla ilgili diğer önemli bir gelişmede, bu kurultaya nüfusu 1,5 milyonu geçen Doğu Türkistan Kazaklarının temsilcilerinin de katılması olmuştur. Çünkü Çin hükümeti bu kurultayın ilkinde delege göndermesine izin vermemişti. Bu defa, Doğu Türkistan Kazaklarını temsilen 9 kişilik bir heyet gönderilmiştir. Onların yanında da, gözlemci olarak kazakça bilen 7 Çinli katılmıştır. O yüzden bazı konular konuşulmadı ve gündemden kaldırılmıştır. Çinli gözlemcilerin sebep olduğu tedirginlik yüzünden oturumlar gündemden çıkarılınca, kurultaya katılma amaç da gerçekleşmemiş oldu. İkinci Dünya Kazak Kurultayı, oturumların iptal edilmesinin ardından kabul edilen bir sonuç bildirisiyle sona ermiştir.

Bağımsızlıktan sonraki yıllarda, dış ülkelerde yaşayan Kazakların anayurtların dönüşünde önemli bir artışın olduğu gözlenmiştir. Ancak daha önce de bahsedildiği gibi, son yıllarda dış ülkelerdeki Kazakların Kazakistan'a dönüşünde bir yavaşlama olmuştur. Bu durumu biraz da Kazakistan'ın ekonomisi değiştirmiştir. Kazakistan ekonomik bakımdan güçlendikçe Kazakistan'a dış ülkelerde yaşayan Kazaklar anayurtlarına akın etmeye başlamışlardır. Bu Kazakların Kazakistan'da çoğunluk olmalarının en büyük ve önemli sebebidir.

Kazakların, Kazakistan'ın ulusal devlet yapısını güçlendirmeleri ve ülke nüfus sorunu Kazakistan Cumhuriyetinde, iç ve dış politika kararlarını etkileyen önemli baskı unsurların biri olarak kalmaya devam etmektedir.

---

⁶⁴ N. Nazarbaye'in " İkinci Dünya Kazak Kurultayı'ndaki " konuşması.

2.6. Kazakistan'da Etnik Nüfusun Bölgesel Dağılışı

Daha önce 19 eyalete ayrılmış olan Kazakistan'da yapılan son düzeltmeler ile Taldı-Kurgan Almatı ile Turgay Kostanay ile Cezkazgan Karaganda ile Semipalatinsk Doğu Kazakistan ile ve Kökçetau Kuzey Kazakistan ile birleştirilerek 14 eyalete indirilmiştir. Almatı ile Astana özerk şehir statüsündedir. Kızıl-Orda bölgesi içinde yer alan Baykonur şehri Rusya'ya ait olduğundan özel bir statüsü vardır.

Tablo 2.6.4. Kazakistan'ın İdari Bölünüşü⁶⁵

Eyalet Adı	Merkezi	Alan (km)	1989 Nüfusu	1999 Nüfusu
Akmola	Astana	124.600	1.064.406	835.661
Aktöbe	Aktöbe	289.700	732.653	682.793
Almatı	Almatı	232.200	1.642.917	1.559.522
Atırau	Atırau	112.000	424.708	539.900
Batı Kazakistan	Ural	151.200	629.494	617.624
Cambul	Cambul	144.600	1.038.667	983.935
Doğu Kazakistan	Öskeman	276.900	1.767.225	1.530.792
Güney Kazakistan	Çimkent	116.300	1.823.528	1.976.689
Karaganda	Karaganda	398.800	1.745.448	1.411.401
Kızıl-Orda	Kızıl-Orda	228.100	574.464	596.344
Kostanay	Kostanay	226.500	1.223.844	1.019.560
Kuzey Kazakistan	Petropavlovsk	122.400	912.065	725.932

⁶⁵ www.davetçi.com/isl_ulke_kazakistan/ İdari Bölünüş (Erişim Tarihi 20.11.2014)

Mangistau	Aktau	166.500	324.243	316.847
Pavlodar	Pavlodar	127.500	942.313	806.034
Astana Şehri			281.252	319.318
Almatı Şehri			1.071.927	1.130.068
Toplam		2.717.300	16.199.154	14.952.420

Kazakistan'da nüfusla ilgili bir problem bazı bölgelerde Kazak nüfusun azınlığa düşmesidir. Kazakistan'ın Kuzey bölgelerinde Slav ve Alman nüfus, çoğunluğu oluşturmaktadır. Urallardan Aral gölüne ve oradan Balkaş gölüne çizilecek bir hattın doğusunda ve kuzeyinde Kazak nüfusun oranı azınlığa düşerken Slav ve Alman nüfusun oranı çoğalıyordu. Bu yüzden zaman Rusya bu bölgelerde hak iddia etmektedir. Bu nedenle Kazakistan Meclisi ülkenin başşehrini Astana'ya taşımıştır. Bugün durum nispeten düzelmiştir. Ancak hala bu bölgede Kazak nüfusun oranı % 30-40 arasındadır.

Kazak nüfusu kendi ülkelerinin toplam nüfusunda oransal olarak çoğunluğu sağlayamamış olsalar da, Kuzey Kazakistan hariç, tüm diğer bölgelerde çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Kuzey Kazakistan bölgesinin tek istisna olmasının nedeni, göçlere bağlı olarak Rus, Ukraynalı, Alman ve Polonyalı gibi Avrupa kökenli milletlerin bu bölgede yoğunlaşmasıdır. Bu bölge dışında Slav nüfusunun Oral, Aktöbe, Almatı, Doğu-Kazakistan ve Semey eyaletlerinde de önemli bir paya sahip olduğu gözlenmektedir. Slav Nüfusunun coğrafi dağılışı ile ülkenin verimli tarım alanları, zengin çernozyem sahaları, önemli sanayi ve maden yöreleri arasında büyük bir paralellik vardır. Avrupa kökenli ve Slav göçmenler ekonomik değeri ve potansiyeli yüksek olan arazileri ele geçirmişler ve bu sahalarda yerleşik iskâna geçmişlerdir. Özellikle Mart 1955'te çıkarılan "Bakır Topraklar Islahı Kanunu" ile Kazakların binlerce hektar arazisi devletleştirerek Slav göçmenlere dağıtılmıştır.

Sovyet komünist partisi genel sekreteri NikitaHruşev'in başlattığı Bakır ve boş toprakları ıslahı programı, binlerce Rus, Ukraynalı, Beyazrus ailenin kuzey Kazakistan'ın zengin tarım arazilerine yerleştirmesi bu ülkenin hızla Slavlaşmasının neden olmuştur. Kazakları yoksulluğa mahkûm eden bu değişimler

sonucunda, Slav milletleri yerli halk tarafından ‘İstenmeyen Adam’ konumuna düşmüştür. 1980’li yıllarda ve Kazakistan’ın bağımsızlığını kazanması ile Slav ve Avrupalı göçmenlerin anavatanlarına geri dönüşü hızlanmıştır.

Rakamlar çelişkili olmasına rağmen, 1990-2000 yılları arasında minimum 750.000, maksimum 900.000 Kazak olmayan göçmenin (özellikle Rus, Ukraynalı, Alman, Beyazrus), ülkeyi, terk etmişlerdir. Karaganda eyaleti bu yoğun göç sonucunda toplam nüfusun % 10’unu kaybetmiştir, bu da yoğun endüstriyel bölgede teknisyenlerin ve uzmanların azalması ile sonuçlanmıştır. Dış göç iki tipte gerçekleşen iç göç ile dengelenmeye çalışılmıştır. Kazakistan hükümeti, diğer BDT cumhuriyetlerinden ayrıca, Çin ve Moğolistan’da yaşayan kazak kökenli vatandaşların ülkelerine geri dönmelerini teşvik etmiştir. Ülkeye dönen Kazak kökenlilere vatandaşlık garantisi verilmiştir. 1991-1994 yılları arasında 60.000’den fazla Kazak Moğolistan’dan, Kazakistan’a göç etmiştir, iş bulmaları ya da yerleşik hayata geçmeleri hükümet yardımıyla kolaylaştırılmıştır. Türk cumhuriyetlerinden de Özbek, Tatar, Kırgız gibi göçmenlerin Kazakistan’a gelip yerleşmeleri ile Türk nüfusunun oransal artışı devam etmiştir. Bu göçü kontrol çabasıyla Cumhurbaşkanı N.Nazarbayev, 1996’da Türk cumhuriyetlerinden gelen yaklaşık 5.000 aileye oturma izni verileceğini bildirmiştir.

Kazakistan’da yer alan bir milyondan fazla Alman nüfusunun % 80’den fazlası Kuzey Kazakistan bölgesinde yaşamaktadır. İkinci Dünya Savaşı esnasında Sovyet sınırları içerisindeki Almanlar, Nazilerle işbirliği yaptıkları gerekçesi ile atı Sibiryaya ve Kazakistan’a sürgün edilerek, zorunlu göç ettirilmişlerdir. Doğu ve Batı Almanya’nın birleşmesinden sonra anavatanlarına dönmeye başlamışlardır. Kazakistan’da yaşamakta olan 350 bin ’den fazla Özbek nerdeyse tamamı Güney Kazakistan’da ve özellikle Çimkent, Jambıl ve Kızıl Orda eyaletlerinde yer almaktadır. Kazakistan sınırı içerisinde yaşayan 340.000’den fazla Tatar ve 100.000’den fazla olan Azeri belirli bir yörede yoğunlaşmayıp ülkenin tamamına dağılmış durumdadırlar. Bugün ülkede yaşayan 120.000 Koreli büyük bir bölümü Kızıl Orda, Taldıkorgan ve Almatı eyaletlerindeki Sırderya, İli ve Kara Talhavzalarında yaşamaktadırlar. Ayrıca Kırgızistan sınırına yakın yörelerde çok az sayıda yaklaşık 10.000 Kırgız yaşamaktadır.

Uygurlar nüfus açısından, Anadolu ve Azeri Türklerinden sonra dünyanın en kalabalık miktarına sahip Türk halkıdır. Uygurların büyük bir bölümü Batı Çin’de yaşamaktadır. Bugün Kazakistan’da yaklaşık 200.000 Uygur yaşamaktadır. Uygurların büyük bir kısmı ülkenin Semeye, Taldı-Kurgan ve Almatı eyaletlerinde yaşamaktadır. Kazakistan’a en son büyük dış göç akımı, 1962’de Çin'deki Kazak ve Uygurların bu ülkeye sığınmaları ile gerçekleşmiştir.

Bugün Kazakistan’da yaşayan Çeçen, Ahıska Türkleri, Yunan, Koreli ve Kırım Tatarı gibi milletler, sürgün ve zorunlu göçler sonucunda Kazakistan’a yerleştirilmiştir. Ünlü Sovyetolog Aleksandr Benningsen bu konuda şunu belirtmiştir: ‘‘Almanya ile savaşın başlaması, Sovyetlerin Müslümanlara olan güvensizliğini daha da arttırmıştır. 1941 yılında daha Alman orduları binlerce kilometre uzakta iken, Çeçen-İnguş cumhuriyetinde bir halk ayaklanması patlak vermiştir. Bu ayaklanmayı komünist partisinin eski üyeleri ile tasavvuf tarikatlarının şeyhleri birlikte yönetmişlerdir. Kısa süreli Alman işgali döneminde, Kafkaslarda ve Kırım’da neler cereyan ettiği bilinmiyor, ancak 1943’te Nazi kuvvetlerinin püskürtmesinden sonra 1.000.000’u aşkın Müslüman, Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesi ile Sibiryaya ve Kazakistan’a sürülmüşlerdir. Stalin’in ölümünden sonra, Kırım Tatarları ve Meshet Türkleri hariç, diğer milletlerin yurtlarına dönerek, yeniden yerleşmelerine izin verilmiştir.

Yüzölçümü bakımından dünyanın 9’cu en büyük ülkesi olan Kazakistan, tarih boyunca Çin, Uygur, Rus, Türk ve Moğol uygarlıkları arasında tampon bir coğrafya da yer almış ve son yüzyılda Slav milletlerinin Orta Asya’ya akın ve istilasını adeta bir dalgakıran gibi önlemiştir. Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan gibi diğer Türk cumhuriyetlerini Slav istilasından, Kazakların % 42’lik nüfus oranı ile kendi vatanlarında azınlık durumuna düşmeleri ile sonuçlanmıştır.

Bu günkü yarı Müslüman, yarı Hıristiyan ve yarı Türk, yarı Slav görünümü ile Kazakistan, etnik bileşim açısından heterojen bir ülke görünümündedir. Bu etnik ve kültürel çeşitlilik önümüzdeki yıllarda avantaj ya da dezavantaja yol açabilir.

Fakat Kazakistan’ın geleceği ve istikrarı, Kazakistan topraklarını paylaşan farklı milletler arasındaki karşılıklı sevgi, saygı ve en önemlisi birlik ve beraberlikten geçmektedir.

Genç bir cumhuriyet olan Kazakistan elverişli sosyo-kültürel ve iktisadi alt yapısı, stratejik jeopolitik konumu, zengin tarım, maden ve enerji kaynakları sayesinde, eski sosyalist politikaları ve devletçi ekonomik anlayışını terk edip, serbest piyasa ekonomisine geçişi sağlayabilecek, iktisadi kalkınmasını daha kolay gerçekleştirebilecek beşeri ve ekonomik zenginliklere sahiptir.

Ülkedeki politik ve ekonomik istikrarın sağlanmasında etnik farklılıklar, iç ve dış göçler, nüfus artışı, kentleşme, doğum ve ölüm oranları, ulusal milli bileşim gibi beşeri faktörlerin etkisi ve önemi çok büyüktür. Örneğin Haziran 1994 senesinde Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev, bölücülük, milliyetçilik ve etnik baskıları aşan ortak ‘‘Kazakistanlılık’’ bilincine dayalı bir ulusal ideoloji yaratmanın yollarını aramak üzere aydınların, bilim adamlarının ve uzman görevlilerin katıldığı bir Cumhurbaşkanlığı Konseyi oluşturmuştur. Buradaki amaç ilerleyen yıllarda şekillenip, benimsemesi gereken Kazakistanlılık kavramı, farklı kökenden gelen tüm etnik grupları ve milletleri ‘‘aynı vatan, aynı bayrak’’ altında birleştirip, etnik bileşimi zengin, çok kültürlü, fakat tek halk yani Kazakistan halkı, bilinçli, istekli, vatansever, güçlü ve kaynaşmış bir toplum yaratmaktır.

2.7. Günümüzde Kazakistan Nüfusunun Etnik Yapısı

Kazak nüfusunun oranının yükselmesinde bağımsızlıktan sonra Kazakistan’daki bazı halkların kendi anavatanlarına geri dönmesi de önemli rol oynamıştır. Kazakistan’da yaşamakta olan bir milyona yakın Alman’ın büyük çoğunluğu iki Almanya’nın birleşmesinden sonra vatanlarına döndüler. Aynı şekilde 1990’lı yılların Ortalarına bağımsızlığın ilk yıllarındaki sıkıntılı dönemde iki milyona kadar Slav asıllı halk da Kazakistan’dan göç etmişlerdir. Bunların dışında Yahudi, Yunanlı ve Koreli gibi halklar da kendi ülkelerine dönmüşlerdir.

Ayrıca Kazakistan dışında yaşayan Kazaklar da kendi vatanlarına gelerek yerleşmeye başlamıştır. Çin, Rusya, Özbekistan, Moğolistan, İran, Afganistan, Türkmenistan, Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerinde yaklaşık beş milyon Kazak yaşamaktadır. Kazakistan’ın bağımsızlığını kazanmasından sonra yurt dışındaki

Kazakları vatanlarına dönmeleri için teşvik programları uygulamasıyla bugüne kadar bir milyon Kazak dönmüş bulunmaktadır.

Çok büyük bir yüzölçümüne sahip olan Kazakistan aynı zamanda dünyanın nüfusu, yüzölçümüne göre en az olan ülkelerden biridir. Kazakistan’da 25 Şubat-25 Mart 2009 tarihlerinde bağımsızlıktan sonraki ikinci sayım gerçekleştirilmiştir. Bu sayımın ilk neticelerine göre, devleti kuran halk, yani Kazaklar kendi, ülkelerinde yıllar sonra ilk defa nüfusun % 67’sine ulaşarak belirli bir çoğunluğu elde ettikleri görülmüştür.

Son sayım neticelerine göre, Kazakistan’ın nüfusu 16 milyon 036 bin 100 ve nüfusun % 67’den fazlasını Kazak Türkleri oluşturuyor. 2009 yılındaki son nüfus sayımındaki sonuçlara göre, Kazakistan’da nüfusu 10 bini geçen halklar⁶⁶.

1. Kazaklar. 10 milyon 800 bin,
2. Ruslar. 3 milyon 900 bin,
3. Özbekler. 510 bin,
4. Ukraynalılar. 390 bin,
5. Uygurlar. 250 bin,
6. Tatarlar. 220 bin,
7. Almanlar. 190 bin,
8. Koreliler. 102 bin,
9. Ahıska Türkleri. 95 bin,
10. Azerbaycanlılar. 95 bin,
11. Belorusyalılar. 86 bin
12. Dunganlar. 50 bin,
13. Kürtler. 45 bin,
14. Lehler. 40 bin,
15. Tacikler. 38 bin,
16. Çeçenler. 35 bin,
17. Başkutlar. 25 bin,

---

⁶⁶ Abdulvahap Kara, ‘‘ Son nüfus Sayımının Işığında Kazakların Demografik Gelişimi’’, 2023 Dergisi, 15 eylül 2009, sayı 101, s. 16-17.

18. Moldovyalılar. 20 bin,
19. İnguşlar. 17 bin,
20. Mordovalar. 16 bin,
21. Kırgızlar. 14 bin,
22. Ermeniler. 14 bin,
23. Yunanlılar. 14 bin,
24. Çuvaşlar. 12 bin,

Kazakistan'ın nüfusunun % 53.67'si şehirlerde, % 47.33'ü köylerde yaşamaktadırlar. Diğer taraftan Kazakistan'da son yıllarda doğum oranı oldukça azalmış bulunuyor.

1988-1995 yılları arası Kazakistan'da doğum oranı %25,5 düşerken, ölüm oranı ise % 7,5'tan % 10'a yükselmiştir. Tüm dünyadaki Kazak nüfusu 15 milyon olup, Kazakistan'da 10 milyondan fazla Kazak yaşamaktadır⁶⁷.

Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra demografik durumunda büyük değişiklikler yaşanmıştır. Önceleri Kazaklar kendi ülkelerinde azınlıkta iken, çoğunluğu sağlamışlardır. Buna karşın Slavların sayısında düşüş yaşanmıştır. Bunların büyük kısmı kendiliklerinden bağımsız ülkelere geri dönmeyi tercih etmişlerdir. Kazaklarda doğum oranı düşerken, Ruslarda bu oran Kazaklara göre daha da düşük olmuştur. SSCB dağılımından önce Kazakistan'da resmi verilere göre 6,5 milyon Kazak (% 40,1) ve 6,1 milyon Rus (% 37,4) yaşamaktaydı. 1999 yılına geldiğinde Rusların sayısı 4,5 milyon kadar azaldı, Kazaklar ise 8 milyona ulaştı. Sonuçta azınlıkta olan Kazaklar % 53,4 ile çoğunluğa dönüşmüştür, Rusların oranı ise % 30'a azalmıştır. Diğer Slav milletlerin sayısı da azalmıştır. Kazakistan'daki Ukraynalı ve Belarusların nüfusu 2/3 azalma göstermiştir. Böylece Slav halkların oranında toplamda % 34,4 düşüş yaşanmıştır.

Almanların nüfusu da eksildi. Kazakistan'daki Almanların sayısı 946.900 (%5,8) iken bu rakam 1999 yılında 353,400'e (% 2,4) düşmüştür.

---

⁶⁷ M. Asilbekov, A. Galiyev, **Sotsialno- demografiçeskiye Protesti v Kazahstane**. Almatı 1999. s.80-81.

Almanların bu kadar azalması Almanya'nın yürüttüğü politikalar ile yakından ilgilidir. Alman hükümeti, dışarıda yaşayan Almanları ana vatanına çekmek suretiyle kendi demografik problemlerini çözmeyi amaçlamıştır. Almanlardan başka kendi ana vatanlarına dönenler arasında Yunanlılar (bunlar % 3,6 oranında azalmıştır), Başkurtlar ve Mordovalar (1,8 azalmıştır), Moldovalılar (% 1,7 azalmıştır), Balkarlar (% 1,5 azalmıştır), Tatar, Polonyalı ve Ermeniler (% 1,3 oranında azalmıştır). Buna karşın Kazakistan'da yerleşik Orta Asya halkları arasında (Uygur ve Dungan) doğum oranı hiç azalmamıştır. 1900'larda Dungan sayısı Kazakistan'da % 23,3 oranında yükseldi, Uygurlar % 15,9, Özbeklerde ise % 12 oranında artış göstermiştir.

Diğer bir husus daha da Hıristiyan ve Müslümanların arasındaki oranın değişmesidir. SSCB döneminin sonunda Kazakistan'da yaşayan halkın çoğunluğu Hıristiyan idi. 1989 yılında Kazakistan'da 7,6 milyon Müslüman (% 47,3) ve 8,3 milyon (% 51) Hıristiyan yaşamaktaydı. 1990'lı yılların sonunda bu oran değişti. 1999 yılında yapıla nüfus sayımı sonuçlarına göre Kazakistan'da Müslümanların sayısı 9,1 milyona (% 60,7) yükselirken, Hıristiyan nüfusu 5,6 milyona (% 37,5) gerilemiştir⁶⁸.

2000'li yıllarda demografik meseleler Kazakistan'da rayına oturmuştur. Şimdi Kazakistan'dan giden başka milletlerin göçleri azalmıştır. Doğum oranı yükselmiş ve nüfus problemleri iyileşmeye başlamıştır⁶⁹.

---

⁶⁸ M. Asılbekov. – Galiyev A. **Sotsialno – demografiçeskiye Protestı v Kazahstane**. Almatı 1999. s.81.

⁶⁹ Demografiçeskiy Ejegodnik Kazahstana. 2005. Strategiçeskiy sbornik, Almatı, 2005, s. 7.

Tablo 2.7.5. 1999-2004 arası Kazakistan'a Göç Edenler ve Kazakistan'dan Göç Edenler.⁷⁰

	1999- 2004	1999	2000	2001	2002	2003	2004
BDT ülkelerinden gelenler	309.671	39.461	43.460	49.932	54.206	60.781	61.831
Beyaz Rusya	2.214	417	427	383	364	323	300
Kırgızistan	13.206	1.392	1.673	2.145	2.566	2.818	2.612
Rusya	136.045	26.719	23.941	23.947	21.758	21.565	18.565
Türkmenistan	16.137	1.356	2.058	2.947	3.174	3.336	3.266
Özbekistan	130.422	7.215	12.810	18.783	24.628	31.191	35.795
Diğer ülkeler	11.647	2362	2.551	2.177	1.716	1.548	1.293
BDT ülkelerinden başka memleketlerden gelenler	24.753	1.859	1.982	3.616	4.005	4.803	6.488
Almanya	3.97	507	548	599	603	776	764
Çin	7.591	145	186	655	1.059	1.080	3.463
Moğolistan	4.762	437	658	407	476	1.177	1.607
Diğer ülkeler	8.603	770	2.587	1.955	1.867	770	654
BDT ülkelerine gidenler	519.462	120.240	116.707	101.009	85.317	49.260	46.99
Beyaz Rusya	11.631	4.656	2.265	42	1.829	1.086	753

⁷⁰Statisticeskiy Ejegodnik Kazakhstana 2009, s.21.

Kırgızistan	3.743	1.110	736	548	584	461	304
Rusya	481.474	108.115	108.724	94.917	80.052	45.451	44.215
Türkmenistan	712	448	85	50	59	39	31
Özbekistan	7.199	2.269	1.277	1.032	961	982	678
Diğer ülkeler	14.703	3.642	2.620	4.420	1.832	1.241	948
Başka ülkelere gidenler	202.587	44.707	39.042	40.701	34.906	24.630	18.601
Almanya	187.842	40.862	35.938	38.469	32.832	22.520	1.7221
Çin	704	5	1	11	159	407	121
Moğolistan	611	162	207	126	23	43	50
Diğer ülkeler	13.430	3.678	2.896	2.095	1.892	1.660	1.209

2009 yılında ise Kazakistan'a 33.983 kişi göç etmişken, bunların 30.086'sı Rusya Federasyonu'ndan olup, Kazakistan'dan göç edenlerin sayısı 41.485'tir. Bunların 18.190'ı Özbekistan, 9419'u RF ve kalanlar da doğu ülkelere göç etmişlerdir⁷¹. Buna karşın nüfusun doğum oranları dikkate alındığında bilim adamların tahminine göre 10-15 senede Kazakların sayısı Kazakistan nüfusunun % 70-80'ine ulaşacak. Nüfusun büyük çoğunluğu Müslümanlar olacaktır. Ancak ülkedeki çok uluslu yapıya uygun olarak yürütülen laik ve dinsel hoşgörüyü dayalı politikalar sayesinde Kazakistan'da İslam diniyle birlikte Hıristiyan, Baptist, Yahudilik, Krişna, Yahova Şahitleri ve diğer dini inançlar ve mezhepler özgürce yaşayacaklardır⁷².

⁷¹Statisticeskiy Ejegodnik Kazakhstana 2009, s.21.

⁷² Didar Shautenov ve Ahmet Yıldırım, ‘‘ Kazakistan'da Din ve Dini Hayat’’, Türk Yurdu: Kazakistan Dosyası, S. 274, Haziran 2010, s. 66.

3. KAZAKİSTAN DEVLET ETNİK POLİTİKASI VE ASAMBLE

Bağımsızlık yıllarında yapılan reformlar sonucunda ülkede devlet yapısının sağlam bir temeli oluşturulmuş, modern koşullara uygun bir politik sistem, etkili şekilde gelişen bilimsel kurumları ortaya çıkmıştır. Bu temel, daha sonraki gelişim için gereken önkoşulları oluşturmaktadır.

Kurumsallaşma sürecinde Asamble, devletin halklar arası anlayış modelinin kilit unsuru, toplumun güçlü bir istikrar sağlayıcı faktörü olmuştur.

3.1. Kazakistan Etnik Politikasının Temel Özellikleri

Bugün halklar arası ilişkiler alanındaki süreçlerin ve bu süreç ve ilişkileri yönlendiren dinamiklerin bilimsel açıdan anlaşılması önemli hale gelmiştir. Toplumların ve İnsanlığın gelişmesi için kurallar çok önemlidir. İnsan belirlenmiş kurallar ve ilkelere göre hareket etmelidir. Bu kural bugün modern dünyasında her zamankinden daha önemlidir.

Anayasal bir kurum olan Kazakistan Halkı Asamblesi varlığı süresince büyük bir evrim geçirmiş, çok milletli yapının Kazakistan'a ait modeli oluşturmuştur. Kazakistan'da yaşayan farklı etnik unsurların uyum ve kaynaşmasının toplumun ekonomik, toplumsal-siyasi ve sosyal hayatında önemli sonuçları bellidir. Asamble'nin 14 oturumunda Kazakistan Cumhurbaşkanı NursultanAbişevič Nazarbayev şöyle konuşma yapmıştır: KHA (Kazakistan Halkı Asamblesi)'nin faaliyetinde işleyiş verimliliği açısından yeni bir dönem başlamaktadır.

Kazakistan halkı Asamblesi, her türlü bunalıma, tehditlere ve meydan okumalara karşı gelebilen, birlik ve beraberlik halinde bulunan Kazakistan halkını oluşturma sürecine devam etmelidir. Bundan başka alternatifimiz yok⁷³.

---

⁷³ N.A. Nazarbayev, "Devlet gücü – halk birliğinde, Kazakistan Halkının 14 –ü kongresindeki konuşma " Barış ve uyum siyaseti, Astana: Yelorda, 2008, s. 480.

Bu modelin hukuki temellerini 1995 yılının Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası atmıştır.

Devletin halklar arası ilişkiler konusundaki siyasetinin temellerini, bütün halkların eşit haklarını yasalarca teminat altına alınması oluşturmuştur. 1995 Anayasası, devlet kuruluşunun sivil – siyasal unsurlardan oluşan ülke bütünlüğü koymuştur. Polietnik toplumlarda bu tür yaklaşımlar en olumlu bütünleşme potansiyeline sahiptir, çünkü devlet doğasının yapısında bulunan evrensel uygarlık ilkeleri, toplumsal ve politik sistemin istikrarının kalıcı olmasına yardımcı olup, sonuç olarak demokrasiyi sağlamlaştırmaktadır. Ülke anayasasının 39. maddesinin 2. bendi bunu şu şekilde açıklıyor: ‘‘Milletler arasındaki uyumu ihlal edebilen her hareket anayasaya aykırı olarak tanınır’’⁷⁴.

Devletin milli politikası Kazakistan toplumunun ‘‘yurttaşlar ortaklığı’’ olarak kurulmasına yöneltilmiş olup, ülke içindeki tüm farklı unsurlar arasındaki ilişkilerin orta midelinin oluşturmasına, farklı kültür ve dinler arasında diyalog başlatılmasına, etnik ve din farklılıklarına bakılmaksızın tüm yurttaşlarının eşitliğinin pratikten uygulanmasına izin vermiştir. 1996 yılında kabul edilen ‘‘ diller politikası’’ ile pekiştirilmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti’nin Diller Hakkında Yasası ülkede etnik dillerin oluşmasının hukuksal temellerini oluşturuyor. Yasa, dillerin öğrenilmesi ve gelişmesine yönelik koşulların hazırlamasında devletin kurallarını yerine getirmiş olup, devlet dili ve resmi olarak kullanılan Rus dilinin varlığına devam etmesi konusunu çözmüş ve bu konuyu etnik tartışma düzleminden hukuksal düzleme taşımıştır. AGİT (OSCE) ulusal azınlıklar ile ilgili işlere bakan baş komiserin dediği gibi, bu yasa ülkelerin etnik politikasının uygulamasında ileri sürülen AGİT uluslararası standartlarına uygundur. Hukuksal garantiler ve tüm dillere saygılı davranma, halkların kendi dil ve kültürünü geliştirmesindeki ayrılmaz haklarını bütünüyle korumaktadır.

---

⁷⁴ Kazakistan Cumhuriyeti Anayasası, Kazakistan Cumhuriyeti Parlamentosunun Bordoları, 1996, N 4, s. 217.

2006'da Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinin Kararnamesi ile 2006 – 2008 halklar arası ve dinler arası ilişkilerin Kazakistan modelini geliştirme programı onaylanmış olup, bu programla halklar arası anlayışın, saygının, etnik kültür çeşitliğinin kamuoyunun sosyo-psikolojik temeli olarak kabul edilmesinin ve anlaşılmasının ilkeleri ve kuralları belirlenmiştir⁷⁵. Etnik ilişkiler alanındaki bazı yasa bölümleri kabul edilmiştir, örneğin dernekler, seçimler ve siyasi partiler hakkında bölümler. Bu yasal normlara göre etnik ve dini temelde parti kurulması yasaklanmış, etnik kültürel cemiyetlerin kurulması ve faaliyet göstermeleri düzenlenmiş, KHA'nın parlamentodaki temsil konumu belirtilmiştir.

Böylece devletin milli politikası yurttaşların etnik haklarını gerçekleştirilmesi, halkın birleştirilmesi ve etnik süreçlerin olumlu yürütülmesi için gereken siyasi, hukuksal koşulları sağlamaktadır. Ancak bu politikanın hızla değişen dünya koşullarına karşılık verebilmesi için dinamik yaklaşım göstermesi gerekmekte olup, hukuksal alanın bilimsel- teorik açıdan temellendirmesi Kazakistan etnik modelinin yetkinleşmesinin en önemli istikameti olmalıdır.

KHA devlet milli politikasının kurumu olarak Kazakistan'daki etnik süreçlerin merkezidir. Bu kurumun oluşumu Kazakistan ilk yıllarına kadar uzanır, o zamanlarda Kazakistan'daki etnik süreçlerin gelişmesi geçiş dönemin kriz şartlarında, doğmakta olan politik çoğulculuk şartlarında doğal afet niteliğindedir.

Etnik halklar arası meseleler ile ilgili kamu kurumunu kurma fikri ilk kez 1992 Kazakistan halkının birinci konferansında Devlet başkanı tarafından dile getirilmiş ve Mart 1995'te uygulamaya alınmıştır. Kazakistan Cumhuriyetinin yönetim yapısında yeni danışma makamı kurulmuştur. Temelinde devlet ile etnik birliklerin oluşturduğu kamu kurumları arasındaki ortaklık ilkesi yatmıştır.

Kazakistan etnik halklar arası anlayış modeli oluşumunun birinci dönemi 1989 ile 1995 arasındaki devrini kapsamıştır. Bu dönem, etnik birlikler kurulmasına yönelik kendiliğindendi süreçlerden başlayan ve 1995 Anayasasının kabul edilmesi

---

⁷⁵ '2006-2008 yıllarına ait etnik halklar arası ve dinler arası Kazakistan modelini geliştirme programı'' adlı Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinin Kararnamesi, Astana, 2006, s. 50.

ve KHA' sinin kurulması sonucunda Kazakistan modelinin yasal ve kurumsal biçimlenmesine kadar uzayan evrim ile nitelenmiştir.

İkinci dönem –1995–2002 yılları arası: İçeriksel olarak bu dönem Kazakistan'ın özdeşliğinin ölçütlerini belirlemiş ve Kazakistan Cumhuriyeti'nin devlet özdeşliği oluşma kavramı platformunda ‘‘Çeşitlikten - Birliğe’’ prensibi esasında Kazakistan toplumunun Kazak halkı etrafında pekiştirmesini sağlamıştır. Sonuçta Kazakistan halklarının kendi aralarındaki rahatsızlık duyguları ortadan kaldırılmış, etnik diller ile ilgili yasalar esas alınarak tutarlı bir şekilde etnik diller politikası gerçekleştirilmeye başlamıştır. Toplumda etnik ve dini ilişkilerin siyasetleştirilmesi olgularından vazgeçilmesi konusunda ilkesel olarak anlaşmaya varılmıştır.

Üçüncü Dönem – 2002 ile 2007 yılları arası: Halklar arası anlayışın sağlanması amaçlanarak oluşturulan Kazakistan modeli ilgili politikayı içerir. Bununla ilgili bazı programlar hazırlanmış ve kabul edilmiştir: 2001 yılına kadar KHA Stratejisi, Kazakistan Cumhuriyeti'nde dilleri geliştirme ve yürütme devlet programı, 'Kazakistan'ın gelişim şartı – Toplumun fikir birliği' kavramı. 2006 ile 2008 yılları arasında Kazakistan'ın halklar arası ve dinler arası uyum modeli geliştirme programı uygulanmıştır. Etnik alanda etnik birliklerin dernekleşme süreçleri, bu birliklerin devlet kurumlarına bağlı şubeleri oluşturulmuştur.

Dördüncü dönem - 2007'de başlamıştır ve Kazakistan toplumun tek halk olarak bütünleşmiş edilmesi, etnik ve dinler alanındaki süreçlere ani ve bilinçsiz müdahale döneminden sistemli milli politikasına dönüşmesi olarak nitelenir.

KHA'e anayasal statü veren ve KHA'nın parlamento temsilciliğini ortaya çıkartan Anayasa reformu yapılmıştır. Anayasa reformun gelişimi olarak kabul edilen Kazakistan Cumhuriyeti'nin ‘‘Kazakistan Halkı Asamblesi Hakkında Yasa’’ (2008) Asamble'nin ülkenin politik sisteminde aldığı yeri belirtmiş, faaliyetinin

norm hukuk ölçütleri, yapısını, devlet organları ve sivil toplum kurumları ile etkileşim düzeni tespit etmiştir⁷⁶.

Modern dönemde Kazakistan Halkı Asamblesi, sivil toplum ve kamu kurumlarına imkânlarının belirlediği, kurumsal olarak yekpare bir devlet kurumu haline gelmiştir. Böylece asamble toplum uyumunun kilit bir halkası ve kültürlerarası diyalogun gelişimine yardımcı olmak noktasında en temel kurum olmuştur.

Asamble, günümüz dünyasının küreselleşme koşullarında bazı devletleri milli birliğinin riske girdiği dönemde, Kazakistanlı etnik halklar arası ortak anlayış modelini oluşturmaya ilişkin yaklaşımıyla ‘‘Kazakistanlılık’’ bilinci ve birliğini oluşturma yolunu izlemektedir.

Birincisi, Kazakistan modelinin, söz konusu yapılanma toplumsal kurumlar aracılığı ile ‘‘aşağıdan yukarı’’ doğru kurulmaktadır.

İkincisi, Kazakistan modelinin temelinde ‘‘ Etnik Çeşitlilikten Kazakistan Halkı Birliğine’’ adlı temel ve birleştirici bir ilke bulunmaktadır. Bütün etnik gruplar son derece yüksek sivil ve toplumsal statüye sahiptir. Onlara resmi bir azınlık statüsünde değil, Kazakistan’ın birleşik halkının eşit haklara sahip ve ayrılmaz bileşenleri olarak bakılmaktadır.

Üçüncüsü, Kazakistanlı halkların iktidar ve yönetimi makamlardaki temsili, hem onların bu makamlara doğrudan katılmaları, hem de Kazakistan Halkı Asamblesi aracılığı ile temsilcilik temelinde gerçekleşmektedir. Kazakistan’ın etnik grupları kendi menfaatlerini korumak için gereken tüm araçlara sahiptir, ülkede etnik yaşam alanının uyumlu gelişimi için gereken bütün önkoşullar sağlanmıştır.

Asamble’nin başkanı, devletin milli politikasının stratejik doğrultularını belirleyen Anayasanın garantörü Kazakistan Cumhuriyeti’nin Cumhurbaşkanıdır.

Kazakistan dünyada geniş ölçüde kullanılan Parlamento temsilini etnik aidiyet esasında kotalama pratiğini prensip olarak reddetmiştir. Etnik grupların temsili ile ilgili yeni anayasal mekanizmalara göre Mecliste Asambleye belli bir üye

---

⁷⁶ 20 Ekim 2008 tarihli ve N 70-IV ‘‘ Kazakistan Halkı Asamblesi’’ yasası/ 21 Ekim 2008 tarihli ve N 229 Kazahstanskaya pravda gazetesi.

verilmektedir. Etnik konulara az ya da çok değinen ilgili bütün yasalar, önce Asamble milletvekillerinin incelenmesinden geçmektedir.

Günümüzde Kazakistan Halkı Asamblesi toplumun entegrasyonu konusunda sağlam bir temel oluşturmaktadır. Neticede, her etnik grup Kazakistanlıların etnik ve sivil birliğini, bütünlüğünü oluşturma sürecine içten bir şekilde katılmaktadır. Asamble, ulusal kamu kurumu olarak, sivil toplumun yapısında da özel bir statüye sahiptir. Küreselleşme şartlarında, bazı devletlerin milli özdeşliğini kaybetmesine yönelik tehditleri olduğu şartlarda Kazakistan devleti uluslararası alandaki olumlu deneyimini kullanarak ve kendi üretimi olan modeller ve yaklaşımları oluşturarak Kazakistanlı yurttaşlara ortak “Kazakistanlılık” özdeşliğini oluşturma yolunda emin adımlarla yürümektedir.

Asamble, devletin iktidar merkezi ile yürütme makamlarının halklar arası konularla ilgili çalışmaların koordinatörlüğünü de yürütmektedir. Ortak çalışma planları Eğitim ve Bilim ile İşçileri Bakanlığı ile birlikte gerçekleştirilmektedir. Asamble Kültür ve Enformasyon Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Dış işler Bakanlığı ile sıkı temasta bulunarak çalışmaktadır. Bu çalışma ülkedeki halklar arası uyumun sağlanması konusundaki bilgi, eğitim, güvenlik gibi alanları içermektedir.

Asamble halkların bütünleşme sürecini sadece yerel iktidarla diyalog kurarak değil, uluslararası işbirlikleri ile de sürdürmektedir. Bu çerçevede 1994’te Cumhurbaşkanı Nazarbayev’in Lomonosov Moskova Devlet Üniversitesi’nde ilk olarak dile getirdiği “Avrasya Entegrasyonu” önerisinin önemini vurgulamak gerekir. Bunun dışında da uluslararası platformda benzer girişimler bulunmaktadır.

Bilindiği gibi, toplumun, esas istikrar ve refah temeli halktır. Temel konularda halkın düşüncesi elbette dikkate alınmalıdır. Ancak yöneticilerden oluşan bir toplum katmanı da her toplumda vardır. İnsanlığın yine insanlar tarafından oluşturulan tehditlere karşı sadece devlet kurumlarının çabalarıyla mücadele edemeyeceği bütün dünyaca çoktan anlaşılmıştır. Kazakistan Halklar Asamblesi, içerisindeki farklı halkların temsilcileri oluşturduğu ve teminat altına aldığı ancak çalışma sürecine sivil unsurların da etkin şekilde katıldığı bir platform olmuştur.

Kazakistan'ın etnik politikasında diğerk bir faktör de toleranstır. Hem ulusal hem de uluslararası ilişkiler nedeniyle Kazakistan'ın politikası tolerans prensibinin açık bir tanımının yapılması için çok vektörlü bir yöne odaklanmaktadır.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in dediğı gibi "Bilinmelidir ki Kazakistan milli politikasının temel unsurlardan biri Kazakistan'da yaşayan diğerk milletlerin de gelişmelerini sağlayacak tüm şartların eşzamanlı oluşumunu gerçekleştirmek. Bu davranış Kazak kültürünün özüne yönelik önemli gelişmeleri sağlamaktır. Her ne kadar Kazak milleti zor şartlardan zarar görmüşse de bu durumdan başka milletleri sorumlu tutmamıştır. Milli toleransı, güvenini ve dostluk anlayışını korumuştur ki bu da ülkedeki etnik farklılıklara sahip vatandaşlar arasındaki ilişkilerde sürdürülebilirliğe yönelik bir temel oluşturmaktadır.

Bu durum Kazakistan'ın hem iç hem de dış ilişkilerinde tolerans üzerine vurgulayan bir lidere sahip olan Kazakistan toplumunu doğrudan ilgilendirmektedir.

3.2. Kazakistan Etnik Gruplar arası İlişkilerini Kuran N.A. Nazarbayev

Yirmi birinci yüz yılın hızla değışen evrensel süreçler ve teknolojiler dünyasında ata babaların yaşadığı, evler inşa ettiği, sevdiği ve savaştığı topraklara olan bağımlılık hissini saklı tutmak ve daha da büyütmek, ayrıca bir değeri olan özelliştir.

Bu günün aydınları, toplumun gelişme yollarını tartışıp insan medeniyetinin geleceğinin ana hatlarını çizirken, genel olarak dünyada kabul edilen değerk noktalarından, evrensel düşüncelerden yola çıkmışlardır. İnsanlar, zıtlıkları dengelemenin evrensel bir yolunu bulmak için yüzyıllarını harcamıştır. Modern tarihte bu tür bağdaşmanın eşsiz örneğinin teşkil eden medeniyet örneğini teşkil eden medeniyet örnekleri mevcuttur. Bunun bir örneğı Kazakistan'dır. 130'u aşkın milletin temsilcileri için kendi evi olan, tarihsel açıdan çok kısa süre içinde geleceğe atılım yapan bir ülkedir. Küreselleşme çağında, nesilden nesle aktarılan yekta geleneklerini kaybetmeyen bir ülke. Ülkenin eski ve modern tarihini anlamının

kaynağı, bu kutsal Kazak topraklarında yaşamış olan halkın karakterinde, özelliklerinde saklıdır.

Bugün Kazakistan her şeyden önce geleceğe yön almış ve aynı zamanda geçmişine ayıt tarihi hatırları aziz tutan ülke olarak görünüyor. Kazaklar için yedi kuşağını bilmek, milli gelenekleri aktarmanın doğal sosyal mekanizması olmuştur. Her Kazağın özdeşleştirilmesi, insanın ve onun ailesinin hayatının toplumun sosyal ve kültürel alanındaki esaslarını ve yönlerini yansıtır.

Kazak halkının diğer bir özelliği de, halkın ruhani kültürünün geçmişin hatırasını özenle saklama kabiliyetinin yanı sıra, onun gereksinimlerine uygun tüm yenilikleri benimseme ve dış etkenler koşullarında milligelenekleri aktarım ve geliştirebilme yeteneğidir.

Hâlihazırda, “ Kazak uzayını” oluşturmanın başlıca prensipleri, yeni, artık Kazakistanlı sayılan değerlerin temelini yatmıştır. Bu düşünceyi en kapsamlı ve anlamlı şekilde ülkenin Cumhurbaşkanı Nursultan Abişevîç Nazarbayev’in şu sözleri ifade ediyor: “ Kazakistan: bizim ortak yurdumuz, ana vatanımızdır. Kaderini ve geleceğini Kazakistan’la bağlayan herkese, devlet, ıstırabını çektiğimiz enternasyonalizmin değerlerine zıt olmayan uyumlu ve ulusal kendi kendine gelişme imkânlarını sağlayacaktır. Bu, her milletin potansiyeli ile katkısının değerli olup aradığı yeni ve hakiki bir enternasyonalizm olacaktır.

Ülkemizin: burada yaşayan ulusların kendi en iyi ve mahrem hayallerini ve beklentilerini tamamen gerçekleştirmeleri için daha evvel böyle bir şansı olmamıştır. Şimdi, Kazakistan’ın layık bir geleceğe sahip olduğundan, her milletin ortak gelişmeye potansiyel katkıları ile yeteneklerinin gereği gibi değerlendirileceğinden emin olabiliriz... Bu yüzden, biz, sabit bir şekilde seçtiğimiz yolu izleyeceğiz”⁷⁷. Halkın ruhunu anlamak, ulusal ideolojinin özünü doğru tanımlamak, herhangi bir ülkenin siyasi sınıfının en önemli amacıdır. Kazakistan, varlığının ilk gününden başlayarak ekonomik başarıların, topluma yönelik siyasetin yanı sıra, Kazakistan’ın

---

⁷⁷ XXI yüzyılda dostluk ve uyum içinde. Kazakistan Halk Meclisi’nin VI oturumunda N.A. Nazarbayev tarafından konuşulmuş. Aralık 10, 1999. Barış ve uyum politikası. Astana: “Elorda”, 2007 - s.399.

sivil milletin nihayet kazanması, Kazakistan milliyetçiliğinin geliştirilmesi; en önemli öncelik olmuştur. Bu fikir; refaha ve güvenliğe kavuşmayı, tüm Kazakistan halkına eşit hak ve sorumlulukları tanımayı ilan eden ‘‘Kazakistan -2030’’ milli Stratejisinin esas kısmının temelini oluşturuyor.

Ülkenin geçmişini ve geleceğini düşünerek Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev; ‘Amacımız; muazzam milli kültürümüzü yeni bir dönüş noktasında tarihin sayfalarına sığdırabilmektir. Aynı zamanda, bu büyük ve dinamik ‘‘modernleşme yolunda’’ hareket etmek, eski yöntemleri kullanmamıza izin vermemektedir. Aksi halde, geçmişi ararken geleceğimizi kaybedebiliriz ’’⁷⁸ diye yazmıştır. Bu son derece zor görevin yerine getirilmesi; bağımsız Kazakistan’ın oluşması ve gelişmesinin niteliği ve dinamiği üzerine olağanüstü etki yapan ulusal lider faktörü sayesinde mümkün olmuştur. Bu prensibe uymak; hem günlük işler de hem de stratejik planlarda kendi kararlarını sıradan halkın ihtiyaçları ile karşılaştırmak, küresel amaç ve hedefleri halkın gündelik gereksinimlerinin karşılanması ile birleştirmek anlamına gelir. Kazakistan’da yürütülen politika sayesinde Kazakistan’ın topraklarında 130 ulus ve birçok cemaat temsilcilerinin ayrılmaz bir bütünlük oluşturulmuştur.

Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Kazakistan’da Nursultan Nazarbayev, ülkenin etnik yapısını bir arada tutmayı başaran, Kazakistan’ı dünya haritasında bilinen bir yer yapan, Sovyetlerden kalan nükleer kalıntıları yok edip dünya kamuoyunun saygısını kazanan, ismi ülkenin bağımsızlığıyla özdeşleşen bir lider olarak telakki edilmektedir. Nursultan Nazarbayev’in girişimleriyle benimsenen çok-vektörlü dış politika sayesinde uluslararası arenada belli bir tanınırlık elde edilmiş, Kazakistan 2030 stratejisi ile ülkeyi dünyanın en gelişmiş 50 ülkesi arasına ve Kazakistan 2050 stratejisi ile de en gelişmiş 30 ülke arasına sokma amacı benimseyen Nazarbayev, geniş görüşlülük sahibi bir liderlik örneği sergilemektedir.

---

⁷⁸.N.A.Nazarbayev tarafından konuşmasında.–Almatı:‘‘Atamura’’, 2001.-s.45,

3.2.1. Kazakistan Etnik Gruplar Arasındaki Uyum ve Birlik

Toplumun gelişmesi ve refaha ulaşmasının en önemli etmenlerinin biri, şu ya da bu devletin içinde yaşayan etnik grupların uyumlu yaşayışıdır. Bu görüş özellikle Kazakistan için geçerlidir. Egemenliğini kazandığı günden devletin önünde Kazakistan toplumundaki etnik gruplar arası birliği sağlayacak çok yönlü çözüm bulma denilebilecek önemli ve ciddi bir vazife ortaya çıkmıştır.

Çok uluslu toplumda istikrarlı devlet kurmanın en iyi yolunu bulmanın önemli olduğunu anlayan Kazakistan Cumhurbaşkanı N.A.Nazarbayev, uluslararası ve kültürel arası ilişkilerin uyumlaştırılmasında güçlü ve egemen devlet kurma yolunda Kazakistan toplumunun konsolide edilme etkeninin önemliliğini görebilmiştir.

1992 yılında Kazakistan Halkları Forumunda yaptığı konuşmada N.A. Nazarbayev: ‘Nesilden nesle kazandığımız ve oluşturduğumuz Kazakistan halkının en önemli haysiyeti milletlerin dostluğudur. Tarihimizdeki birçok değeri yeniden kavrayarak, bu haysiyetimizi kaybetmeye ve hoşgörülü geleneğimizi unutmaya hakkımız yok. Her zaman, her milletin, her bireyin sesini ve isteğini duyabilmemiz lazım.’ şeklinde altını çizmiştir.⁷⁹Nazarbayev'in bu sözleri uluslararası alandaki sorunların çözümlenmesindeki pratik uygulamaların temelini oluşturmuştur. 1995 yılında danışma ve istişare amaçlı Kazakistan Halkların Kurulu'nun kurulması Kazakistan Cumhuriyeti'nde kısa süre içinde milletler arası ilişkileri düzenlemede etkin bir araç olarak şekillenmiştir.

Kazakistan Halkı Kurulu'nun milletler arası dayanışmayı kurmadaki rolünün önemli, ilk olarak ona geniş bir yetkilerin tanınmasından belirlenmektedir. Kazakistan Cumhurbaşkanı tarafından belirlenip, Kazakistan Halk Kurulu'nun çözümlenmesi gereken güncel sorunların bazıları:

---

⁷⁹N.A. Nazarbayev'in Birinci Kazakistan Halkı Forumu konuşmasında. Aralık 1992. // www.akorda.kz/

- Devletin ulusal siyasetinin geliştirilmesinde ve uygulamasında işbirliği yapma;
- Kazakistan milliyetçiliğinin oluşmasında katkıda bulunma;
- Kazakistan halkının devlet dilinin ve diğer dillerin gelişmesinde rol oynamak;
- Milletler arası alanda bölgesel siyaset geliştirmek;
- Demografi ve göç alanında yapılan plan ve gerçekleştirilen etniklerde işbirliği;
- Milletler arası ve etnik gruplar arası birlik modelinin Kazakistan içindeki ve yurt dışındaki propagandasını yapmak;
- Etniler arası birliği sağlamaya yönelik aydınlatma ve basın işlerini gerçekleştirmek;
- Etniler arası ilişkilerin ve devlet dili ile Kazakistan halkın diğer dillerinin kullanımın kontrol edilmesini sağlamak;
- Devletin ulusal politikası konusundaki yasa taslağının hazırlanmasına yönelik toplumsal siyasi uzmanlık araştırmalarına katılmak;

Bu stratejik önem taşıyan meseleler Kurul'un güçlü egemen memleket kurmaya katılmasının sebebi ve ülkenin gelişmesini sağlayacak Kazakistan topluluğundaki farklı milletlerin birliğini güçlendirecek unsuru olmuştur. N.A. Nazarbayev, Kurul'un, Kazakistan halkın tek birlik haline gelmesini sağlamak için iç ve dış tehlike ve zorluklara karşı direnebilecek güç amacıyla oluştuğunu vurgulamıştır. Kurul'un kurulduğu ilk günler bu makamın çalışma yöntemleri pek etkin görülmeyip tartışılmışsa da bu günlerde Kazakistan Halklar Kurulu çok hızlı geliyor ve devamlı büyüyerek, Kazakistan Cumhuriyetinin parlamentosunda temsilcisi bulunan anayasal organa dönüşmüştür⁸⁰.

Kazakistan'da etniler arası uyumun sağlanabilmesinde devlet başkanı N.A. Nazarbayev'in çok katkısının olduğu halk tarafından da kabul ediliyor. Yurt dışındaki Kazakistan diasporalarını desteklemek ve ulusal, kültürel örf adetlerini ve

---

⁸⁰KHA'nın etkinlikleri hakkında düzenli olarak bilgi. KAH'nın kendi sitesi, <http://www.kaz.assambly.kz/> ve <http://www.akorda.kz/> güncel bilgiler alınabilir.

ana dilini geliştirmede yardımcı olmak ve tarihi vataniyla olan sağlamlaştırmada yardımcı olmak; olarak belirlemiştir.⁸¹ Kazakistan Cumhurbaşkanı'nın ülke topraklarında yaşayan etnik gruplar arası uyum mekanizmasının oluşturulmasındaki rolü büyüktür. Nursultan Nazarbayev'in stratejik siyaseti Sovyetler sonrası ortamda çok uluslu ülkede barış ve istikrarı sağlayacak uzun vadeli projenin hazırlanması mümkün kılmıştır. Bu projenin pratikte uygulanmasının sonuçları, toplumdaki etnikler ve milliyetler arası dengeyi temin etmeye ve Kazakistan halkının kalkınma yolunda milli ve dini inancına bakılmaksızın her vatandaşın hak ve özgürlüğünü korumaya yönelik önlemler şeklinde hayata geçmiştir.

3.2.2. Sovyetlerin Dağılmasıyla Kazak dilinin Statüsü

16 Aralık 1991'de Kazakistan'ın önündeki en temel sorun siyasal ve toplumsal btnlgn korumaktı. Bunun için de sembolik anlamı derin olan bir takım değişiklikler gerçekleştirildi. Bunlardan biri, Kazak Cumhuriyeti adının Kazakistan Cumhuriyeti olarak değiştirilmesi idi. İkincisi ise Rusçanın resmi dil olarak ilanıydı. Her iki değişimin de anlamı kimlik alanındaki bir önceliğin tercihiydi.

Taşıdığı değer Kazakistan'ın yeni kimliğinin kapsayıcı, bütünleştirici ve dışlayıcı olmayan vasfının vurgulamasıydı. Milli kimliğin istikameti ve alacağı yn de böylece belirlenmiş oluyordu. Bu toprakların bir Kazak toprağı mı yoksa ülkede yaşayan bütün etnik grupların ortak vatani mı olacağı sorusu bu süreçte sorulmaya başlamıştır. Bütün etnik grupların st kimlik çatısı olarak SSCB döneminde egemen olan Rus kimliğinin bütünleştirici ve kapsayıcı rolü ve işlevi şimdi Kazak kimliğine ikame edilebilir miydi? Tartışmanın özünde bu soru vardı. Üstelik nceki hâkim kültürün sahipleri olan Ruslar, Kazak kimliğinin bu rolünü kabul edebilecekler mi? Ayrıca kabul edilse bile Kazak kültürü bu yükü taşıyabilecek midir? Mesela Kazak dili devlet yazışmalarında kullanabilecek dereceye gelişmiş midir veya bilim dili

---

⁸¹N.A. Nazarbayev'in Kazakistan Halk Meclisi'nin I oturumu konuşmasından. 24 Mart 1995. //Barış ve uyum politikası. – Almatı, ‘‘Elorda’’, 2007. – s. 283.

olabilecek midir? Bununla birlikte eğitim sisteminde tarih başta olmak üzere hangi kimliğin temsilcileri okutulacak ve müfredat yazılacaktı? Rusların ağırlığı oluşturduğu Sovyet tarih ders kitaplarının kahramanları kim olacaktı? Edebiyat ders kitaplarının müfredatı nasıl belirlenecekti? SSCB, Kazak tarihinde bir sömürge dönemi mi? Devlet adını Kazak Cumhuriyetinden Kazakistan Cumhuriyetine değiştirmekle bitmiyor aksine çetrefilli hal oluyordu.

Kazak aydınlarının Kazakçanın Rusça karşısındaki konumuna yönelik şikâyetleri ve Kazakçanın geliştirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırmasına yönelik talepleri ancak Sovyetler'in çözülüş sürecinde karşılık bulabilmiştir. Kazakistan, diğer Sovyet Cumhuriyetleriyle birlikte aynı dönemde, 1989'da Kazakçayı "devlet dili" olarak ilan etmiştir.

1993 Anayasası'nda 1989'daki hukuki düzenleme anayasal statü kazanmıştır. Bununla birlikte Anayasada Rusça'ya da "uluslararası iletişim dili" olarak yer verilmiştir. Kazakça ve Rusçanın merkezi ve yerel yönetim kurumlarında resmi dil olarak kullanılacağı belirtilmiştir. Ayrıca, Cumhurbaşkanının ve Meclis ve Senato başkanlarının Kazakça bilme zorunluluğu yer almıştır. Bağımsızlık sonrası Kazak yönetici elitin ulus-inşa projesi kapsamında Kazakçanın ülkede statüsü yükselmesi için kurumsal politikalar yürütüldü. Resmi belgelerin Rusçanın yanı sıra Kazakça olarak da hazırlanması ve medya organlarının % 50 oranında Kazakça yayın yapma şartı getirilmiştir. Devlete bağlı olarak Kazak Dil Kurumu kurulmuştur ve 1993'den sonra Kazakça tüm okullarda ders olarak okutulmaya başlamıştır. Kazakça eğitim yapan okul sayısında artış gözlenmiştir. Bununla birlikte Kazak dil politikası önemli oranda kâğıt üzerinde kalmıştır, pratik yansıma alanı bulmada güçlüklerle karşılaştı ve gelinen nokta itibarıyla Rusça hala etkisini sürdürmektedir⁸².

Rus nüfusun çoğunluğu Kazakçanın öne çıkarılmasını Rusça 'ya ve Rusça konuşanlara yönelik bir tavır olarak görmektedir. Kazakistan'daki birçok Rus sivil toplum örgütü Rusya'nın diplomatik kanallarını da kullanarak, Kazakçanın yanı sıra üzerinde Rusçanın da devlet dili olarak yasal statüye sahip olması için Kazak

---

⁸² Darhan Kaletaev, **Kazakistan, Geleceğe Yol Alan Ülke Ulusal Lider Etkeni**, İstanbul, 2009 s. 30.

hükümeti üzerinde baskı uygulamıştır. Rus azınlığı görüşlerini yeni döneme adapte olmakta zorluk çeken Ruslaşmış Kazak aydınları da paylaşmakta, Sovyet sonrası süreçteki statü ve itibar kaybından rahatsızlık duymaktadırlar. Kazakistan hükümetinin dil politikasını eleştirenler Rusçanın Kazakistan halklarını birleştiren dil olduğu, farklı sosyal, demografik ve bölgesel sınırları aşarak tüm yurttaşlar arasında sosyal etkileşim imkânı sağladığı ve ortak iletişim aracı olarak işlev gördüğünü öne sürmektedirler. Kazakçanın modern kamusal alan için uygun düşmediğini, ‘‘uygarlık dili’’ olarak görülmeceğini, Rusça ile kıyasladığında eğitim ve bilim dili olarak kullanımının yetersiz kaldığını savunmaktadırlar.

Tüm bu kanıtlar Kazak milliyetçisi aydınlar tarafından ‘‘kolonyal mentalitenin manifestosu’’ ya da ‘‘Rus emperyalizminin tipik kanıtlar’’ olarak değerlendirilerek haklı bir tepki ile karşılaşmakta ve Sovyet döneminde yürütülen kültürel ve linguistik Ruslaştırma politikasının Kazakçanın gelişmesini engellediği hatırlatılmaktadırlar. Kazak milliyetçileri, yönetici eliti Kazakçanın gerçek anlamda devlet dili olması yönünde yeterince çaba harcamakla eleştirmektedirler. Dil konusundaki yasal düzenlemeleri ve uygulamaları yeterli bulmamaktadırlar, devletin süreç içinde dil politikasını ‘‘sulandırdığını’’ düşünmektedirler⁸³.

Kazak yönetici elitinin Kazak dil politikası ülke içindeki etnik dengelerin görünmektedir. Parlamento üyelerinin Kazakça bilme ve devlet görevlilerinin 10 yıl içinde Kazakça öğrenme zorunluluğu kaldırılmıştı. Devlet görevlisi olabilmek için öngörülen Kazakça yeterlilik sınavı şartı uygulamaya geçmeden kaldırılmıştı. Ayrıca görsel medya organlarında % 50 Kazakça yayın şartı, TV kanalların Kazakça programların gece 12 sonra kaydırmasına göz uyumasıyla pratikte anlamsız hale gelmişti. Dil politikasındaki bu ‘‘kırılma’’ Kazak milliyetçilerini rahatsız etmektedir ve aktif bir Kazaklaştırma beklemektedirler.

Nazarbayev’in dil politikası ülkedeki dengeleri gözetir bir nitelik arz etmektedir. Kazakçayı ülkedeki Rusça konuşan diğer milletleri rahatsız etmeksizin ilerletmeye çalışmaktadır. Ani ve zora dayalı gerçekleştirilecek bir dil politikasının

---

⁸³Darhan Kaletaev, **Kazakistan, Geleceğe Yol Alan Ülke Ulusal Lider Etkeni**, İstanbul, 2009 s.31.

Kazak olmayanları ülkeye yabancılaştıracağını ve doğuracağı sonuçlarıyla ciddi sorunlara yol açacağını sıklıkla dile getirmektedir. Nazarbayev'in dil politikasının ülkenin demografik yapısını göz önüne aldığı ve gelecek kuşaklara yönelik odaklandığı görülmektedir⁸⁴.

Bağımsızlığın kazanıldığı dönemde % 40 olan Kazak Nüfusu 2006 itibariyle % 54 düzeyine ulaşmıştır. Bu oransal artışa, özellikle 1991-1995 periyodunda ülkedeki Rus nüfusun Rusya Federasyonu'na göçü ve Kazak hükümetinin Çin ve Moğolistan'daki Kazakların Kazakistan'a geri dönmelerini sağlaması bu oranı etkilemiştir.

Kırsal kesimden kentsel bölgelere yönelik Kazak göçü kamusal görünürlüğün daha öne çıktığı kent yaşamda Kazakçanın kullanımında önemli oranda farklılık doğurmuştur. Diğer yandan, başkent Almatı'dan Astana'ya değişmesi Kazakçanın statüsü ve prestiji üzerinde dolaylı bir etkide bulunmuştur.

Astana'nın başkent olarak ilanı sonrası Kazak'ların bölgeye göçü kent nüfus ve demografik yapısında büyük bir değişim oluşturdu. Gerek sokaklarda gerekse devlet dairelerinde Kazaklar'ın çoğunluğu oluşturması sonucu yaygın Kazakça kullanımı Kazakçanın yükselen statüsüne işaret etmektedir.

Nazarbayev, bu demografik üstünlüğü hesaba katarak dil politikasını yetişkinlerden ziyade gelecek kuşaklara hedeflemesi gerektiğini ve Kazakların diğer etnik grupların Kazakça öğrenmesini beklemeden önce Kazakların kendilerinin Kazakça öğrenmeleri ve kullanmaları gerektiğini belirtmiştir. Kazakçanın resmi dil olmanın ötesinde pratikte de hakim dil olması için zamana yayılmış bir strateji izlemektedir.

Demografik üstünlüğün giderek Kazaklar'ın olması, Kazakçanın yavaş da olsa giderek prestijinin artması sonucu Kazakça bilmeyen Kazaklar'ın da Kazakça öğrenmeye başlaması ve etnik fark gözetilmeksizin tüm okullara getirilen Kazakça öğretimi gibi etkenler Kazakçanın birkaç kuşak sonra ülkede net olarak hakim olacağını göstermektedir.

---

⁸⁴ Darhan Kaletaev, **Kazakistan, Geleceğe Yol Alan Ülke Ulusal Lider Etkeni**, İstanbul, 2009 s. 34.

3.2.3. Etniler arası İlişkilerde Devlet Dilinin Statüsü ve Önemi

Kazakistan'da yürütülen politikanın bir diğer önemli öncüllüğü, etniler arası ilişkiler meselesi – devlet dilinin statüsü ve önemi. Kazakistan'da dil politikası farklı etnik gruplar arasındaki ilişkileri yeniden tanımlanmasıyla sonuçlanan birçok konuyu gündeme çıkarmıştır. Gündemdeki konular dilin kendisi ile (Kazakça ile) ilgili olmaktan çok daha fazla şeyi içermektedir. Bir ülkedeki dil politikası milli kimliğin yeniden tanımlanmasına olan ihtiyaç ile doğrudan ilgilidir. Sovyet sonrası dönemde Kazak dilinin sembolik işlevi, etnik Kazakların sembolü olması yönüyle, özel bir önem kazanmıştır. Dil, ülkede yaşayan değişik etnik grupların etnik kimliklerinin ana belirleyicisi olarak görüldüğü için, dil konusundaki düzenlemeler “ana millet” ile diğer etnik arasında net ayrımı belirginleştirerek güçlü bir altyapı oluşturmuştur.

Sovyet döneminde Kazakistan'da Rusların demografik üstünlüğü Kazakların Türk Cumhuriyetleri arasında dil ve kültür olarak en çok Ruslaşan etnik grup olmasına yol açmıştır. Sovyetlerin dil politikasının yanı sıra, göçebe yaşam tarzının ortadan kaldırılması ve Kazak kültürel elitinin (özellikle 1936-1938 döneminde) tasfiyesi, Kazakların dili ve geleneksel kültürü ile ilişkisini önemli oranda zayıflatmıştır. 1980'lere gelindiğinde Kazaklar arasında ana dili kullanma oranının oldukça düştüğü gözlenmiştir. Bu dönemin Kazak aydınları gerçekte Kazakların % 40'ının ana dilini ya hiç bilmediğini ya da çok az bildiğini üzülen dile getirmiştir. Kazakistan'da Kazakça bilen Rus oranı % 1'in altındaydı ki bu oranla Kazakistan tüm Sovyet Cumhuriyetleri içinde Ruslar tarafından yerli dilin en az bilindiği ülke konumundaydı. Kazak aydınların Kazakçanın Rusça karşısındaki konumuna yönelik şikâyetleri ve Kazakçanın geliştirilmesi ve kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik talepleri ancak Sovyetler'in çözülüş sürecinde karşılık bulabilmiştir. Kazakistan, diğer Sovyet Cumhuriyetleriyle birlikte aynı dönemde, 1989'da Kazakçayı “devlet dili” olarak ilan etmiştir. 1993 Anayasası'nda 1989'daki hukuki düzenleme anayasal statü kazanmıştır. Bununla birlikte Anayasada Rusça'ya da “uluslararası iletişim dili” olarak yer verilmiştir. Kazakça ve Rusçanın merkezi ve yerel yönetim kurumlarında resmi dil olarak kullanılacağı belirtilmiştir. Buna rağmen Rus nüfusun çoğunluğu Kazakçanın öne çıkarılmasını Rusça'ya ve Rusça

konuşanlara yönelik bir tavır olarak görmektedir. Rus azınlığın görüşlerini yeni döneme adapte olmakta zorluk çeken Ruslaşmış Kazak aydınları da paylaşmakta, Sovyet sonrası süreçteki statü ve itibar kaybından rahatsızlık duymaya başlamışlardır.

Kazakistan hükümetinin dil politikasını eleştirenler Rusçanın Kazakistan halklarını birleştiren bir dil olduğu, farklı sosyal, demografik ve bölgesel sınırları aşarak tüm yurttaşlar arasında sosyal etkileşim imkânı sağladığı ve ortak iletişim aracı olarak işlev gördüğünü öne sürmektedirler.

Ayrıca, Kazakçanın modern kamusal alan için uygun düşmediğini, Rusça ile kıyaslandığında eğitim ve bilim dili olarak kullanımının yetersiz kaldığını savunmaktadırlar. Bunun diğer tarafını savunan Kazak milliyetçileri Kazak dilinin daha da sık kullanması için zorunlu şartlar uygulanmasını talep etmişlerdir. Hatta bazı gruplar Kazak vatandaşı olmak için Kazakça bilme zorunluluğu getirilmesini talep etmişlerdir.

Nazarbaev'in dil politikası ülkedeki dengeleri gözetir bir nitelik arz etmektedir. Kazakçayı ülkedeki Rusça konuşan azınlıkları rahatsız etmeyerek ilerletmeye çalışmaktadır.

Özgürlüğüne kavuşan Kazakistan Cumhuriyeti'nin devlet dili sorunu incelenmesi Nazarbayev'in en önemli siyasi konularından biri olmuştur. Kazakistan Halklar Kurulu'nun 14. toplantısındaki konuşmasında Nursultan Nazarbayev şunu diyor: "İleride Kazakistan için Kazak dilinin rolü daha da büyüyecektir, bu da doğal bir gelişmedir. Devlet dilini bilmek bireyin rekabet edebilirliğinin önemli bir göstergesi olmaktadır"⁸⁵.

CumhurbaşkanıNazarbayev'in söylediği gibi, devlet dilini öncelikle çocuklara öğretmeli, çünkü belli bir zaman sonra halkın tamamının resmi dili bilmesinin temeli burada yatmaktadır. Bu maksadın gerçekleşmesi için devlet tarafından ciddi çabalar gösteriliyor, bütçeden kaynaklar ayrılıp, normatif ve hukuksal temeller oluşturuluyor. Aynı zamanda Kazakistan Cumhuriyeti başkanı

---

⁸⁵ Kazakistan Halk Meclisi'nin XIV oturumunda N.A. Nazarbayev'in konuşması. 23 Ekim 2008 //www.akorda.kz//

Kazakistan'ın dil konusundaki uygulamalarında her olumsuz etki yaratan nedenleri gözden geçirip gerekli uygulamalar yapılmasına, okullardaki Kazak dilini öğretmedeki daha etkili yöntemler geliştirip, öğretmen kadronun daha da gelişmesine ve Kazak dilindeki kitapların incelenmesine önem verilmesini söylüyor.

Bu nedenle de, " Kazakistan – 2030 " Stratejisinin en önemli yönlerinin birini Nazarbayev Kazakistan halkının ruhani gelişmesi ve üçlü dil politikası olduğunu söylemiştir: "Birinci olarak, "Kültürel Miras" programı çerçevesinde yapılan işleri devam ettirmek ve "Kazakistan halkının ruhani gelişmesi Fonu"nu kurma meselesini incelemek olarak nitelendirmiştir. Fon, halkın kültürel ve geleneksel değerlerini desteklemek amacıyla devlet ve özel sektörlerin işbirliğiyle sürekli takip sistemi oluşturmalıdır. Fon yönetiminin gerçekleşmesi kurumsal yönetim prensibi üzerine kurulmalıdır.

İkinci olarak, "Üçlü Dil" kültürel projesinin kademli gelişmesine başlanmasını teklif ediyor. Kazakistan diğer devletler tarafından halkı üç dilde konuşan yüksek eğitimli ülke olarak tanınmalıdır. Bu diller de: Devlet dili olarak Kazakça, milletler arası ilişkilerde kullanılan resmi dil Rusça ve küresel ekonomiye entegre olmanın kaynağı olan dil İngilizcedir"⁸⁶

Dil konusundaki tüm sorunların kavuşturulduğuna dair iddiada bulunmanın erken olmasıyla beraber bu yönde önemli adımlar atılmış olduğunu belirtmek mümkündür.

Bu izlek Kazakistan Cumhurbaşkanı aşağıdaki şekilde tanımlamıştır: "Biz dengeli dil politikasının gerçekleşmesini sağlayabildik. Kazakistan, Sovyet sonrası memleketlerin içinde bu sorunu toplumsal çatışmasız çözebilen sayılı devletleri biridir. Hepiniz Sovyetler sonrası ortamda böyle sorunların varlığının farkındaydınız. Vatandaşlarımızın arasında özellikle de gençler için devlet dilini benimsemenin doğal süreci başlamış durumdadır. Bu durum, yukarıdan baskıyla değil, halkın kendisinin devlet dilini bilme gereksinimi olan doğal bilinçlilikten kaynaklanarak gerçekleşmektedir. Cumhurbaşkanı gerçek, böyle çaba ve isteğin yıldan yıla daha da

---

⁸⁶ N.A. Nazarbayev. Bağımsızlık stratejisi. – Almatı: "Atamura", 2003.- Sayfa 56.

büyüyeceğine inanmaktadır”⁸⁷. Bu sebeplerden dolayı anayasada 7. babın 1. maddesi “Kazakistan Cumhuriyeti’nde ki devlet dili Kazak Dili”, 2. maddesindeki “Devlet kurumlarında ve yerel yönetim organlarında Rus Dili, resmi olarak Kazak Diliyle eşit kullanılır” denmektedir. 3.maddesinde ise Kazakistan’da yaşayan halkların dillerini kapsayacak şekilde şöyle yazılmaktadır. “Devlet, Kazakistan halkının dillerini öğrenmek ve geliştirmek için ortam oluşturmaya destek sağlar.” Aynı zamanda Kazakistan Anayasası Rus dilini devlet düzeyinde, devlet kurumları ve şirketlerde Kazak diliyle eşit derecede kullanılmasına izin vermektedir. Kimse dilin özelliğinden dolayı hasar görmemelidir; bu devlet başkanının prensip konumudur. Bir diğer husus daha, BM’in çalışma dillerinin biri olan ve uluslararası öneme sahip Rus dilini bilmek, ülkenin rekabet edebilirliğini yükseltecek önemli bir etkidir. Kazakistan da iki dilinde gelişmesi çok önemlidir. Bunu devlet başkanı defalarca söylemiş, “Devlet dilini geliştirirken, Rus dilinin de önemi düşürülmemelidir. Rus dili uluslararası önem taşımaktadır ve bilgi alanını genişletmektedir.

Resmi yazışmalar devlet diline geçti deniliyorsa bu, bütün evrakların Kazakça ve Rusça iki dilde de hazırlanması anlamına gelmektedir. Eğer herhangi bir toplantıda rapor Kazak dilinde yapılıyorsa ve orda bulunanların arasında devlet dilini bilmeyen biri bulunuyorsa eşzamanlı tercüme yapılmalıdır”⁸⁸. Bugün Kazakistan da İngiliz dilinde çok önem verilmektedir. Üç dillilik ülkenin rekabet edebilirliğinin önemli göstergelerinden biridir.

Kazakistan cumhuriyeti yöneticileri, ülke sınırı içinde yaşayan milletlerin kendi dillerini geliştirmesine önem vermektedirler. Bu çerçevede, ulusal- kültürel birlikler tarafından dil kurslarının organize edilmesi ve etkin çalışmasının sağlanması yönünde Kazakistan Cumhuriyeti hükümeti birçok çalışmalarda bulunmaktadır.

---

⁸⁷N.A.Nazarbayev, Kazakistan Halk Meclisi’nin XIV oturumun konuşmasında. 23 Ekim 2008. //www.akorda.kz//.

⁸⁸ N. A. Nazarbayev’in Kazakça bilen Memurlar ve Ulusal şirketlerin toplantısındaki konuşmasında. 13 Aralık 2006.//www.akorda.kz//.

Devlet başkanın sözüyle, bu: “etnik ve kültürel eğitim ağı Kazakistan halkının Asurca gibi çok nadir rastlanan dilleri de dâhil olmak üzere tüm dilleri kapsamaktadır”⁸⁹.

3.2.4. Kazakistan’da Yaşayan Farklı Millet Temsilcilerin Konsolide Edilmesinde Dinin Rolü

Din her toplumun ihtiyacıdır. İnsanları manevi yönden sesleyen unsur dindir. Dinsiz hiç bir toplumun, sistemin, uzun müddetayakta duramayacağını Kazakistan, kendi tecrübelerinden bizzat yaşamıştır. Bütün dinler, insanların mutluluğu için, insanlığa doğru yolu göstermek için vardır. Din insanlara barış, samimiyet, uzlaşma ve hoşgörü aşlar ve rehberlik eder.

Günümüzde dünyada dört binin üzerinde farklı dini akım türü mevcuttur. İlk bakışta çok çeşitlilik sevindirici bir durumdur, zira inançlı bir insan yüksek ahlaki değerlere sahip olmalıdır. Fakat ne yazık ki, her daim istenildiği gibi olmuyor. Yoksulluk altında ezilen, katlanılmaz koşullarda bulunan insanlar çıkış yolunu sadece dinde değil, bir nevi protestoya dönüşen en uç tezahürlerinde arıyorlar. Bununla birlikte tüm dünyada yönelimlerinin kestirilmesi çok güç olan çeşitli kült, tarikat ve “dini” terör örgütleri çoğalmaktadır. Bu dini yanlış tanıtmakla ve yanlış uygulamakla ortaya çıkan bir durumdur. Din, dünyanın nüfusunun yanı sıra devletlerin bütünlüğü için ciddi tehdit oluşturan günümüzdeki bölgesel ihtilaflarda etkili rol oynamaktadır.

Belirtilen şekildeki istikrarsızlık ortamda Kazakistan bir nevi diyalog meydanı konumundadır. Bunun en çarpıcı örneği, 40’ın üzerinde farklı din temsilcileri, ayrıca 130 etnik grup temsilcilerinin bir arda barış ve birlik içinde yaşıyor olmasıdır. Kazakistan tarihi boyunca daima çeşitli dinlerin, Doğu ve Batı kültür ve uygarlıkların buluşma ve diyalog yeri olmuştur.

---

⁸⁹N. A. Nazarbayev’in, Kazakça bilen Memurlar ve Ulusal şirketlerin toplantısındaki konuşmasında. 13 Aralık 2006.//www.akorda.kz//.

Kazakların nesilden nesle miras bırakılan kültürel-etnik geleneklerinden manevi hoşgörü şimdi ve gelecekte barışın korunması için gerekli zemini oluşturmaktadır. O yüzden Kazakistan'da yaşayan farklı millet temsilcilerinin konsolide edilmesinde dinin rolü çok önemli ve büyük bir fonksiyonu var olduğunu söyleyebiliriz.

Ruhani evrenselliğin yanı sıra, uluslararası işbirliğini sağlayacak gerçek bir merkezdir. Dinamik ve bazen karmaşık değişikliklere sürekli uğrayan dünyanın için ahlak temeline dayanan dini geleneklerin paha biçilmez önemi vardır.”

Devletler ve dini birlikler arasındaki karşılıklı ilişkilerin Kazakistan modeli öncelikle inançlı insanların hak ve özgürlüklerine saygı, kamusal ve dini çıkarların dengede tutulması, ortaklık ilişkileri ve karşılıklı anlayış için çabalar gibi demokratik ilkeler üzerinde kuruludur. Kazakistan'da Devlet Başkanı'nın öncelik ile 45 ülkeden 70'in üzerinde heyetin katılmasının beklendiği “İnsanlığın seçimi barış ve birlik” sloganı altında dünya ve geleneksel din liderlerinin IV. kurultayı toplanıyor olması tesadüf değildir. N.A. Nazarbayev'in fikrine göre, ortak sorunlar ve bir birleri hakkında kesin bilgiler üzerine dayalı dünya ve geleneksel din liderleri arasındaki diyalog karşılıklı işbirliği için geniş perspektifler açacak ve baskı, fanatizm, aşırıçılık ve terörizm gibi günümüzün tezahürlerini önlemeyi sağlayacaktır. Kurultay çerçevesinde 4 güncel tematik bloğun görüşülmesi öngörülmektedir: “İstikrarlı gelişime ulaşmak için din liderlerinin rolü”. Bu konunun gündeme alınması, devletlerin temsil ettiği dünyanın halen uzun vadeli ve stratejik olarak belirlenmiş girişim ve gelişim programına sahip olmamasına dünya ve geleneksel din liderlerinin kayıtsız kalmaması gereğine bağlıdır⁹⁰.

Eğemen Kazakistan'ın kurulduğu ilk günlerden başlayarak, ülkenin dinler arası diyalogunun merkezinde kendi aralarındaki işbirliğiyle ülkedeki dinler arası ilişki ve dengeyi sağlayan iki önemli din; İslam ve Ortodoksluk bulunmaktadır.

---

⁹⁰ Nursultan Nazarbayev'in, Dünya ve geleneksel dinleri Kongresinin Konuşması. 23 Eylül 2003 //www.akorda.kz//.

Kazakistan Hükümetinin belirlediği stratejik çizgiye göre, din ve devlet ayrılmıştır, fakat ülkenin iç ve dış politikalarında devlet tarafından dini etken de göz önünde bulundurmaktadır. Kazakistan cumhurbaşkanı Nazarbayev'in Kazakistan toplumunun uyumlu yaşama ulaşabilmesindeki dinin etkisine verdiği önem Dünya Geleneksel Din Liderleri Kurulu'nun kurulması olarak yansımıştır. Bu Kurul'ya dünyanın en yetkili dini temsilcileri katılımı sağlamışlardır.

Dünya Dini Liderleri Toplantısı'nın sonucu olarak, dini diyalogun temelini Kazakistan yönetimi tarafından başarıyla gerçekleştirilen barış ve hoşgörü prensibi üzerine kurulacağını vurgulayan bir takım resmi metinler imzalanmıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı dünyadaki durumu objektif değerlendirerek, ülke topraklarında yaşayan etnik gruplar arasındamevcut kültürel, medeni ve dini farklılıklara ideolojik ve siyasi biçim vermeden medeniyetlerin hoşgörü ile kavuşması gerektiğini düşünmektedir.

Nursultan Nazarbayev'in görüşüyle, gittikçe sayısı çoğalan etnik ve dini özellik taşıyan yerel ve bölgesel çatışmalar ortamında dinin, hümanizmin fikirlerini barındıran ve dünyaya dağıtan uluslararası işbirliğini sağlayacak kurum olmasının önemi büyümektedir.

Kazakistan'ın barışı modeli Nursultan Nazarbayev tarafından böyle şekillenmektedir: 'Çok çeşitlilikte ve çok uluslulukta birlik'⁹¹

Etniler arası ve milliyetler arası uyumu sağlamak için yapılan stratejinin gerçekleştirilmesindeki anahtar rolü Kazakistan halkının birleşme prensibi oynamalıdır. Kazakistan halkları kurulunun 14. dönem toplantısında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in belirttiği gibi: 'Tarihin farklı dilimlerinde, özellikle de baskı dönemlerinde, Kazaklar kendi topraklarında birçok milletin temsilcilerini kabul edip, onlara kardeşlik desteği göstermişlerdir. Kazak halkı her

---

⁹¹Nursultan Nazarbayev'in, Dünya ve geleneksel dinleri Kongresinin Konuşması. 23 Eylül 2003 //www.akorda.kz//.

zaman entegratör olmuştur ve gelecekte de halkın pekiştirilmesinin merkezi olarak kalmalıdır”⁹².

Kazakistan milletinin temel değeri, yönetim tarafından etnikler arası barışı sürdürebilen sorumluluk ve hoşgörülük olarak tanımlanmıştır. Fakat etnikler arası ve kültürel arası uyum ve barışı sağlayabilme konusundaki açık başarılarla rağmen bu konuda gerçekleştirebilecek daha da önemli potansiyeller unutulmamalı. Dinler arası ve etnik gruplar arası birlik modelinin statik olmadığını, Kazakistan iç gelişmelerinin özelliklerine bağlı olarak dinamik gelişmesi gerektiğini unutmamak lazım.

Bu strateji küçük veya büyük tüm milletlerin çıkarını hesaba alarak ülkedeki genel etnik grupların arasındaki ilişki dengesini desteklemek şeklinde tanımlanan değişmez temele dayanmaktadır.

Bütün bunların dışında, Kazakistan’da etnikler arası uyumun sağlanabilmesinde devlet başkanı N.A. Nazarbayev’in çok katkısının olduğunun halk tarafından da kabul edildiğini de söylemek ve desteklediğini de belirtmek gerekiyor.

Kazakistan Cumhurbaşkanı’nın; ülke topraklarında yaşayan etnik gruplar arası uyumu oluşturulmasındaki rolü büyüktür. Nursultan Nazarbayev’in stratejik siyaseti Sovyetler sonrası ortamda çok uluslu ülkede barış ve istikrarı sağlayacak uzun vadeli proje hazırlanmıştır. Bu projenin pratikte uygulanmasının sonuçları, toplumdaki etnikler ve milliyetler arası dengeyi temin etmeye ve Kazakistan halkının kalkınma yolunda milli ve dini inancına bakılmaksızın her vatandaşın hak ve özgürlüğünü korumaya yönelik önlemler şeklinde hayata geçmiştir.

Günümüzde Kazakistan, ülke nüfusunun çoğunluğunun benzer yargılarının oluşmasını, bilhassa hoşgörü çerçevesinde etniklerarası ve dinler arası birlik ve karşılıklı saygının geliştirmesini sağlayacak farklı kültür ve uygarların barış içinde varoluşları alanında zengin, tarihsel olarak paha biçilmeyen deneyime sahiptir. Bundan dolayı Nazarbayev daima, Kazakistan’ın etnik –kültürel ve dini çeşitliğinin Kazakistanlılara diğer halklarla paha biçilmez kültürel değerlerini paylaşım olanını sağlayan tüm toplumun ortak değeri olduğunun altını çizmektedir.

---

⁹²N.A.Nazarbayev’in, Kazakistan Halk Meclisi’nin XIV oturumunda konuşmasından. 23 Ekim 2008. //www.akorda.kz//.

3.3. Kazakistan Halkı Asamblesi Kuruluşu ve Amaçları.

SSCB'nin feshi ile dünya jeopolitiğinde yarım yüzyıllık soğuk savaş dönemi bitmiştir. Soğuk savaşın bir tarafını oluşturan Sosyalist bloğun coğrafyasında etnik ve dini çatışmalar dünyayı sarsan ve etki alanına sokan yeni bir savaş döneminin başlangıcıydı. Bütün Sovyet toplumlarını kapsayan ekonomik ve demografik kaynaklı sorunların yanında etnik ve dini kökenli çatışma alanları da kendi egemenliğini kuran devletlerde görülmüş, görülmeyenlerde de bu potansiyel var olmuştur.

SSCB'nin önemli bir ülkesi olan Kazakistan çok kültürlü bir sosyolojik yapıya sahip olmasına rağmen, ülkede Etno-kültürel ve dini farklılıklardan kaynaklanan çatışmalar yaşanmamıştır. Kazakistan etnik çatışmanın beklendiği bir ülkediydi ve bunun sebebi de yüz otuzdan fazla olduğu etnik-dini farklılığın varlığıydı. Kazakistan'ın demografik yapısındaki çeşitlilik üzerine kurgulanan bu karamsar öngörülerin tutmasında birbirine bağımlı pek çok etken var.

Bunlar: Nursultan Nazarbayev'in ilk dönem Rusya yanlısı veya SSCB'den ayrılmak istemeyen bir görüntü çizmesi en azından Rus topluluğu üzerinde Kazakistan'a psikolojik bir aidiyet duygusunu pekiştirmiştir. Rusçanın resmi dil olarak kabul edilmesi gibi politik tercihler de bu mensubiyetin kabul edilmesinde etkili olmuştur.

Farklılıkları temelinde örgütlenmiş olan grupların kurmuş oldukları dernek, vakıf, federasyon gibi sivil toplum örgütlerinin Kazakistan Halkları Asamblesi adıyla birleşmeleri ve doğrudan Cumhurbaşkanına bağlı bir kurulu işlevi görmesi de etnik ve dini farklılıkların çatışma ihtimallerini ortadan kaldıran unsurlardır.

İlk adıyla Kazakistan Halklar Asamblesi Kazakistan'daki farklı etnik ve kültürel grupların, grup değerlerini bir çatı altında birleştirilmesiyle meydana gelmiştir. KHA, bir yandan bütün farklılıkların tanınırken aynı zamanda bütüncül Kazak kimliğinin birleştirici karakterinin zenginleştirilmesi, gibi işlev görmektedir. Başka bir işlevi de etnik ve dini farklılıkların siyasal alanda tanınması görüntüsü yanında Kazak dili üzerinden bir meşruiyet sağlamaktır.

KHA temel teşkil eden örgütler SSCB döneminden başlayarak farklı zaman dilimlerinde kurulmuşlardır. Kazakistan'ın bağımsızlığı sonrası Nursultan Nazarbayev'in girişimleriyle, çok kültürlü dokuyu korumak amacıyla, 1 Mart 1995 yılında Kazakistan Halkları Asamblesi kurulmuştur.

Resmi olarak kurulmasından önce de böyle bir kuruma gereksinim duyulduğu Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından dile getirilmişti⁹³. Nazarbayev, KHA'nın kuruluş gerekçesine şöyle açıklamıştır: "Kazakistan 'da çoğunluğu oluşturan Kazak ve Rusların hak ve hukukları yazılıp çizilir de, niye diğer yüzde yirmiyi oluşturmakta olan milletler göz ardı edilir? İşte Kazakistan Halkları Asamblesi bu eksiklikleri telafi etmek üzere kurulmuştur"⁹⁴.

Asamble'nin etkin bir kurum haline gelişi 2002 yılında devlet başkanın buyruğuyla gerçekleşmiştir. Buna göre Asamble Cumhurbaşkanlığına bağlı tüzel kişiliğe sahip olmayan kuruma dönüşmüştür. Kurumun amacı, işlevi, statüsü, stratejisinin belirlenmesiyle siyasi ve toplumsal alandaki konum da değişmiştir. Bu kurum fiili olarak devlet başkanına ve hükümete ülkedeki etnik kümelerin yönetime etkin katılımının sağlanması, sorunlarının belirlenmesi, çözümlenmesi ve çözüm yöntemleri konusunda danışmanlık işlevi görmeye başlamıştır. Yani Kazakistan'ın çok kültürlülük politikalarını uygulanmaya düzenlemesinde önemli bir işlev üstlenmiştir.

KHA'nın kuruluş gerekçesi, "Devletin milli siyasetinde etki eden, ülkenin bütün bölgelerinde de görevi yerine getirmeye çalışan bir kurumdur. KHA'nın amacı, Kazak halkının birleştirici rolüne bağlı olarak Kazakistan vatanseverliği, Kazakistan halkının vatandaşlık ve manevi-kültürel ortaklığı temelinde Kazakistan vatandaşlığını eşit ve rekabet gücü olan milletleşme sürecinde de Etnikler arası sözleşmeyi işler kılma"⁹⁵.

---

⁹³ www.akorda.kz/ Kazakhstan The Assemble of Peoples of Kazakhstan 2000.

⁹⁴ Tokul Şakuzadaulı 2000 s. 244.

⁹⁵ Egemen Kazakhstan gazetesi 2008.

KHA'nın temel görevleri:

- Etnik grup ilişkilerinde organları ile sivil toplum örgütleri arasında olumlu bir ilişki biçimi oluşturmak, toplumda etnik gruplar arası münasebeti ve toleransı daha ileri derecede güçlendirmek için ortam hazırlamak.
- Halk birliğini güçlendirmek, Kazakistan toplumunun temel oluşturucu değerleri boyunca toplumsal sözleşmesi korumak ve geliştirmek.
- Toplumdaki ekstremizm ve radikalizm tezahürleriyle insan ve yurttaş haklarına ve özgürlüklerine karşı baskı oluşturmaya yönelik hareketlere karşı devlet kurumlarına yardımcı olmak.
- Vatandaşların demokratik değerlere dayanan siyasi-hukuki kültürünü oluşturmak.
- Asamblenin amacı ve görevlerine ulaşmak için Etno-kültürel ve ayrıca toplumsal derneklerin arasında işbirliğini sağlamak.
- Kazakistan halkının milli kültürünü, dilleriyle geleneklerini ilerletmek, korumak ve geliştirmektir.

Asamblenin Görevlerinin ilkeleri:

- -İnsan ve vatandaşlık hakları ile özgürlüklerin üstünlüğü.
- Halk ile devletin menfaatlerinin üstünlüğü.
- -Soyuna, milletine, diline, dini ilişkilerine, inançlarına veya herhangi bir özel konuma bakmadan, insan ve vatandaşlık hakları ile özgürlüklerinin eşitliği.
- Asamble üyelerinin eşit hakları ve bünyesindeki işlevi için özgür sorumluluğu.

Asamblenin İşlevinin temel İstikameti

- Resmi 'millet siyasetini' hazırlama ve icraata geçirmede yardımcı olmak.
- Kazakistan vatanseverliğini inşaada yardımcı olması
- Resmi dili ve Kazakistan halkının diğer dillerini geliştirmesi
- Etnik gruplar arasındaki sanat siyasetini geliştirmek.
- Demografik ve göç alanındaki önerilerin hazırlanması ve uygulamaya sokulmasına katılmak.

- Kazakistan'da ve yabancı ülkelerde, etnik gruplar ve inançlar arasındaki uyumun Kazakistan modelini propaganda etmek.
- Etnik gruplar arasındaki sözleşmeye ulaşmak için eğitim ve basın işlerini gerçekleştirmek.
- Etnisiteler arasındaki ilişkilerin durumu, resmi dil ve Kazakistan halkının diğer dillerinin korunması alanında gözlem yapmak.
- Devletin milli politika projelerinde Sosyo – politik araştırmalar yapılırken yardımcı olmak.
- Yabancı ülkelerdeki Kazak diasporasına ana dilinin, kültürünün ve milli geleneklerinin korunması ve geliştirmesi, onun tarihi vatan ile bağlarının güçlendirilmesi meselelerinde destek vermek.
- Etnik gruplar arasındaki anlaşmazlıklar ve çatışmaları düzenlemek, kavga ortamlarının oluşmaması yönünde çalışmalar hazırlamak ve uygulanabilir çözüm önerilerini icraata koymak ve çözümün bir parçası olmak.
- Etno – kültürel toplumsal derneklere rehberlik, örgütlenme ve hukuki yardım göstermek.
- Etnik ilişkiler meselesi boyunca devlet kurumları ve sivil toplum örgütlerinin arasındaki diyalogu içeren seminerler, konferanslar gerçekleştirmek ve başka çalışmalar da yapmak.
- Etnik gruplar ve inançlar arasındaki sözleşmeyi kapsayan meseleler boyunca sivil toplum örgütleriyle ve uluslararası örgütlerle karşılıklı çalışmalar yapmak.
- Kazakistan'daki etnik grupların tarihi vatanlarıyla arasındaki ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda yardımcı olmak.

Etnik gruplar arasındaki sözleşmeye yardımcı olan ve Kazakistan Cumhuriyeti yasalarına karşı gelmeyen özgün bir hizmettir⁹⁶.

KHA, devlete bağlıdır. Cumhurbaşkanı asambleyi kurar ve örgütler. İşlev alanını belirler. Asamblenin başkanını ve diğer yöneticileri atar veya görevden alır.

---

⁹⁶ Egemen Kazakhstan gazetesi 2008.

Asambleyi toplantıya çağırır. Kazakistan'ın ilk başkanı Asambleyi ömür boyu yönetme yetkisine sahiptir.

Asamblenin en önemli görevi Cumhurbaşkanına kendi alanında danışmanlık yapıp etkin projeler geliştirmesidir. Buna bağlı olarak Ruslar, Özbekler, Uygurlar gibi bir bölgede yoğunluk sağlayabilmiş topluluklar ana dilde eğitim veren okullar açmaktadırlar. Ana dilde kitap, dergi, gazete, broşür çıkarılmaktadır. Radyo ve televizyon yayını yapabilmektedir, konserler düzenleyip konferanslar vermektedirler. KHA'ya bağlı sivil toplum örgütleri kültür merkezleri açmaktadır, tiyatrolar oluşturulmaktadır, halk oyunları çalışmaları yürütülmektedir. Nevruz bayramı da halklar arası dostluk bayramı olarak kutlanılmaktadır. Halklar hem kendi aralarında hem de diğer etnik gruplarla birlikte festivaller, şöenler düzenlemektedirler⁹⁷.

Mevcut ulusal ve bölgesel sivil toplum örgütlerinden oluşan Asamble'de 382 üye vardır. Kazakistan'daki etnik grupların kültürlerini, dillerini, geleneklerini korumak ve geliştirmek için kurulan STÖ'ler sayısı 800'den fazladır. Bunun 38'i ulusal düzeydedir. 15 dilde gazete ve dergi çıkarılmaktadır, 8 dilde radyo ve 7 dilde de televizyon programları yapılmaktadır. Özbek, Tacik, Uygur ve Ukrayna dillerinde eğitim- öğretim yapan 88 okul mevcut. 108 okul da 22 etnik grubun dili özel ders olarak okutulmaktadır. Ayrıca yetişkinler için 30 etnik grubun dilinde eğitime imkân tanıyan 195 gece okulu, hafta sonu kursları ve dil kursları açılmıştır. Kazak Rus tiyatrolarının dışında Kazakistan'da dört ulusal Özbek, Uygur, Kore, Alman tiyatrosu daha var. Her yıl onlarca kitap mevcut çeşitli etnik grupların dillerinde ve yayınlanmaktadır. Nevruz ve 1 Mayıs Kazakistan halkının birliği bayramı olarak gelenekleşti⁹⁸.

---

⁹⁷ KHA'nın etkinlikleri hakkında düzenli olarak bilgi "Halklar arası dostluğun pekiştirilmesi" KHA sitesi www.kaz.assemble.kz

⁹⁸ www.akorda.kz/ Kazakhstan The assemble of peoples of Kazakhstan. 2010: 234 -235: Kunkacayev 2004.

3.3.1. Kazakistan Halk Asamblesi Toplumsal ve İdeolojik İşlevi

Kazakistan Halk Asamblesi sivil toplum örgütlerinden müteşekkil bir üst örgüttür. Kazakistan'da STÖ'den müteşekkil bu yapı siyasi iktidar tarafından desteklenmektedir. Desteklenmesinden ziyade son düzenlemelerle devletin bizatihi bir parçası haline gelmiştir. KHA ülkenin demografik yapısındaki etnik ve dini çeşitliğe göre istikrarlı bir siyasi ve toplumsal düzen tasarlar. Asamble'nin uluslararası siyasi güç odaklarının iç siyasete müdahalesini engellemek gibi bir işlevi olduğunu da belirtebiliriz.

Kazakistan bir ulus devlettir ve her ulus devlet gibi demokratik kurumlaşmaların etkili olduğu ve amacına uygun işlerlik kazandığı bir siyasi formdur. Ulus devletin dayandığı toplumsal ve kültürel zemin millet olgusudur. Bu millet ise özsel bir çerçevede değil siyasi-hukuki bir yurttaşlık kurumu ile varoluş çerçevesini çizer. Bu noktada Kazakistan ortak bir kültürün yaratılması ve ortak bir yaşam alanının inşasında bu sivil toplum örgütlerinin stratejik bir önemi ve işlevi vardır.

Eğitim alanından kitle iletişim araçlarına, kültürel üretim mekanizmalarından sosyal alana çok geniş bir çerçevede etnik kümeler, kendi kimliklerini ifade etmektedir, geliştirme imkânı bulmaktadır ve farklılıklarını tanıtabilmektedirler. Bu etnik, dini ve kültürel grupların Cumhurbaşkanlığı gibi devletin en üst düzeyinde tanınması ve politika belirleyici bir konumda yer alması kimliklerin siyasallaşmasını engellemekte ve kendi mecrasında varlıklarını korumalarını sağlamaktadır. Böylece sosyo-politik ve kültürel bütünlüğün etnik kültürel nitelikli alt kimliklerce zayıflatılmasının önüne geçilebilmiştir.

Kazakistan Halkı Asamblesi 820'den fazla etnik-kültürel birliklerin bütünlüşerek, toplumsal hoşgörünün anahtar unsuru olarak, devlet ve sivil toplumu bir araya getirmektedir. Bu kurumsal yapı birnevi halk diplomasisi görevini üstlenmektedir.

Asamblenin 9 temsilcisi Parlamento Meclisinde etnik grupların çıkarlarını temsil etmektedir. Daha önce bahsedildiği gibi etnik grupların dillerinde eğitim verilmektedir. 195 etnik eğitim merkezi ve dil okulu açılmıştır.

Milli tiyatrolar çalışmaktadır. 35 etnik basın organı hayatını devam ettirmektedir, bunlar 11 dilde yayın yapmakta. Bunların birçoğu devlet bütçe tarafından finansmanı sağlanmaktadır. Asamble bünyesinde Gazeteciler Kulübü de faaliyet göstermektedir. Bu kulüpetnisiteler arası gelişmeleri gündeme getirmektedir. Ayrıcaetnisiteler arası ilişkileri irdeleyen ve analizini yapan etnisiteler arası ilişkileri araştırma merkezi de faaliyet göstermektedir.

Kazakistan'ın takip ettiği çok kültürlü yapıyı gözeten politikalar neticesinde ana dilde eğitim veren okullar da varlığını korumaktadır. Anadilde eğitim veren okullar ve anaokullarında Kazakçanın da devlet dili olarak okutulması politik, toplumsal ve kültürel bütünleşme açısından önemli bir işlev görmekle birlikte Kazak kimliğinin üst siyasal kimlik olması sürecinde de belirleyici bir rol oynamaktadır.

Kazakistan Halkları Asamblesi'nden Kazakistan Halkı Asamblesi'ne dönüşümün çoğul ekinin kaldırmasının ötesinde bir anlamı vardır. 26 Nisan 2002'de Cumhurbaşkanı'nın yarlığıyla "Halkları" ve "Halklarının" sözleri "Halkı" sözüyle değiştirilmiştir. Böylece orta vadeli bir strateji olarak 2011 yılına kadar "Kazakistan Halkları Asamblesi'nin " Kazakistan Halkı Asamblesi" olarak planlanmış ve değiştirilmiştir⁹⁹. Mevcut çok kültürlü yapının korunarak bir milletleşme süreci yani toplumsal-kültürel entegrasyon Kazakistan örneğinde başarıya ulaşmış gibi görünmektedir. Bu yeni milletleşme hem modernleşme dinamiklerinin başarıyla görünürlük kazanırken hem de post-modern siyasal ve toplumsal tanımlamalara uygunluk göstermektedir.

Kazakistan halkı ve Kazakistan vatanseverliği gibi tanımlamalar uygulanan çok-kültürlülük politikası göz önünde bulundurulduğunda, biçimsel niteliktedir. Son kertede politikanın amacı Kazak kimliğinin ana damar olduğu bir milli kimlik yaratmaktır. Etnik kümelerin tarihi vatanlarıyla olan bağın korunması ve

---

⁹⁹www.akorda.kz. Kazakhstan The assemble of peoples of Kazakhstan/ on making amendmets and additions to the degree 586. 2010

geliştirilmesi ilkesi asimilasyoncu bir yaklaşım reddi olarak yorumlanabilir. Böylece ülkedeki etnik grupların sadakat derecesi geliştirilebilmektedir.

Çünkü psikolojik boyutu güçlü olan bu yaklaşımda ülkeye sürgünle, işgalle ve sömürge politikalarının zorunlu sonucu olarak gelen kişi ve grupların kendi geçmişleri, ülkeleri, vatanlarıyla bağları canlı tutulmaktadır. Böylece gitme ve kalma özgür iradenin bir tercihi olarak durmaktadır. Kalanların ise kendi tarihsel kimliklerini koruma hakkı ve özgürlüğü olduğu vurgulamakta ise de dile getirilmeyen işlevi mevcut siyasi ve kültürel sisteme de itirazı sınırlanabilmektedir, uyumu zorunlu kılınabilmektedir.

3.4. Uluslararası arenada Kazakistan.

Kazakistan'ın dış siyasetinin en önemli kaynaklardan biri, uluslararası meydana Kazakistan Cumhuriyeti'nin ulusal liderinin muazzam otoritesi, onun başkan statüsü ve birçok dünya çapındaki karmaşık problemlerin çözümünde hakemliğidir.

Kazakistan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazandığı günden itibaren kendi egemen, otonom memleket statüsünü dış güçlere karşı savunup gelmektedir.

Bu rolü almak için ilk adımlar SSCB'nin çöküşünden sonra Kazakistan sınırları içinde kalan nükleer silahlardan gönüllü olarak vazgeçmesi 1993-1994 yıllarda atılmıştır. Bu tarih açısından önemli kararın alınmasının başlatıcısı Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev olmuştur ve bununla ilgili olarak "Kazakistan'ın nükleer silahsızlanması, daha güvenli gelecek kurmanın evrensel modelidir"¹⁰⁰.

Son yıllarda Kazakistan'ın dünya toplumundaki önemi daha da büyümüştür. Fakat bununla beraber, sistemdeki riskleri de büyümüştür. Son yıllar, dünya toplumundaki güvenlik sisteminin tamamında çelişkili denemelerden geçme dönemi olmuştur. Kosova'daki ve Güney Osetya etrafındaki olaylar, Sovyet sonrası

---

¹⁰⁰ "Nükleer silah tehlikesini azaltacak üstünlük" Fonu'nun toplantısındaki N:A: Nazarbayev'in konuşmasında. Eylül 2006. www.akorda.kz

ve onun dışındaki alanlarda mevcut uluslararası güvenlik mekanizmaların çoğu etkinliğini kuşkuya düşürmüştür.

Uluslararası uzmanlar, merkezinde doğal kaynaklar için, etniler arası ve din mücadelenin olacağı yerel çatışmaların meydana gelmesi ihtimalinden çok söz etmeye başladılar.

Dünya arenasındaki ‘‘eski oyun kuralları’’ maziye gömülürken, aynı anda bunların yerine yeni, daha adil ve uygun uluslararası diyalog şartlarının gelmediği bellidir. Bu durumun başlıca sebebi de dünyanın çok kutupluluk temeline dayanan yeni devire girdiği gerçeğini görmek istemeyen dünya Liderlerinin aşırı hırsından kaynaklanmaktadır.

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in liderliğinde uluslararası ortamda küçük ve büyük devletlerle yeni, eşit ve adil şartlarda karşılıklı ilişkide bulunabilme ye yönelik çalışmalara başlamıştır. Bunu en büyük örneği de Kazakistan’ın yürüttüğü Asamble örneğinde etniler arası uyum ve birlik politikası. 130 fazla milleti ve etnosu bir çatı altında barış içinde barındıran Kazakistan Cumhuriyeti bu milletlere sahip çıkıyor her türlü gelişmelerine katkı sağlıyor ve her millet temsilcilerin kendi anavatanlarıyla ilişki kurmayı ve geliştirmeyi destekliyor. Dünyanın siyasi liderleri arasına giren Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in siyasi bilgeliği ve Kazakistan Cumhuriyeti’nin dış politikasının temeli olan çok yönlülüğü sadece sözde değil pratikte degerçekleştirilebileceği tekrar ispatlanmıştır.

Çok yönlülük ve yararcılık, 21 yüzyılın zor ve karmaşık içinde kendi egemenliğini koruma hevesi ile beraber, Kazakistan yöneticilerin, çatışmalı durumlarda tek çözüm niteliğinde ‘‘diyaloga teşvik’’, adil kararlar çıkartmasürecine katkıda bulunma isteğidir. Kazakistan Cumhuriyeti’nin dış politikaya ait tüm önemli girişmeleri bu yöndedir.

N.A. Nazarbayev, defalarca vurguladığı gibi, dünyada adil düzene ancak karşılıklı saygı ve toplu sorumluluk prensibi aracılığıyla ulaşılabilir¹⁰¹. Bu esaslar

---

¹⁰¹ Uluslararası Avrasya entegrasyon forumunda Nazarbayev’in konuşmasında. 18-19 Haziran 2004. //www.akorda.kz//.

evrensel siyaset düzeyinde olduğu gibi, Sovyetler sonrası bölgeler düzeyinde de gerçekleşmektedir.

Dış siyasette çok yönlülük prensibine dayanarak, Kazakistan, ‘büyük oyun’ a katılan ülkelere karşı bağımsızlığını koruyabilmiştir. Kazakistan, Rusya, ABD ve Çin başta olmak üzere dünyanın en büyük güç merkezleriyle uyumlu işbirliği kurabilmiştir.

Uluslararası sistemde N.A.Nazarbayev’in stratejisi: her şeyden önce, dünyanın en önemli güç merkezleriyle çok veya iki taraflı karşılıklı anlaşmalar yapma çerçevesinde gerçekleştirilen özel işbirliği biçimidir.

Nursultan Nazarbayev, Kazakistan’ın dış politikasının başlıca üstünlüklerinin birinin Rusya Federasyonu ile olan ortak ilişkiler olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda, çok yönlü politika ve yararcılık, Kazakistan’ın diğer dünya liderleriyle ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.

Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev’in stratejik düşünme tarzı, nükleer silahlardan arındırılmış Kazakistan’dan nükleer silahlardan arındırılmış Avrasya kıtasına kadar, Kazakistan Cumhuriyeti’nin derince düşünülmüş, her bakımdan ölçülmüş, sorumlu dış siyasetinin oluşmasında açıkça kendini göstermiştir. Daha dün gerçekleşmesi mümkün olmayan hayaller ve hayalî düşünceler, ulusal liderin tutarlı ve sabit konumu sayesinde yavaşça gerçekleşmeye başlamıştır.

Nursultan Nazarbayev’in Kazakistan Cumhurbaşkanı olarak gerçekleştirdiği faaliyetlere Rusya ve ABD gibi dünyaca büyük devletlerin liderleri hak ettiği değeri vermiştir. Nazarbayev politikası Kazakistan’ın uluslararası alanda yeni yüksekliklere ulaşmasında en önemli koşullardan biridir.

Sonuç

Kazakistan Cumhuriyeti bağımsızlığını kazanalı 24 yıl oldu ve bu zaman içerisinde zor günler geçirdi. Buna rağmen bugün Kazakistan gurur duyabilecek sonuçlar elde etmiştir.

Bağımsızlığın kazanılması, bütün toplum hayatında ve aynı zamanda Kazakistan'ın her bir bireyi için çok önemli bir olaydır. Bağımsızlıktan bu yana Kazakistan Cumhuriyeti zor bir yolu arkada bırakmıştır. Sovyet Cumhuriyeti'nden Kazakistan, giderek iç ve dış politikada kendi çıkarlarını savunabilen etkili bir bölgesel güç haline gelmiştir. Uluslararası alanda tarafından Kazakistan algısı çok büyük bir şekilde değişmiştir.

Zor günlerden ülkesini başarıyla ve savaşız kurtarabilen, siyaset ortamında ülkesinin çıkarlarını savunabilen dünyanın önde gelen politikacılarından biri Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Aбіşulı Nazarbayev olmuştur.

Hızlı değişen dünyada Kazakistan'ın rolü de değişmektedir ve Kazakistanlıların rolü de değişmektedir. 1991 yılında Sovyetler Birliğinin çöküşü ve Kazakistan'ın dünya siyasi haritasında ortaya çıkışı zamanında ve gelecekteki nesil Kazakistan devletinin şeklini belirleyecektir.

Yeni nesil daha eski Sovyet deneyiminden, birçok kalıplaşmalardan ve yönelimlerden uzak olup, kendi fikir ve alışkanlıklarında bağımsızdır. Bu genç nesil, Kazakistan'ın yurtseverlik fikrinin yüksek ruhu ile yetiştirilmiş ve dünya görüşleri temelinde aile ve insan bireyine karşı saygı, devlet ile toplumun iyiliği için çalışma hevesi yatmaktadır. Etnik uyumluluk, siyasi istikrar ve rekabet gücü olan ekonomi temelleri atılırken bu gençler, ülkesi ile birlikte zor günlerinden geçmiş, sorunlu yılların üstesinden gelerek hayatın "ilkokul" derslerinden geçmiştir.

24 yaşındaki nesil için, basit çözümler olmayacak yeni hayata başlamanın zamanı gelmiştir. Devletin, toplumun ve her insanın karşısına yeni riskler, yeni meydan okumalar çıkmaktadır. Tezatlarla dolu 21. yüzyılın soracağı tüm soruların yanıtlarını bilmemelerine rağmen Kazakistan halkının yeni nesli gelecek günler karşısında kendini emin hissetmektedir. Bugün Kazakistan sosyal gelişmiş ülke

olarak sayılmaktadır. Kazakistan'ın sosyal adaptasyon seviyesinin, AB ülkelerinin ortalama sosyal adaptasyon seviyesine yakın olduğunu kanıtlamaktadır. Bu Kazakistan için büyük başarılarından biridir. Bu başarılar, öncelikle kendi gücüne olan güven sayesinde gerçekleştirilebilmiştir.

Kazakistan halkının yeni nesil gençlerinin karşısında ülkesine ve halkına büyük hizmet verme örneği olarak Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev bulunmaktadır.

Kazakistan uygarlığının özelliği, Avrupa ve Asya kültürlerinin en iyi özelliklerini birleştirerek bünyesine almasıdır. Kazak geleneksel kültürüne dayanan ve modern Kazakistan topraklarında yaşayan 130'dan fazla milletin en iyi vasıflarını alarak tamamlanan yeni bir topluluk ortaya çıkmıştır.

Bu başarılarda Asamble'nin de büyük bir rolü vardır. Daha önce de bahsedildiği gibi ülkede etnikler arası dengeyi sağlamada Asamble tarafından aktif çalışmalar yapılmaktadır. Etnik-kültürel derneklerle ortak projeler hazırlanıp yaşama geçiriliyor ve bunun sayesinde farklı millet temsilcileri sadece Asamble bünyesinde değil normal hayatta da bir aile olarak gelişiyor. Bu gelişim ülke için de büyük başarılarından biridir. Farklı milletin çatısı olan Asamble bugünde hızlı gelişiyor ve daha büyük başarılarla imza atıyor. Yabancı ülkelere gelenler Asamble'nin organize ettiği programlara katılıyor ve Kazakistan gençleri diğer ülkelerdeki programlara katılıp yabancı gençlerle aralarındaki ilişkileri Asamble sayesinde daha da sağlamlaştırıyor

Kazakistan halkının her zaman bir sonraki nesle siyasi ve ekonomik veriler açısından ülkeye bir kademe yükselmiş olarak ulaştırmasına hizmet etmektedir. Devletin bağımsız ilk yıllarında halkın önündeki tek görevin hayatta kalmak gibi gözükmesine rağmen Cumhurbaşkanı Nazarbayev'in daha o dönemde ortaya koyduğu süreklilik politikası halkı için kendi vataniyle olan sıkı bağları kaybetmemeyi sağlayacak hayati önemli hedeflerdir.

Engeller ve denemeler bir insanı veya bir ülkeyi daha güçlü yapmaktadır. Bu nedenle de, ilerleme ve gelişimin yeni ufuklarını belirlemeye ihtiyaç duyulan bugünün koşullarında, Kazakistan daha istikrarlı ve rekabet gücüne sahip bir devlet olarak ortaya çıkacaktır.

Neticeleri değerlendirmek, sadece arkada kalan yolun değerlendirilmesi değil, gelecek için yeni hedefler belirlemenin iyi bir fırsattır. Amaçlar ne kadar iddialı olursa, onları ozmek o kadar çekici oluyor. Bu ilke, Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından uygulanan reformların felsefesinin temelinde yatmaktadır.

Buğün itibari ile N.A. Nazarbayev başkanlığında Kazakistan yoneticileri, Kazakistan topraklarında yaşayan toplumun bütun uluslarının serbest kalkınmasına yonelik eşit hak ve imkân temin edecek bir devlet geleceğinin sınırlarını tespit etmekte toplumu konsolide etme ve ortak ulusal uyumluluk bulma yolunu terk etmeyeceğini emniyetle söylemek mümkündür.

Ülkede etnik, kültürel ve dini çeşitliğe rağmen, Kazakistan'da barış ve siyasi istikrar muhafaza ediliyor. Kazakistan, 130'dan fazla farklı etnisite ve 17 farklı inanişı barındıran bir yurt oldu. İ barış ve farklı uluslararası uyum Kazakistan'ın en önemli değeridir. Çok uluslu Kazakistan'da barış ve uyum, farklı kültürel ve dinler arası diyalog, haklı olarak, dünya için bir örnek olarak kabul edilmektedir.

Kazakistan halkının oluşturduğu birlik, kültür diyalogu için müstesna bir Avrasya modeli oluşturmuştur. Kazakistan etnikler ve dinler arası küresel bir diyalog merkezi haline gelmiştir. Bu başarıların hepsi Cumhurbaşkanı tarafından yürütölen etnik politikası ve Asamble sayesinde gerçekleşiyor.

Tarihten bu güne kadar çok zor ve acı dolu dönemler yaşandı. Buna rağmen egemenliğini koruyup, ülkedeki farklı milletlerin arasındaki uyumu ve birliği sağlayıp geleceğe yol alan Kazakistan Avrasya'nın yükselen yıldızı konumundadır.

- Bugüne kadar gelişmiş ve bundan sonra da gelişmesi için hem Asamble tarafından hemde halk tarafından daha da büyük çalışmalar yapılmalıdır.
- Ülkede içinde barışı geliştirmek her nesle düşen büyük bir görevdir o yüzden genç nesle vatanseverlik duygusunu zorla aşılamak değil en güzel şekilde öğretip yaşatabilmek çok önemlidir.

- Kazakistan'da yaşayan farklı millet ve Kazak halkı ülkenin huzurunu kaybetmemek için daha da iç içe yaşamalı. Bu ülkenin birliğini arttırır.
- Ülkenin Uluslararası ilişkilerini geliştirmek için eğitimde daha da güçlü olmalı. Kazakistan'a yabancı öğrenci alıp Kazakistan öğrencilerinin yurt dışında eğitim almak için öğrenci sayısını çoğaltmalı. Böylece ülkenin geleceği her alanda eğitimli ve entelektüel bir neslin elinde olur.

KAYNAKÇA

ALDACUMANOV K.S; **Kazakistan Tarihi Oçerkter**, Alaş Yayınları, Almatı 1994.

ABILHOJIM J.B; **Kazakistan Halkının Tarihi**, Bilim Yayınları, Almatı 2001.

AKINER Ş; **Sovyet Müslümanları**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.

ASILEKOV M, GALİYEV A; **Sotsialno- Demografiçeskiye Protestı v Kazahstane**. GılımYayınları, Almatı, 1991.

ALEKSANDROV MİKHAİL, UneasyAlliance: **Relations between Russiaand Kazakhstan in ThePost-Sovyet Era**, “Greenwood Press” Yayınları, Moskova, 1999.

BAZANOVA F.N; “**Formirovaniye Etniçeskogo Sostava Naseleniya Dorevolucionnogo Kazahstana**”, Kazakistan Yayınları, Almatı 1987.

BEKMAHANOV N.M, M.A. ZARİFA; **Kazakistan tarihinin Hrestomatiyası**, Neşir Ravan Yayınları, Almatı, 1992.

DEVLET NADİR; **Çağdaş Türkleri**; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, Zaman- Çağ Yayın Evi, İstanbul, 1993.

HAYIT B; **Sovyetler birliğindeki Türklüğün ve İslam’ın Bazı Meseleleri**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 1987.

KAYUM KESİCİ A; **Dün Bugün ve Hedefteki Kazakistan**, Sanat Yayıncılık, İstanbul 2003.

KARA ABDULVAHAP; **Kazakistan’ın Yeniden Doğuşu**, 1986 Aralık Olayları, Ufuk Ötesi Yayınları, İstanbul, 2007.

KARA ABDULVAHAP; **Eski Devirlerden Günümüze Kazakistan ve Kazaklar**, Selenge Yayınları, İstanbul 2013.

KASİMOV A; **İstoriyaKazahstana**, Duar Yayınları, Almatı, 1993.

KALETAEV D; **Kazakistan, Geleceğe Yol Alan Ülke Ulusal Lider Etkeni**, İstanbul 2009.

KUDAYBERGENOVA AYJAMAL; **‘Kazahstandağı Koşı –KonjaneTilmaselesi’** Almatı, 2010.

LEVŞİN A; **Opisaniyem Kırgız-Kazaçih ili Kırgız- KazatzkihOrd i Stepey**, Sanat Yayınları, Almatı, 1996.

MASANOV, N.E. Abilhojım J.B; **Kazakistan Tarihi, Halklar ve Kùltùrler**, Bilim Yayınları, Almatı, 2001.

NAZARBAYEV N.A; **Bağımsızlık stratejisi**. ‘‘Atamura’’ Yayınları, Almatı, 2003.

NAZARBAYEV N.A. **Kritik On Yıl**, Çevirenler: Serkan Arıkan, Fatma Arıkan, ASAM, Ankara,2003.

NUSUPBEKOV A.N; **Obyedeneniye Kazahskih Zemel**, İzd-Vo AN Kaz SSR Yayın evi, Almatı, 1953.

OMARBEKOV T; **20-30 JıldarıAralığındaKazakistanKasteri**, ‘‘Kazak Üniversitesi’’ Yayın Evı, Almatı, 1997.

ROGAÇEVSKAYA L.S. **LikvidatsiyaBezrobotıcı v SSSR 1917-1930**, Nauka Yayınları, Moskova, 1973.

ROY OLİVER; **Yeni Orta Asya**, Metis Yayıncılık, İstanbul. 2000.

RIÇKOV P.İ **İstoriyaKazahskoy SSSR**, Nauka Yayınları, Almatı, 1957.

SARAY M.**Doğu Türkistan Türkleri Tarihi**, Mehmet Saray Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.

ŞİMŞİR NAHİDE; **Kazakistan’daki Korelilerin Tarihi**, Print Word Matbaası, Almatı, 2008

ŞİMŞİR NAHİDE; **Kazak Tarihi ve Kùltürü Araştırmaları**, Kùltür- Sanat Yayıncılık, 2008.

TATİOV MAKAŞ; **Demografiyanın Oy Tolđanıstarı**, Atamura Yayınları, Almatı, 1992.

TAJİN MURAT; **Nùkleer Silahlardan Arındırılmış Bir Dünyaya Doğru**, Atayurt Yayınları, Almatı 2009.

TOGAN Z.V; **Umumi Türk Tarihine Giriş**, Enderun Yayınları, İstanbul, 1981.

TOGAN Z.V; **Bugünkü Türk İli Türkistan ve Yakın Tarihi**, Enderun Yayınları, İkinci Basım, İstanbul 1981

Makaleler.

AHMETOV K; ‘‘Demografiyalik Dağdarıs’’ Egemen Kazakistan Gazetesi, Almatı, 2011.

ANDİCAN AHAD; ‘‘Çin Satrancında Orta Asya’’, Avrasya Dosyası, C.12, S. 1, İstanbul 2006, s. 17.

ATATÜRK Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Kazakistan Tarihi Makaleler, Dizi 10- sayı 21. 2007.

BAYGALI AZİM; ‘‘Kazakistan’ın Dünü ve Bugünü’’, Ömer Dergisi, 2004, N:4

BAYCAUN SAULE; ‘‘Bağımsızlıktan Günümüze Kazakistan İç Politikası ve Demokrasi Yolundaki Gelişmeler’’, Avrasya Dosyası, C.7, S.4, 2001-2002.

DİHANULI;’’Demografiçeskiy Ejegodnik Kazahstana’’, Almatı, 2005.

Egemen Kazakhstan Gazetesi, ‘‘Kazakların Göçü’’ 2008.

HOCAOĞLU DURMUŞ; 1996. ‘‘Ulus Devlet, Millet ve Milliyetçilik’’ Üzerine Bir Tahlil. Türk Yurdu. Cilt.16. Sayı. 109. Ankara. S. 12-22.

KAYA AYHAN; 2000. ‘‘Yurttaşlık, Azınlık ve Çok kültürlülük’’, T.H. Marshall ve T. Bottomore, Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar, Çevirisi. Ayhan Kaya, Gündoğan Yayınları, Ankara. S. 135-165.

KARA ABDULVAHAP; ‘‘ Son nüfus Sayımının Işığında Kazakların ‘‘Demografik Gelişimi’’, 2023 Dergisi, 15 eylul 2009, sayı 101.

KÜÇÜK CEVDET; ‘‘Kazakistan Cumhuriyeti’’, Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, C.25, s. 130.

‘‘ Kazahstanskaya Pravda’’, 18 h, Haziran 1989: KCMDA, F 698, op. 14, Dosya 244.

Kazakistan Ülke Raporu, 2012, DEİK, Dış İlişkiler Kurulu, İstanbul.

Kazakistan Halkının 14 kongresi Bildirgesi “Devlet gücü – halk birliğinde,Barış ve uyum siyaseti, Astana: Yelorda, 2008.

”Kazakistan Halkı Asamblesi” yasası / 21 Ekim 2008 tarihli ve N 229 Kazahstanskaya pravda gazetesi.

NAZARKBAYEV N.A; Krizden Çıkarmanın Anahtarı.” RossiyskayaGazeta” N:4839, 2 Şubat 2009

ÖLÇEKÇİ HALÜK; Bilig Dergisi, s. 58, sayı 2, Minpa Matbaacılık, Ankara, 1996.

TAZHİN M; Kazakistan Tarihi Makaleler, TTK Yayınları, Ankara 2007.

TATİMOV MAKAS; Kazak Alemi, Bilig Dergisi, sayı 2, Minpa Matbaacılık, Ankara, 1996.

UMBETALİYEVA T.B; “Kazakistan’daki Siyasal Gelişmeler”, Avrasya Dosyası, C.7, S.4, 2001-2002.

“Vsesoyuznaya Perepis Naseleniya Kazahstana”, Vestnik AN Kaz. SSR. 1979, No: 5

YAVUZ ATAR; “Demokrasiye Geçiş Sürecindeki Ülkelerde Anayasal Değişme ve Anayasal Dönüşüm”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.7, S.1-2, Konya 1999.

YİĞİT A; 1996, “Türk Ülkeler veTürklerin Yaşadıkları Bölgelerin Coğrafyası”, TİSAV Yayınları: 2, Türk Dünyası Dizisi: 2, Elazığ.

YİĞİT ALİ; “Kazakistan’ın Etnik Yapısı”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 10, sayı 2, 2001.

“2006-2008 Yıllarına ait Etnik Halklar arası ve Dinler arası Kazakistan modelini geliştirme programı” adlı Kazakistan Cumhuriyeti Hükümetinin Kararnamesi, Astana, 2006.

“XXI Yüzyılda Dostluk ve Uyum İçinde”. Kazakistan Halk Meclisi’nin VI oturumunun bildirgesi. Aralık 10, 1999y. Barış ve uyum politikası. Astana: “Elorda”, 2007.

İnternet Siteleri

<http://www.akorda.kz/> Kazakhstan The assemble of peoples of Kazakhstan/ on making amendmets and additions to the degree 586. 2010. (Erişim tarihi: 20.11.2014.)

<http://www.kaz.assembly.kz.> / KHA'nın Etkinlikleri hakkında dzenli olarak bilgi ‘‘Halklar arası Dostluğun pekiştirilmesi’’ KHA'nın kendi sitesi. (Erişim tarihi: 14.12.2014)

<http://www.kazakhstan.org.tr/> Kazakistan'da Dil Meselesi, 2010:(Erişim tarihi: 10.01.2015.)

http://www.akorda.kz./assambleya_naroda_kazahstana/N.A. Nazarbayev'ın, Kazakça bilen Memurlar ve Ulusal şirketlerin toplantısındaki konuşmasında. 13 Aralık 2006. (Erişim tarihi: 20.01.2015)